Nr 348.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående upphjälpande av folkskoleväsendet inom lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning i Västerbottens och Norrbottens län samt inom Över-Kalix församling av Norrbottens län; given Stockholms slott den 11 mars 1919.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att

för upphjälpande av folkskoleväsendet inom lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning i Västerbottens och Norrbottens län samt inom Över-Kalix församling i Norrbottens län

1. såsom bidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning bevilja ett belopp av 270,000 kronor att utgå enligt av Kungl. Maj:t fastställda grunder och därav anvisa på extra stat för år 1920 såsom reservationsanslag ett belopp av 90,000 kronor;

2. för beredande av möjlighet till skolgång genom inackordering i skolhem eller enskilda hem för skolpliktiga barn av fattiga, avlägset boende föräldrar under riksstatens åttonde huvudtitel uppföra ett ordinarie förslagsanslag, högst 75,000 kronor, att utgå enligt de närmare villkor och bestämmelser, Kungl. Maj:t kan finna gott föreskriva;

3. a) besluta, att till lärare och lärarinnor vid egentliga folkskolor, mindre folkskolor och småskolor inom ifrågavarande församlingar må under villkor och bestämmelser, som Kungl. Maj:t kan finna lämpligt föreskriva, utöver dem eljest tillkommande avlöningsförmåner av statsmedel utgå särskilda lönetillägg med 200 kronor för år åt ordinarie och extra ordinarie lärare eller lärarinna vid egentlig folkskola samt med 100 kronor för år

åt vikarierande och biträdande lärare vid egentlig folkskola, lärare vid mindre folkskola och lärare vid småskola, manlig eller kvinnlig;

b) till bestridande av omförmälda lönetillägg uppföra på ordinarie stat under nämnda huvudtitel ett förslagsanslag med titel »Särskilt lönetillägg åt lärare i lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning samt i Över-Kalix församling», å 47,000 kronor;

4. a) besluta, att till avlönande av föreståndarinna för skolhem eller arbetsstuga inom ifrågavarande församlingar må enligt villkor och bestämmelser, som Kungl. Maj:t kan finna gott föreskriva, utgå statsbidrag ävensom särskilda lönetillägg efter samma grunder som till avlöning åt vederbörligen examinerad lärarinna vid småskola inom samma församlingar;

b) till bestridande av kostnaderna härför under åttonde huvudtiteln uppföra ett ordinarie förslagsanslag å 11,000 kronor;

c) medgiva, att föreståndarinna för skolhem eller arbetsstuga må under de villkor och bestämmelser, Kungl. Maj:t kan finna gott föreskriva, vinna inträde i småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt eller den pensionsanstalt, som kan komma att övertaga nämnda ålderdomsunderstödsanstalts funktioner;

5. till uppehållande av Skytteanska lappfolkskolan i Tärna uppföra under nämnda huvudtitel ett ordinarie förslagsanslag å 7,000 kronor att användas enligt av Kungl. Maj:t meddelade närmare föreskrifter.

De till ärendet hörande handlingarna skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott.

GUSTAF.

Värner Rydén.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 11 mars 1919.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER.
Statsråden: PETERSSON,
SCHOTTE,
PETRÉN,
NILSON,
friherre PALMSTIERNA,
RYDÉN,
UNDÉN,
THORSSON.

Departementschefen, statsrådet Rydén anförde:

Upphjälpande av folkskoleväsendet inom lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning i Västerbottens och Norrbottens län samt inom Över-Kalix församling i Norrbottens län.

Under punkten 204 i bilagan åttonde huvudtiteln till årets statsverksproposition hemställde jag om förslag till riksdagen att, i avbidan på proposition angående upphjälpande av folkskoleväsendet inom lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning i Västerbottens och Norrbottens län samt inom Över-Kalix församling i Norrbottens län, beräkna för ändamålet dels på ordinarie stat för år 1920 ett belopp av 140,000 kronor, dels ock på extra stat för samma år ett belopp av 90,000 kronor. Jag torde få erinra därom, att denna min hemställan blev av Kungl. Maj:t bifallen.

Sedan ifrågavarande ärende, vilket vid tiden för statsverksproposition ens avgivande ännu icke befann sig i sådant skick, att det kunde föreläggas riksdagen, numera undergått erforderlig handläggning inom ecklesiastikdepartementet, anhåller jag att få ånyo föredraga detsamma inför Kungl. Maj:t.

1. Inledning.

Inledning.

I mitt anförande till statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden den 9 januari 1919, varav utdrag fogats vid årets statsverksproposition, erinrade jag vid anmälan av ifrågavarande ärende, hurusom staten sedan länge sökt i sin mån råda bot på de missförhållanden, som vidlåda skolväsendet i de norrländska lappmarksförsamlingarna, och jag påpekade, att i sådant avseende beviljats särskilda anslag av riksdagen dels till undervisningen åt de nomadiserade lapparnas barn, dels till folkundervisningens befrämjande bland den finsktalande befolkningen och dels till inackordering vid skola av avlägset boende, skolpliktiga barn inom vissa svensktalande lappmarksförsamlingar. Vidare erinrade jag, att Kungl. Maj:t med anledning av en skrivelse den 26 september 1912 från domkapitlet i Luleå genom beslut den 1 november 1912 uppdrog åt domkapitlet att verkställa utredning, huruvida och i vilken mån statsmakternas bistånd ytterligare kunde för framtiden påkallas för ett mera nöjaktigt ordnande av folkskoleväsendet i lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning. De församlingar, som härvid avsågos, voro: Lycksele, Åsele, Fredrika, Örtnäsk, Dorotea, Risbäck, Vilhelmina, Stensele, Tärna, Sorsele, Malå, Arvidsjaur, Arjeplog och Jockmock. Utredningen skulle verkställas enligt av chefen för ecklesiastikdepartementet gillad plan.

Sedan domkapitlet i skrivelse den 22 januari 1913 framlagt förslag till plan för den ifrågavarande utredningen, godkändes den underställda planen av departementschefen den 22 mars 1913. Härefter anmodade domkapitlet sin ledamot rektorn Harald Wallin att i enlighet med den fastställda planen i första hand verkställa den anbefallda utredningen och avgiva förslag i ämnet. Sedan Wallin för ändamålet infordrat och bearbetat åtskilliga uppgifter angående skolväsendet inom församlingarna i fråga ävensom företagit resor till vissa av församlingarna och samrått med vederbörande folkskolinspektörer och skolråd, överlämnade han med skrivelse den 7 juli 1914 till domkapitlet en av 31 särskilda tabeller

och andra bilagor åtföljd synnerligen omfattande utredning i ärendet, utmynnande i två alternativa förslag till de anmärkta missförhållandenas avhjälpande.

Genom remiss den 21 februari 1913 överlämnade Kungl. Maj:t till domkapitlet en av Västerbottens läns landsting gjord framställning om inrättande av ett statens småskoleseminarium med treårig lärokurs i Lycksele kyrkoby jämte däröver avgivna yttranden för att tagas i övervägande vid avgivande av utlåtande angående folkskoleväsendets ordnande i de ifrågavarande lappmarksförsamlingarna. Wallins utredning innefattar jämväl utlåtande och förslag i denna fråga.

Över den av Wallin avgivna utredningen har domkapitlet i sin ordning infordrat yttranden från vederbörande skolråd och folkskolinspektörer.

Sedan Wallin till domkapitlet avlämnat den av honom verkställda utredningen, inkom till domkapitlet från Över-Kalix församling i Norrbottens län en framställning, åsyftande att församlingen i fråga om rätt till särskilda statsbidrag för skolväsendets förbättrande måtte få jämställas med ifrågavarande lappmarksförsamlingar. Även över denna framställning har, sedan vederbörande folkskolinspektör blivit hörd, Wallin till domkapitlet inkommit med yttrande.

Såsom jag nämnde vid förutgående anmälan av ärendet, avlämnade domkapitlet den 19 maj 1915 den anbefallda utredningen i ämnet, och jag redogjorde därvid även i korthet för de yttranden över domkapitlets framställning, som efter remiss avgivits av vederbörande myndigheter.

Av berörda myndigheter har folkskolöverstyrelsen, som ägnat ärendet en ingående behandling, över domkapitlets förslag inhämtat yttranden från de folkskolinspektörer, inom vilkas inspektionsområden de i förslaget avsedda skoldistrikten äro belägna, nämligen inspektören i Västerbottens södra inspektionsområde F. E. Svedberg, inspektören i Västerbottens norra inspektionsområde N. J. F. Almkvist, dåvarande inspektören i Norrbottens södra inspektionsområde J. Sunneman, inspektören i Norrbottens norra inspektionsområde E. A. Neander och inspektören i Norrbottens östra inspektionsområde K. V. Karnell, ävensom till ärendets ytterligare utredning verkställt en ganska omfattande statistisk undersökning.

Jag torde slutligen, innan jag avslutar denna inledande redogörelse för sakens förhistoria, böra nämna, att domkapitlet i Luleå i skrivelse den 26 september 1917, under framhållande att behovet av åtgärder för skolväsendets förbättring inom ifrågavarande område sedan länge fram-

stått såsom trängande och att de missförhållanden, som föranlett domkapitlets ursprungliga framställning i ämnet, gjort sig gällande med alltjämt växande styrka, hemställde, att proposition i ärendet måtte om möjligt avlåtas till 1918 års lagtima riksdag. Av skäl, som jag förut angivit, kunde någon proposition i ämnet då icke föreläggas riksdagen.

2. Brister i lappmarkens skolväsende.

Till en början torde jag, på grundvalen av de utredningar, som i ämnet verkställts av rektor Wallin, domkapitlet i Luleå och folkskolöverstyrelsen, böra lämna en redogörelse för skolväsendets tillstånd i de församlingar, varom här är fråga, och de brister i detsamma, vilka närmast synas påkalla ett ingripande från statsmakternas sida. Rektor Wallin har i sådant avseende för varje särskilt skoldistrikt meddelat uppgifter rörande antal skolor av olika slag, skolstationer, antalet, med undantag dock för Över-Kalix församling, till vilken jag i det följande skall återkomma, skolpliktiga barn, lärarpersonal m. m. Att här ingå på dessa uppgifter kan dock icke komma i fråga, särskilt som förhållandena, sedan Wallin avgav sitt utlåtande, i någon mån undergått förändring. Wallins utredning innehåller emellertid därförutom en sammanfattande skildring av skolförhållandena i förenämnda församlingar, vilken närmare belyses av ett flertal tabellariska översikter och ett stort antal statistiska uppgifter i övrigt. Domkapitlet stöder sig vid behandlingen av denna sida av ämnet huvudsakligen på de av Wallin samlade uppgifterna, vilka dock i vissa hänseenden av domkapitlet kompletterats. Folkskolöverstyrelsen hänvisar i förevarande del av sitt utlåtande till den av Wallin och domkapitlet förebragta utredningen, men har dessutom verkställt en självständig statistisk utredning, vars resultat föreligger i fem tabeller och som, då densamma i allmänhet hänför sig till förhållandena år 1915, torde bättre, än som kan vara fallet med de av Wallin införskaffade uppgifterna, giva en föreställning om nu rådande förhållanden.

a) Skolpliktiga barn utan undervisning.

Redan i domkapitlets förut omförmälda skrivelse av den 26 september 1912, vilken gav uppslaget till hela den föreliggande utredningen, framhölls såsom ett av de mest framträdande missförhållanden, som vidlådde skolväsendet inom de lappländska skoldistrikten, den omständigheten att ett så stort antal av de skolpliktiga barnen årligen måste lämnas utan skolundervisning. Även överstyrelsen betecknar denna omständighet såsom den mest i ögonen fallande bristen samt anmärker, att berörda förhållande givetvis sammanhänger närmast med befolkningens gleshet och därav följande långa skolvägar för en hel del barn men tydligen också med vägarnas beskaffenhet och de svåra klimatiska förhållandena, ävensom att i

detta avseende på ett avgörande sätt inverkar föräldrarnas fattigdom men jämväl en hos många bland dessa tyvärr förefintlig bristande uppskattning av undervisningens värde och därav följande bristande intresse.

Rektor Wallin och domkapitlet.

Domkapitlets utlåtande innehåller följande tabell, som avser att giva en översikt över antalet barn i åldern 7—14 år — inom Sveriges landsbygd i allmänhet och inom Västerbottens lappmark särskilt — vilka ej åtnjutit skolundervisning åren 1910—1912.

Tabell 1. Översikt över antalet skolpliktiga barn — i åldern 7—14 år — vilka ej åtnjutit skolundervisning 1910—1912.

Barn av 7—14 års ålder,	Sveriges landsbygd 1910	Västerbottens lappmark 1910	Västerbottens lappmark 1912
	%	%	%
som åtnjutit undervisning i:			
folk- och småskolor samt seminariernas övningsskolor	88,4	76,5	75,0
andra skolor	1,5	1,8	1,8
hemmen	1,1	11,2	10,4
som ej åtnjutit sådan undervisning:			
efter inhämtande av folkskolans minimikurs	0,9	2,1	2,0
efter godkänd avgångsprövning	5,5	1,6	1,2
till följd av sjukdom eller naturfel	0,4	0,5	0,4
av annan anledning	1,8	5,5	8,9
om vilka uppgifter saknas	0.4	0,8	0,3
Summa	100,0	100,0	100,0

Domkapitlet fäster särskilt uppmärksamheten på den anmärkningsvärt höga siffran för hemundervisade barn i Västerbottens lappmark. Alldeles tydligt är — yttrar domkapitlet — att vederbörande skolrådsordförande i lappmarken sökt förbättra sin statistik över antalet undervisade barn genom att angiva ett stort antal undervisningslösa såsom undervisade i hemmen. Lika tydligt är, att det omöjligt kan i de regelmässigt efterblivna lappmarkshemmen vara bättre ställt med hemundervisningen än annorstädes. Fastmera lär denna undervisning häruppe få anses vara liktydig med ingen som helst undervisning, likasom den låga procenten av hemundervisade för hela landet låter tänka, att för sydligare trakter uppgifterna i denna del varit korrekta. Ett rubricerande av de »hemundervisade barnen» i Västerbottens lappmark såsom icke undervisade ger följande utslag:

Tabell 2.

Barn av 7—14 års ålder, som ej åtnjutit skolundervisning	Sveriges landsbygd	Västerbottens lappmark	
	år 1919	år 1910	år 1912
av annan anledning (än sjukdom och naturfel)	1,8 %	5,5 %	8,9 %
om vilka uppgifter saknas	0,4 %	0,8 %	0,3 %
»hemundervisade»	— (1,1 %)	11,2 %	10,4 %
Summa	2,2 % (3,3 %)	17,5 %	19,6 %

Såväl Wallin som domkapitlet komma med stöd av de nu återgivna uppgifterna till det resultatet, att antalet årligen undervisningslösa barn i åldern 7—14 år inom de fjorton lappmarksförsamlingarna uppgår till minst 20 procent av hela antalet barn i denna ålder. I denna sin uppfattning finner sig domkapitlet styrkt av följande, på särskilda från skolråden infordrade uppgifter byggda tabell i Wallins utredning.

Tabell 3. Översikt över antalet skolpliktiga barn — i åldern 7—14 år — vilka ej åtnjutit skolundervisning 1910—1912.

Skoldistrikt:	år 1910			år 1911			år 1912		
	Skolpliktiga	Ej undervisade		Skolpliktiga	Ej undervisade		Skolpliktiga	Ej undervisade	
		Antal	%		Antal	%		Antal	%
Lycksele	1,407	373	27	1,436	344	24	1,538	512	33
Åsele	960	182	19	952	163	17	959	138	14
Fredrika	237	4	2	263	17	6	289	22	8
Örträsk	214	16	7	230	29	13	241	26	11
Dorotea	673	87	13	710	113	16	700	117	17
Risbäck	115	27	23	109	25	23	112	33	29
Vilhelmina	1,348	186	14	1,399	248	18	1,422	226	16
Stensele	738	243	33	731	205	28	777	253	33
Tärna	259	38	15	273	46	17	275	25	9
Sorsele	575	259	45	645	271	42	673	267	40
Malå	550	116	21	558	131	23	559	117	21
Arvidsjaur	—	—	—	1,204	224	19	1,193	177	15
Arjeplog	—	—	—	565	61	11	584	81	14
Jockmock	—	—	—	1 011	173	17	1,145	181	16
Summa	—	—	—	10,086	2,050	20	10,467	2,175	21

Domkapitlet anser sig dock, särskilt med hänsyn till de från skolråden lämnade uppgifternas bristande tillförlitlighet, hava skäl antaga, att antalet av de undervisningslösa barnen är åtskilligt högre, och anger i sådant hänseende såsom sannolikt ett procenttal av 23.

Folkskol-överstyrelsen.

Folkskolöverstyrelsen, som här gått till de vid den tid, då överstyrelsen förehade ärendet, senast tillgängliga officiella uppgifterna om folkskoleväsendet, nämligen dem, som avse redovisningsåret 1 juli 1914—30 juni 1915, kommer till ett resultat, som avsevärt avviker från domkapitlets, i det att enligt vad överstyrelsens utredning giver vid handen hela antalet barn utan skolundervisning inom lappmarkens skoldistrikt skulle utgöra 7 procent av antalet skolpliktiga barn. De av överstyrelsen erhållna talen återfinnas i tabell 4 å sid. 14 och 15.

Enligt tabell 4 kolumn 23 skulle inom ifrågavarande skoldistrikt den 30 juli 1915 antalet barn i åldern 7—14 år utgöra 12,380. Om från dessa dragas de 157 barn, som undervisats i andra skolor (kolumn 15), de 533, som på grund av avgång från skolan enligt § 47 eller § 48 i folkskolestadgan (kolumnerna 16 och 17) ej erhållit undervisning, de 985, som icke äro skolpliktiga, därför att de ännu icke blivit inskrivna (kolumnerna 18 och 19), samt de 63, som icke kunnat bevista skolan på grund av sjukdom eller lyte (kolumn 20), återstå 10,642, vilket alltså skulle utgöra antalet skolpliktiga. Antalet barn utan undervisning erhålles genom sammanläggning av talen i kolumnerna 21 och 22, alltså 580 och 250. Läggas härtill de 21 i hemmet undervisade (kolumn 14), vilka enligt vad utredningen giver vid handen i allmänhet erhålla en mycket bristfällig undervisning, skulle hela antalet barn utan skolundervisning bliva 851 eller sålunda 7 procent av antalet skolpliktiga.

Beträffande den anmärkningsvärda skillnaden mellan dessa tal och de av Wallin och domkapitlet upptagna yttrar överstyrelsen:

Om orsaken till denna skillnad kan överstyrelsen icke uttala något avgörande omdöme. Delvis torde den bero på de förut berörda svårigheterna att i förevarande hänseende erhålla fullt tillförlitliga statistiska uppgifter. Därtill kommer, att uppgifterna för år 1915 lämnats efter helt andra formulär än som förut använts. Enligt [illegible] av folkskolinspektörerna måste det ovan angivna talet 851 anses för lågt, och enligt deras uppfattning kan antalet barn utan undervisning icke beräknas lägre än till omkring 1,000, alltså ungefär 10 procent av de skolpliktiga. Under alla omständigheter kan man således räkna med en inträdd förbättring i förevarande hänseende, vilken torde vara en frukt av en verksammare tillsyn, större uppoffringar från skoldistrikten och icke minst genom det understöd för ifrågavarande missförhållandes avhjälpande, som av statsmakterna erhållits.

b) Kort undervisningstid.

Såsom ett annat beaktansvärt missförhållande framhåller överstyrelsen, att ett stort antal barn inom de ifrågavarande församlingarna erhåller en så knappt tillmätt undervisningstid, att skolans inflytande på dem måste bliva mycket ringa med hänsyn till både undervisning och uppfostran. Enligt gällande folkskolestadga skola barnen tillbringa minst 12 terminer i folkskolan. Att denna föreskrift inom de svensktalande lappmarksförsamlingarna i tillämpningen mycket ofta bliver illusorisk, framgår av följande, av rektor Wallin uppställda tabell.

Tabell 5. Uppgifter angående skoltid i terminer och inhämtade kunskapsmått m. m. år 1912.

Skoldistrikt	Antal skolpliktiga barn[1] (7—14 år)	Antal 12-åringar, som besökt skola inalles högst					Antal 13-åringar, som besökt skola inalles högst					Antal 14-åringar, som besökt skola inalles högst					Antal lärjungar, undervisade i folkskolans		Medeltal skolpliktiga barn pr årsklass	Under året avg barn enl folkskolestadgans		Antal 17—25-åringar, som ej besökt nattvardsskolan av	
		0	1	2	3	4	0	1	2	3	4	0	1	2	3	4	3:e klass	4:e klass		§ 48	§ 47	bristande skolkunskaper	andra orsaker
		terminer[2])					terminer[2])					terminer[2])											
Lycksele	1,338	3	8	5	5	13	2	3	8	6	22	3	2	3	5	11	60	28	167	87	20	—	27
Asele	897	—	2	5	9	9	—	1	2	6	11	—	1	—	3	13	108	90	112	60	41	—	2 à 3
Fredrika	286	—	—	1	3	4	—	—	2	—	5	—	—	—	—	1	24	8	36	23	8	—	—
Örträsk	232	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37	43	29	2	29	—	2
Dorotea	698	3	27	3	4	15	3	35	3	2	13	1	53	1	1	10	70	91	87	8	63	0	2
Risbäck	110	1	1	5	6	3	—	—	4	3	—	—	—	4	4	—	25	—	14	14	—	—	—
Vilhelmina	1,389	2	2	4	17	36	—	2	9	9	22	1	—	10	16	19	50	41	173	47	69	—	—
Stensele	769	0	7	7	13	14	1	3	3	12	15	0	3	4	14	8	34	25	97	56	37	2	4
Tärna	258	—	4	1	3	1	—	3	2	—	4	—	3	1	2	—	15	6	37	27	15	—	Sinnesslöa[4])
Sorsele	634	1	2	4	11	17	2	5	4	10	13	3	1	5	13	8	54	25	79	26	33	8	10
Malå	544	1	—	3	3	5	—	—	4	2	10	—	2	—	3	4	87	33	70	62	8	2	6
Arvidsjaur	1,119	—	4	10	20	15	—	2	8	6	14	—	1	2	5	4	190	167	140	140	32	—	21
Arjeplog	558	2	2	—	6	13	1	—	—	1	5	1	1	2	2	—	70	91	70	41	23	—	—
Jockmock	1,103	—	17	17	12	20	9	18	12	9	3	9	3	5	2	4	137	131	138	44	41	[3])	[3])
																			8 årsklasser				

[1]) Här medräknas ej barn, som erhållit avgångsbetyg enligt §§ 47 och 48 i folkskolestadgan, ej heller barn, som undervisas i allmänna läroverk, abnormskolor och enskilda skolor. [2]) De barn, som under 1 termin besökt skola mindre än 4 veckor, äro ej medräknade. [3]) Uppgift saknas. [4]) Skolpl. vid 8 år.

Tabellen giver vid handen, att ett flertal barn i 12—14-årsåldern inom samtliga församlingar utom Örträsk besökt skolan endast en eller annan termin, många barn hava under hela sin skoltid åtnjutit skolundervisning blott fyra terminer.

Då den officiella statistiken icke hittills lämnat några upplysningar i förevarande avseende, har det icke varit möjligt att med ledning av denna anställa någon jämförelse med senare inträdda förhållanden. Efter vad överstyrelsen av folkskolinspektörerna inhämtat kvarstå de ifrågavarande missförhållandena alltjämt i stor utsträckning.

c) Otillfredsställande skolformer.

En annan brist i lappmarksförsamlingarnas skolväsende är den talrika förekomsten därstädes av mindre folkskolor och flyttande skolor, skolformer som med hänsyn till kvaliteten av den undervisning, som i dylika skolor kan beredas barnen, måste betecknas såsom synnerligen otillfredsställande. Nämnda skoltyper hava i dessa församlingar vunnit en sådan utbredning, att de snarare äro att anse såsom den regelmässiga anordningen i stället för att — såsom det borde vara — utgöra undantag. Folkskolöverstyrelsen lämnar i ett av överstyrelsen den 21 mars 1916 avgivet underdånigt utlåtande angående upprättande av ett folkskoleseminarium i Norrland följande karaktäristik av den mindre folkskolan:

Den mindre folkskolan, vilken enligt gällande författningsbestämmelser närmast är att beteckna som en nödhjälpsform av folkskola och som får inrättas, »där byar, hemman, torp eller lägenheter äro så avlägsna, att dit hörande barn ej utan svårighet kunna begagna folkskolan» (folkskolestadgans § 3), är som bekant en skolform, där vanligtvis barn från alla sex skolåren undervisas av samma lärare och som har sitt egentliga särmärke däri, att den handhaves av lärarkraft, som blott erhållit den för undervisning i småskola avsedda utbildningen eller i varje fall ej erhållit fullständig utbildning för undervisning i folkskola. I de allra flesta fall undervisas i mindre folkskolan folkskolavdelningens och småskolavdelningens barn på skilda tider, vadan de erhålla undervisning blott under halva den tid, enligt folkskolestadgan vore den normala, så kallad halvtidsläsning.

I samma yttrande gör överstyrelsen även följande uttalande rörande de förhållanden, som betingat förekomsten av denna mindervärdiga skoltyp i förevarande trakter:

Helt visst är det så, att de förhållanden, som enligt folkskolestadgans förut återgivna bestämmelse utgöra den egentliga lagliga förutsättningen för mindre folkskolans förekomst i jämförelsevis stor utsträckning äro till finnandes inom de fyra nordligaste länen. Så länge den huvudsakligen av ekonomiska hänsyn betingade skolformen mindre

folkskola över huvud bibehålles i vårt land, kommer den därför att hava en relativt större utbredning i Norrland än i de flesta andra delar av landet. Men detta oaktat torde det icke finnas minsta tvivel om, att de förhållanden i berörda hänseende inom de nordligaste länen, som återspeglas i nyss meddelade sifferuppgifter, icke på långt när kunna anses betingade av denna landsdels naturbeskaffenhet och arten av dess bebyggande utan måste anses såsom uttryck för en starkt utpräglad efterblivenhet i fråga om skolväsendets utveckling inom dessa bygder i jämförelse med landets övriga delar. Trots allt nit och all god vilja att på bästa sätt motsvara den viktiga uppgiften, som tvivelsutan i de allra flesta fall förefinnes, är det nämligen icke möjligt annat än att den mindre folkskolan måste lämna ett ur bildningssynpunkt väsentligen sämre resultat än den verkliga folkskolan. Det vore ju icke rimligt, om den lärarkraft, som under ett eller i bästa fall två år vid ett småskoleseminarium med dess ofta ganska begränsade resurser erhållit förberedelse för sin lärarverksamhet, skulle, genomsnittligt sett, vara i stånd att åstadkomma en lika god arbetsprestation som den, vilken under fyra år vid ett folkskoleseminarium erhållit utbildning; det skulle ju eljest ingen mening vara med att uppehålla sistnämnda slag av läroanstalter. Därtill kommer, att, såsom redan framhållits, lärarinnan i den mindre folkskolan vanligen har att undervisa sex årsklasser, under det att den vanliga folkskolan i regel omfattar högst fyra årsklasser, samt att den mindre folkskolan i de flesta fall såsom halvtidsläsande giver varje lärjunge blott hälften så lång undervisningstid som den normala, allt omständigheter, vilka äro ägnade att ytterligare försvaga denna skolform och minska värdet av arbetet inom densamma.

Jag tillåter mig även åberopa vad överstyrelsen rörande den flyttande skolan yttrar i sitt nu föreliggande utlåtande:

Det ligger i sakens natur, att en flyttande skola måste lämna ett sämre undervisningsresultat än en fast. En på två stationer flyttande skola pågår vanligen en termin eller omkring 17 veckor årligen på varje station. Skola, som flyttar på tre stationer, har sin undervisning förlagd antingen så, att på varje station undervisas omkring 11 veckor om året, eller ock så, att på varje station även i detta fall undervisas en termin åt gången, vilken tydligen har till följd, att barnen å de olika skolstationerna var tredje termin bliva utan all undervisning.

Rektor Wallin och domkapitlet.

Ingående redogörelse för bristerna i förevarande avseende hos folkskoleväsendet i de svensktalande lappmarksförsamlingarna lämnas av såväl rektor Wallin som domkapitlet. Domkapitlet har därvid i stor utsträckning belyst förhållandena genom jämförelser med skolväsendet inom det övriga Sverige.

Wallin omförmäler, hurusom år 1910 funnos inom riket 2,397 mindre folkskolor mot 6,151 egentliga folkskolor. I de 14 lappmarksförsamlingarna voro samtidigt inrättade 41 folkskolor och 216 mindre folkskolor.

Procenttalet *mindre folkskolor i förhållande till sammanlagda antalet sådana skolor och egentliga folkskolor* utgjorde sålunda:

för hela riket	mindre folkskolor	28 %
» de 14 lappmarksförsamlingarna	» »	84 %

Tabell 4. *Antal barn i*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Skoldistrikt	Antal barn i skolåldern (7–14 år) undervisade i distrik-								
		folkskolor			mindre folkskolor			småskolor		
		därav i		Summa	därav i		Summa	därav i		Summa
		fasta	flyttande		fasta	flyttande		fasta	flyttande	
1	Lycksele	70	—	70	179	946	1,125	40	—	40
2	Åsele	144	—	144	190	253	443	109	—	109
3	Fredrika	62	—	62	77	73	150	27	—	27
4	Örträsk	83	—	83	16	37	53	48	—	48
5	Dorotea	116	45	161	110	134	244	68	33	101
6	Risbäck	19	—	19	—	55	55	—	—	—
7	Vilhelmina	109	—	109	253	1,007	1,260	49	—	49
8	Stensele	113	—	113	79	508	587	40	—	40
9	Tärna	24	—	24	—	246	246	—	—	—
10	Sorsele	59	—	59	17	519	536	9	—	9
11	Malå	39	—	39	22	396	418	25	—	25
12	Arvidsjaur	181	—	181	187	506	693	98	—	98
13	Arjeplog	92	83	175	—	218	218	33	37	70
14	Jockmock och Kvickjock	272	—	272	99	378	477	173	16	189
15	Summa	1,383	128	1,511	1,229	5,276	6,505	719	86	805
16	Över-Kalix	257	—	258	370	246	616	97	—	97
17	Summa	1,640	128	1,767	1,599	5,522	7,121	816	86	902

[1]) Lång väg, fattigdom och försumlighet [2]) Lång väg och klen utveckling. [3]) Försenad utveckskolväsen, likgiltighet av föräldrarna och kringspriddhet å över 74 kvadratmil i enstaka lägenheter. byar inträder skolåldern först med 9 år; föräldrarna för fattiga att inackordera barnen vid skolan.

Anm. Noterna här ovan äro hämtade ur de av skolrådens ordförande till de statistiska upp-

skolåldern år 1915.

11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	
tillhörande skoldistriktet														
tets egna			under-visade i		varken tillhörande skola eller hemmet							Summa barn i skolåldern (7—14 år)	barn i 14 års åldern, vilka aldrig åtnjutit ordnat undervisning	
samtliga skolor					emedan de avgått enligt folkskolestadgan		emedan de först vid höstterminens början skola inskrivas	emedan undervisningen uppskjutits enligt folkskolestagans § 36 mom 2	tillföljd av sinnesdom, sjuklighet eller lyte	av annan anledning	uppgift saknas om			
därav i skolor med														
heltidsläsning	halvtidsläsning	Summa	hemmet	andra skolor	§ 47	§ 48								
251	984	1,235	2	27	13	—	147	—	5	—	1)232	1,661	—	1
263	433	696	8	31	31	28	35	26	5	2)57	—	917	—	2
79	160	239	—	9	—	—	22	—	1	—	—	271	—	3
147	37	184	—	—	26	3	20	—	1	3)10	—	244	—	4
184	322	506	—	2	—	—	59	—	—	—	—	567	14	5
—	74	74	—	5	—	—	20	—	1	4)33	—	133	—	6
158	1,260	1,418	—	10	—	—	—	—	10	5)271	—	1,709	—	7
127	613	740	7	5	7	6	6	—	6	10	2	789	—	8
24	246	270	3	3	9	3	—	42	5	5)15	6)3	353	2	9
85	519	604	1	7	23	11	—	—	8	7)93	—	747	—	10
86	396	482	—	1	21	9	63	—	6	—	13	595	—	11
311	661	972	—	16	30	48	8)185	—	11	9)82	—	1,344	—	12
77	386	463	—	7	50	25	10	10)65	2	—	—	622	—	13
544	394	938	—	24	29	12	115	27	—	9)1	—	1,146	—	14
2,336	6,485	8,821	21	147	239	145	682	160	61	572	250	11,098	16	15
333	637	970	—	10	47	102	143	—	2	5)8	—	1,282	—	16
2,669	7,122	9,791	21	157	286	247	825	160	63	580	250	12,380	16	17

ling. 4) Avsides boende. 5) Lång väg och fattigdom. 6) Nomadskolbarn. 7) Fattigdom och bristfälligt 8) Lång och besvärlig skolväg, varför inskrivning uppskjutes till över 7 år. 9) Fattigdom. 10) I avlägsna

gifterna fogade anmärkningar.

Givetvis har procentsiffran för riket väsentligt försämrats genom inberäknandet av de nordliga bygdernas underhaltiga förhållanden.

Av de mindre folkskolorna inom hela landet år 1910 — 2,397 skolor — voro 717 flyttande, under det att inom meranämnda lappmarksförsamlingar av 216 mindre folkskolor 191 voro flyttande. Sålunda:

i hela riket	av	mindre	folkskolor	30 % flyttande
i de 14 lappmarksförsamlingarna	»	»	»	88 % »

I de lappländska skoldistrikten voro ej mindre än 38 flyttande på tre stationer. I en del sådana skolor pågår läsningen under 11 veckor av kalenderåret på varje station, i andra åter läses en termin — eller omkring 16 veckor — på en station under två på varandra följande år, därvid under det tredje året icke någon skolundervisning förekommer på denna skolstation.

Skolornas anordning inom de olika skoldistrikten år 1912 framgår av följande tabell i Wallins utredning.

Tabell 6.

Skoldistrikt	Folkskolor		Mindre folkskolor			Småskolor		Summa skolor	Summa skolstationer	Antal skolstationer pr 10 kv. nymil
	fasta	flyttande	fasta	flyttande på 2 stationer	flyttande på 3 stationer	fasta	flyttande			
Lycksele	1	—	6	30	—	1	—	38	68	13
Åsele	2	—	3	15	—	3	—	23	38	11
Fredrika	1	1	—	3	—	1	1	7	12	10
Örträsk	1	—	1	1	—	2	—	5	6	12
Dorotea	3	1	2	4	—	2	2	14	21	9
Risbäck	1	—	—	—	2	—	—	3	7	
Vilhelmina	3	—	1	24	5	2	—	35	69	8
Stensele	3	—	2	11	—	2	—	18	29	7
Tärna	1	—	—	—	6	—	—	7	19	5
Sorsele	[1] 2	—	—	7	6	—	—	15	34	4
Malå	1	—	—	7	3	1	—	12	25	14
Arvidsjaur	4	—	5	17	6	4	—	36	65	11
Arjeplog	3	3	—	13	6	2	—	27	55	4
Jockmock	9	1	5	21	4	9	—	49	79	4
Summa och medeltal	35	6	25	153	38	29	3	289	527	7 (6.5)

[1]) Därav en underhållen av svenska missionssällskapet.

Man får säkerligen — yttrar Wallin — gå mycket långt tillbaka i tiden för att beträffande landet i dess helhet finna så stort antal primitiva skolformer, som ännu utgöra regeln inom dessa nordliga bygder.

Folkskolöverstyrelsen.

Folkskolöverstyrelsen har jämväl i förevarande avseende gjort en undersökning, baserad på statistiska uppgifter för redovisningsåret $^1/_7$ 1914 —$^{30}/_6$ 1915, och konstaterar, att på detta område en viss utveckling ägt rum, även om denna icke kan sägas vara synnerligen stor. Till jämförelse i sådant hänseende torde böra meddelas följande, av överstyrelsen sammanställda tabell, sid. 18—19.

Även av överstyrelsens tabell framgår emellertid oförtydbart, huru efterblivet folkskoleväsendet inom här förevarande skoldistrikt i verkligheten ännu måste anses vara. Att det i fråga om förekomsten av mindre folkskolor ställer sig betydligt ogynnsammare för berörda skoldistrikt än för Västerbottens och Norrbottens län i deras helhet framgår av en annan vid överstyrelsens utlåtande fogad tabell, avseende år 1913.

Sistnämnda tabellen utvisar, att av de inom de till Västerbottens län hörande lappmarksskoldistrikten befintliga barn, som undervisades i samtliga folkskolor och mindre folkskolor, 18,79 % undervisades i egentliga folkskolor och 81,21 % i mindre folkskolor, under det att motsvarande tal för hela länets landsbygd voro 31,77 % och 68,23 %. I fråga om Norrbottens län ställde sig siffrorna sålunda: inom Arvidsjaur, Arjeplog, Jockmock och Över-Kalix 32,6 % och 67,4 % och för hela länets landsbygd 50,59 % och 49,41 %. Motsvarande uppgifter för år 1915 lämnas av överstyrelsen i tabell 8, sid. 20.

Beträffande de flyttande skolorna inhämtas ur tabell 7 upplysning om sådana skolor av olika slag inom de ifrågavarande skoldistrikten år 1915. Som synes voro de fasta skolorna år 1915 till antalet 140 och de flyttande icke mindre än 205. Av uppgifterna i kolumnerna 2 och 3, 5 och 6 samt 8 och 9 i förut återgivna tabell 4 finner man, att av de till nämnda skoldistrikt den 30 juni 1915 hörande barn 4,055 fingo sin undervisning i fasta och 5,736 i flyttande skolor. I en annan, till överstyrelsens utlåtande hörande tabell (se tabell 9) har beträffande fasta och flyttande skolor gjorts en liknande jämförelse mellan förhållandena inom ifrågavarande skoldistrikt och inom övriga delar av de båda nordligaste länen som i tabell 8 rörande folkskolor och mindre folkskolor. Av denna jämförelse framgår, att jämväl de flyttande skolorna äro jämförelsevis mycket vanligare inom lappmarkerna än inom övriga delar av länen. Tabellen finnes intagen å sid. 21.

Av statistiken framgår, att de flesta flyttande skolorna äro mindre folkskolor och att alla på tre stationer flyttande skolor tillhöra denna skolform. Av de i tabell 8 upptagna 253 mindre folkskolorna voro endast 60 fasta, under det att 164 flyttade på två och 29 på tre stationer. Det torde vara självklart, att den undervisning, som i dessa flyttande mindre

Tabell 7. *Antal skolor, fördelade efter olika*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
		Antal																				
	Skoldistrikt	enligt littera															folkskolor			mindre folkskolor		
		A	B	C	D	E	F	G	H	I å två stat	I å tre stat.	a	b	c	d	g	fasta	flyttande	Summa	fasta	flyttande	Summa
1	Lycksele	1	—	—	—	—	—	—	[1]7	31	—	1	—	—	—	—	1	—	1	7	31	38
2	Åsele	1	—	—	[2]1	1	—	—	8	12	—	1	1	—	1	—	3	—	3	8	12	20
3	Fredrika	—	—	—	—	1	1	—	3	4	—	—	1	—	—	—	2	—	2	3	4	7
4	Örträsk	—	1	—	—	1	—	—	1	2	—	—	2	—	—	—	2	—	2	1	2	3
5	Dorotea	—	1	—	—	2	—	1	3	4	—	—	2	—	—	1	3	1	4	3	4	7
6	Risbäck	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2	2
7	Vilhelmina	—	1	—	—	1	[2]1	—	6	19	8	—	2	—	—	—	3	—	3	6	27	33
8	Stensele	—	—	—	—	[3]2	1	—	2	12	—	—	2	—	—	—	3	—	3	2	12	14
9	Tärna	—	—	—	—	1	—	—	—	1	5	—	—	—	—	—	1	—	1	—	6	6
10	Sorsele	—	—	—	—	1	1	—	1	11	2	—	1	—	—	—	2	—	2	1	13	14
11	Malå	—	—	—	—	1	—	—	1	7	3	—	1	—	—	—	1	—	1	1	10	11
12	Arvidsjaur	1	1	—	—	[2]2	—	—	8	18	5	1	3	—	—	—	4	—	4	8	23	31
13	Arjeplog	—	—	[4]1	—	[3]2	—	3	—	13	—	—	2	—	—	[5]4	3	3	6	—	13	13
14	Jockmock och Kvickjock	—	3	—	—	6	[6]1	—	[7]7	23	—	2	7	—	—	[5] 3	10	—	10	7	23	30
15	Summa	3	7	1	1	21	6	4	47	158	24	5	24	—	1	8	39	4	43	47	182	229
16	Över-Kalix	—	2	—	—	2	3	—	13	6	5	—	3	1	—	—	7	—	7	13	11	24
17	Summa	3	9	1	1	23	9	4	60	164	29	5	27	1	1	8	46	4	50	60	193	253

Anm. En del av I skolor å 3 stationer hava på grund av bristande lokaler endast kunnat pågå å 2
[1]) En av dessa tillhör småskoleseminariets övningsskola. [2]) Missionsskola. [3]) En av dessa missionsskola.
nomadskola.

slag, samt antal lärare år 1915.

23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	
skolor						Antal lärare vid											
småskolor			samtliga skolor			folkskolor					mindre folkskolor			småskolor			
						ord. och deras vikarier		biträdande									
fasta	flyttande	Summa	fasta	flyttande	Summa	manl	kvinnl	manl	kvinnl	Summa	manl.	kvinnl.	Summa	manl.	kvinnl.	Summa	
1	—	1	9	31	40	1	2	—	1	4	—	38	38	—	2	2	1
3	—	3	14	12	26	2	2	—	2	6	1	19	20	—	4	4	2
1	—	1	6	4	10	2	—	—	—	2	—	7	7	—	1	1	3
2	—	2	5	2	7	1	1	—	1	3	—	3	3	—	2	2	4
2	1	3	8	6	14	2	2	1	—	5	1	6	7	—	3	3	5
—	—	—	1	2	3	1	—	—	—	1	—	2	2	—	—	—	6
2	—	2	11	27	38	2	1	—	1	4	3	30	33	—	2	2	7
2	—	2	7	12	19	2	1	—	—	3	1	13	14	—	2	2	8
—	—	—	1	6	7	1	—	—	—	1	1	5	6	—	—	—	9
1	—	1	4	13	17	1	1	—	—	2	—	14	14	—	1	1	10
1	—	1	3	10	13	1	—	—	—	1	—	11	11	—	1	1	11
4	—	4	16	23	39	1	4	—	3	8	2	29	31	—	5	5	12
2	4	6	5	20	25	3	3	—	—	6	2	11	13	2	4	6	13
9	3	12	26	26	52	4	6	1	2	13	2	28	30	1	13	14	14
30	8	38	116	194	310	24	23	2	10	59	13	216	229	3	40	43	15
4	—	4	24	11	35	5	2	—	2	9	4	20	24	—	4	4	16
34	8	42	140	205	345	29	25	2	12	68	17	236	253	3	44	47	17

stationer.

[4]) Statens lappskola. [5]) Vandrande nomadskolor. [6]) Tillhör småskoleseminariets övningsskola. [7]) Av dessa en

Tabell 8. Antal folkskolor och mindre folkskolor dels å landsbygden inom Västerbottens och Norrbottens län, dels inom de här avsedda skoldistrikten samt antal barn, vilka under kalenderåret undervisats vid dessa skolor i sina egna distrikt år 1915.

1	2	3	4	5	6	7
Län eller del därav	Antal skolor			Antal barn		
	folk-skolor	mindre folk-skolor	Summa	vid folk-skolor	vid min-dre folk-skolor	Summa
Absoluta tal.						
Västerbottens län utom lappmarkens skoldistrikt	95	287	382	5,127	9,395	14,522
Lappmarkens skoldistrikt	23	155	178	883	5,117	6,000
Hela Västerbottens län	118	442	560	6,010	14,512	20,522
Norrbottens län utom Arvidsjaurs, Arjeplogs, Jockmock—Kvickjocks och Över-Kalix skoldistrikt	137	299	436	7,841	7,343	15,184
Arvidsjaurs, Arjeplogs, Jockmock—Kvickjocks och Över-Kalix skoldistrikt	27	98	125	885	2,004	2,889
Hela Norrbottens län	164	397	561	8,726	9,347	18,073
Procenttal.						
Västerbottens län utom lappmarkens skoldistrikt	24,87	75,13	100,00	35,31	64,69	100,00
Lappmarkens skoldistrikt	12,92	87,08	100,00	14,72	85,28	100,00
Hela Västerbottens län	21,07	78,93	100,00	29,29	70,71	100,00
Norrbottens län utom Arvidsjaurs, Arjeplogs, Jockmock—Kvickjocks och Över-Kalix skoldistrikt	31,42	68,58	100,00	51,64	48,36	100,00
Arvidsjaurs, Arjeplogs, Jockmock—Kvickjocks och Över-Kalix skoldistrikt	21,60	78,40	100,00	30,63	69,37	100,00
Hela Norrbottens län	29,23	70,77	100,00	48,28	51,72	100,00

folkskolor, vilka dock utgöra betydligt mera än halva antalet skolor tillförsäkras barnen, icke ens tillnärmelsevis kan motsvara de anspråk man har rätt att ställa på en någorlunda god folkskolundervisning.

d) Lärarpersonalens utbildning.

I detta sammanhang torde böra nämnas något rörande den vid skolorna anställda lärarpersonalens utbildning. Denna måste med hänsyn till de

Tabell 9. Antal fasta och flyttande skolor dels å landsbygden inom Västerbottens och Norrbottens län, dels inom de här avsedda skoldistrikten samt antal barn, vilka under kalenderåret undervisats vid dessa skolor i sina egna distrikt år 1915.

1	2	3	4	5	6	7
Län eller del därav	Antal folkskolor, mindre folkskolor och småskolor			Antal barn undervisade i folkskolor, mindre folkskolor och småskolor		
	fasta	flyttande	Summa	fasta	flyttande	Summa
Absoluta tal.						
Västerbottens län utom lappmarkens skoldistrikt	331	149	480	12,541	4,834	17,375
Lappmarkens skoldistrikt	69	125	194	2,196	4,252	6,448
Hela Västerbottens län	400	274	674	14,737	9,086	23,823
Norrbottens län utom Arvidsjaurs, Arjeplogs, Jockmock—Kvickjocks och Över-Kalix skoldistrikt	517	96	613	18,128	2,358	20,486
Arvidsjaurs, Arjeplogs, Jockmock—Kvickjocks och Över-Kalix skoldistrikt	71	80	151	1,859	1,484	3,343
Hela Norrbottens län	588	176	764	19,987	3,842	23,829
Procenttal.						
Västerbottens län utom lappmarkens skoldistrikt	68,96	31,04	100,00	72,18	27,82	100,00
Lappmarkens skoldistrikt	35,57	64,43	100,00	34,06	65,94	100,00
Hela Västerbottens län	59,35	40,65	100,00	61,86	38,14	100,00
Norrbottens län utom Arvidsjaurs, Arjeplogs, Jockmock—Kvickjocks och Över-Kalix skoldistrikt	84,34	15,66	100,00	88,49	11,51	100,00
Arvidsjaurs, Arjeplogs, Jockmock—Kvickjocks och Över-Kalix skoldistrikt	47,02	52,98	100,00	55,61	44,39	100,00
Hela Norrbottens län	76,96	23,04	100,00	83,88	16,12	100,00

krav, man numera ställer på undervisningen i våra folkskolor, betecknas såsom i det stora hela bristfällig. Det övervägande flertalet av den vid lappmarksförsamlingarnas skolor anställda lärarpersonalen har nämligen icke utgått från folkskoleseminarierna utan utgöres av vid småskoleseminarier utbildade lärarinnor. Enligt uppgifterna i kolumnerna 29—39 i tabell 7 voro inom ifrågavarande skoldistrikt den 30 juni 1915 anställda 54 ordinarie lärare vid folkskola, 14 biträdande lärare vid folkskola, 253

lärare vid mindre folkskola och 47 lärare vid småskola. Av samtliga lärare hade således blott 54 eller 14,67 % full behörighet för anställning vid folkskola, under det att 314 eller 85,33 % ägde småskollärarkompetens. Det må därjämte anmärkas, att av lärarna voro 51 eller 13,86 % manliga och 317 eller 86,14 % kvinnliga, en proportion som givetvis långt ifrån kan betraktas som den önskvärda. Den stora övervikten i antal för de kvinnliga lärarna sammanhänger uppenbarligen med den talrika förekomsten av mindre folkskolor.

e) Brister i fråga om skollokalernas yttre utrustning och deras inredning ävensom i fråga om undervisningsmateriell.

Slutligen torde jag med några ord få beröra förefintliga brister i fråga om skollokalernas yttre utrustning och deras inredning ävensom i fråga om undervisningsmateriellen. Missförhållandena härutinnan synas kunna med fog betecknas såsom ganska allvarliga. Särskilt gäller detta de i dessa skoldistrikt mycket talrika fall, där skolan måst inrymmas i för ändamålet förhyrd lokal. Att denna anordning är regel framgår av följande tablå, hämtad ur domkapitlets utlåtande.

Tabell 10.

Skolstationer		Skolhus			Egna skollokalernas brandförsäkringsvärde
		egna	skolrotars	förhyrda eller hyresfritt upplåtna	
Lycksele	68	2	20	44	43,000
Åsele	38	3	19	15	120,140
Fredrika	12	2	3	5	60.700
Örträsk	6	3	—	3	19 000
Dorotea	21	4	9	6	32,000
Risbäck	7	1	—	6	3 000
Vilhelmina	69	1	27	39	232.000
Stensele	29	6	—	18	42,550
Tärna	19	[1]) (1)	—	18	—
Sorsele	34	2	3	23	8,400
Malå	25	1	4	18	8,900
Arvidsjaur	65	7	—	50	59,000
Arjeplog	55	3	—	28	37,000
Jockmock	79	23	—	32	237.290
Summa	527	58	85	305	902,980

[1]) Skytteanska skolan — statens.

Anmärkta förhållandet sammanhänger givetvis med skoldistriktens ekonomiskt ringa bärkraft, stora ytvidd och glesa befolkning. I det stora flertalet fall nödgas skolrådet förhyra skollokaler i byarna i någon rymligare bondgård, så lämpligt belägen som möjligt, för att bereda någorlunda lika lång skolväg för barnen från olika orter inom skolområdet.

Även de skolhus, som tillhöra skoldistrikten själva, motsvara, enligt vad utredningen giver vid handen, i många fall mycket illa sitt ändamål. Men ännu sämre är det i detta hänseende ställt med de förhyrda eller eljest i enskilda hus inrymda skollokalerna. De utgöras i allmänhet av ett vanligt boningsrum som lärosal och en liten kammare som bostad för lärarinnan. Stundom händer det också, att lärosalen är inrymd i ett kök eller i en bryggstuga. Om dessa förhyrda lokaler säger folkskolinspektören Österberg i sin berättelse för åren 1905—1910 följande:

Vad beträffar de i bondgårdarna förhyrda lokalerna, äro dessa av ganska växlande beskaffenhet. Många äro fullt nöjaktiga, men andra lämna i fråga om utrymme, temperatur, ljus, snygghet och luft åtskilligt övrigt att önska. I många lokaler hava ännu innanfönster saknats, varigenom drag från de enkla, ej sällan spruckna rutorna på ett obehagligt och hälsovådligt sätt ofta träffat barnen, som merendels sitta nära fönstren. — — — Fordringarna på skollokaler måste något modifieras efter de större och mindre svårigheter, som äro förknippade med att anskaffa sådana. Ovanför barrskogsgränsen i Tärna, där befolkningen bygger sina primitiva boningar av fjällbjörk, måste fordringarna ställas mycket små, enär man ej kan åstadkomma stora och luftiga lokaler. Dock måste man alltid ställa den fordran på desamma, att de äro varma och så mycket som möjligt fria från drag genom fönster, golv och väggar.

Folkskolöverstyrelsen yttrar rörande orsakerna till nu skildrade förhållanden bland annat:

Svårigheterna att få till stånd ändamålsenliga skollokaler och lärarbostäder äro givetvis stora på grund av skoldistriktens fattigdom, och de ökas ännu mera därav, att befolkningens gleshet har till följd, att i dessa trakter i förhållande till barnantalet behövas flera skolhus än i andra mera tätt befolkade delar av landet. Man måste givetvis sträva efter att, så snart barnantalet i en by kan anses någorlunda tillräckligt, där få till stånd ett skolhus. Följden blir, att i dessa glest bebyggda församlingar måste komma i medeltal ett lägre antal barn på varje skolsal än som kan anses för det normala, vilket i sin ordning för med sig jämförelsevis höga kostnader för skolbyggnaderna. Därtill kommer, att man inom ifrågavarande skoldistrikt i stor utsträckning måste räkna med skolhus innehållande blott en lärosal och avsedda för endast en lärarkraft. På platser, där flera klasser kunna inrymmas i samma skolhus, kan man för förhållandevis mindre kostnader erhålla bättre anordningar i olika avseenden.

Såsom en bidragande orsak till de rådande bristfälligheterna med avseende å skollokaler är att räkna det förhållandet, att skyldigheten att bygga och underhålla skolhus inom flera av de ifrågavarande skoldistrikten påvilar de särskilda skolrotarna i stället för skoldistriktet i dess helhet. Sådan anordning kan nämligen enligt gällande folkskolestadga § 57 träffas

genom överenskommelse mellan socknemännen. I vilken utsträckning denna rätt begagnats inom de olika skoldistrikten framgår av tabell 22. Folkskolinspektören J. Almkvist, inom vars inspektionsområde — Västerbottens norra — dylika överenskommelser ingåtts inom samtliga där belägna lappmarksförsamlingar, betonar med styrka de härav följande olägenheterna. Han yttrar härom bland annat:

De allra flesta skolhus, som blivit uppförda av rotarna, ha byggts i främsta rummet för att utgöra lokaler vid gudstjänster och andra religiösa sammankomster, vid bystämmor och dylikt, under det att byggnadens uppgift att inrymma skolor och lärarbostäder fått betänkligt träda i bakgrunden, något, som fullt tydligt framgår av såväl byggnadssätt som inredning.

Då byamännen själva bygga skolhuset, anse de sig också ha rätt att själva bestämma, var det skall stå, och hur det skall byggas. Därav följer, att ritningar eller planer, i de få fall, då sådana uppgöras, icke insändas till skolrådet och icke heller underställas folkskolinspektörens granskning.

Rotarnas skyldighet att underhålla skolhusen medför desslikes högst betydande svårigheter vid förverkligandet av eventuella krav från inspektörens sida på vidtagande av förändringar och reparationer. Då förslag om förbättringar framställas till skolrådet, svarar detta med hänvisning till vederbörande rotes skyldighet. Rotarna åter förklara i regel, att de anse sig ha offrat tillräckligt, då de byggt skolhus. Underhålls- och reparationskostnader böra, enligt deras mening, bestridas av distriktet. Då skolråden sålunda visa från sig kraven och rotarna förklara sig icke vilja eller icke kunna taga hänsyn till dem, står inspektören ofta nog nästan maktlös; under alla förhållanden tar det mycket lång tid i anspråk att få även skriande och påtagliga brister avhjälpta.

Ur rättvivans synpunkter kan det icke heller anses vara tillfredsställande, att byamännen, vilka enligt samma grunder som övriga samhällsmedlemmar få deltaga i kommunens och statens gemensamma utgifter för skolväsendet, dessutom skola på detta sätt erlägga en så betydande extra skatt. Därtill kommer, att det ofta nog icke är alla inom byn, som deltaga i kostnaderna, utan blott ett antal av de mest intresserade, varav följer att utgifterna bli än mera kännbara för de intresserade.

Här relaterade sätt att ordna byggnadsskyldigheten leder också därhän, att endast för undervisning och uppfostran mera ivriga byar bygga skolhus, under det andra, för skolväsendet likgiltiga — här liktydigt med i alla hänseenden efterblivna — för skolan och läraren anvisa rum i någon av de egna gårdarna eller i någon bagarstuga. De till denna grupp hörande skollokalerna äro endast i ett fåtal fall tillfredsställande, i de flesta fall däremot under all kritik. Rummen äro ytterst bristfälligt anordnade. De sakna ofta nog fyllning både under golven och över innertaken, väggarna äro nakna, ibland klädda med papp, ibland med tidningspapper, smutsigt och trasigt. Eldningen sker i små tunna gjutjärnskaminer, som placerats ett gott stycke fram på golvet. Då man eldat en stund, blir värmen nästan outhärdlig, då man slutar elda, blir det genast kallt. I dessa lokaler, som därjämte äro alldeles för små i förhållande till barnantalet, blir luften inom få minuter osund, och ventilationsanordningar finnas icke. För lärarinnan är det ofta ännu sämre ställt. Hon är i de flesta fall hänvisad att bo i liten kammare innanför skolrummet. Vanligen har den blott ett fönster, som ligger mot norr. Aldrig tränger en stråle sol dit in. Om inredningen gäller, vad som sagts om skolrummet. Finns där en kamin eller en kakelugn av tegel är

det dock endast sällan lärarinnan kan tillreda mat i sin egen bostad. Matlagningen måste ske antingen i skolrummet eller ock i hyresvärdens kök. Även om i regel ett mycket gott förhållande är rådande mellan lärarinnan och hyresvärdens familj, är det dock uppenbart, att en dylik anordning icke är tillfredsställande.

De daliga skollokalerna, de bristfälliga bostäderna, det ständiga beroendet av andra även i detaljer måste givetvis i högst väsentlig grad motverka den arbetsglädje, som är ett oeftergivligt villkor för ett framgångsrikt arbete bland barnen och för barnen.

De bristfälliga och osunda skollokalerna och bostäderna äro därtill även hälsovådliga, och det torde utan överdrift kunna påstås, att en hel del skolbarns och lärarinnors sjukdom uteslutande är beroende på de usla lokalerna. Befolkningen förstår icke detta, har ingen klar uppfattning därav. »Då det duger åt oss, kan det väl också duga åt skolbarn och lärarinna», är en invändning, som man ofta möter, då även anspråkslösa yrkanden om förbättringar framställas. Befolkningen lever under mycket primitiva förhållanden, lider av trångboddhet utan att reflektera däröver och mången gång även utan att behöva det. Den har ytterst ringa förbindelse med andra trakter, där förhållandena äro bättre, och den saknar fördenskull jämförelsemöjligheter. Tillkomsten av ordentliga skolhus och lärarinnebostäder — även av enklaste beskaffenhet — skulle på grund därav ha en icke ringa missionerande betydelse med hänsyn till nyssnämnda förhållanden. Lärarinnorna skulle då bli mera oberoende och kunna kraftigare än nu arbeta för spridande av en allmännare hygienisk kunskap. De skulle då också ha något att visa på, något att exemplifiera med, vilket de nu i de flesta fall sakna.

Jämväl i avseende å skollokalernas inredning och utrustning samt undervisningsmateriellen förefinnas mångenstädes stora brister. Överstyrelsen sammanfattar undersökningens resultat härutinnan sålunda:

Även skolrummens inredning och utrustning för övrigt är i många fall synnerligen bristfällig. Skolbänkarna äro ofta av föråldrade typer och därför oändamålsenliga. Undervisningsmateriellen är synnerligen otillräcklig, och det lilla, som i de många flyttande mindre folkskolorna finnes, förstöres hastigt, därför att materiellen vid flyttningarna mellan de särskilda skolstationerna också brukar flyttas med. Den besparing, som därigenom vinnes, är säkerligen blott skenbar, men man drager sig tydligen för de jämförelsevis stora kostnader, som skulle förorsakas av en någorlunda fullständig första uppsättning vid varje skolstation.

* * *

Jag har slutligen att i detta sammanhang redogöra för förhållandena i nu förevarande avseenden inom Över-Kalix församling, vilken, såsom nämnt, icke ingår bland de skoldistrikt, som varit föremål för den härförut omförmälda undersökningen. Skolrådet i församlingen har i sin av mig tidigare omnämnda framställning till domkapitlet lämnat en skildring av skolornas tillstånd i församlingen och övriga därmed sammanhängande omständigheter, vilkens riktighet av folkskolinspektören till fullo bestyrkts. Av denna redogörelse framgår, att de brister, som vidlåda skolväsendet inom de svensktalande lappmarksförsamlingarna, i motsvarande grad äro tillfinnandes inom Över-Kalix skoldistrikt. Jag ber att i detta hänseende

såväl som beträffande förhållandena i allmänhet inom detta skoldistrikt få hänvisa till domkapitlets utlåtande, däri det heter:

Över-Kalix skjuter såsom en kil upp emellan lappmarken och finnbygden. Den långsträckta socknen med längdriktning från söder till norr gränsar nämligen i öster helt mot finsktalande trakt eller mot Korpilombolo och Över-Torneå socknar samt i väster mot det finsktalande Gällivare och till en mindre del mot det svenskspråkiga Råneå. I söder möter Neder-Kalix socken. Över-Kalix räknar i ytvidd nära 29 kvadratmil samt en folkmängd av omkring 6.100 personer. Ungefär $^1/_3$ av sockenområdet överskjuter polcirkeln. Inom denna sockendel äro belägna 34 byar och lägenheter med tillhopa omkring 1.000 inbyggare. Ehuru på ömse sidor till största delen omgivna av finsktalande befolkning, hava Över-Kalix-borna egendomligt nog kunnat med undantag för ett par smärre byar i öster bibehålla sitt svenska tungomål, låt vara, att deras svenska fått en säregen karaktär och är för en främling nästan obegriplig. I övrigt gestalta sig av lätt insedda skäl förhållandena i denna församling på väsentligt liknande sätt som i finnbygden och i den övre lappmarken. Socknen kännetecknas i sin mån av samma glesbebyggdhet, brist på kommunikationer och fattigdom bland ett stort antal inbyggare, som utgöra kännemärken för socknarna i övre Norrlands inland. Då befolkningens stora flertal är svensktalande, har skoldistriktet icke kunnat komma i åtnjutande av anslag till sitt skolväsende av förslagsanslaget till folkundervisningens befrämjande bland de i rikets nordligaste trakter bosatta finnar i vidare mån än att invid gränsen till Hietaniemi och Över-Torneå huvudsakligen på statens bekostnad inrättats jämlikt nådigt brev den 9 juni 1911 två fasta folkskolor med svenska såsom undervisningsämne i byarna Mickojärvi samt Posjärv — Raitajärvi, till vilka skolor emellertid även skolpliktiga barn från närliggande trakter inom Hietaniemi och Över-Torneå skola äga tillträde. Härförutom finnes sedan längre tid tillbaka en statens folkskola inrättad i Jocks by, varest det finska språket visat benägenhet att vinna fotfäste.

— —

Skolrådet omförmäler, att av församlingens 1.208 skolpliktiga barn endast 379 kunde erhålla heltidsundervisning under hela läsåret, medan 726 finge åtnöja sig med halvtidsläsning och 103 barn med 10 till 11 veckors skolgång under läsår. Skolgången för dessa sistnämnda barn bleve emellertid synnerligen ojämn eller alldeles ingen. Såsom skäl härtill har angivits dels föräldrarnas fattigdom, som icke tilläte barnens förseende med kläder och tillräcklig föda, och dels lång skolväg. På grund härav kunde inom den del av församlingen, som låge norr om polcirkeln, 38 barn och inom västra delen i övrigt 24 barn icke erhålla någon undervisning utan inackordering vid skola. För detta ändamål krävdes medel till ett belopp av omkring 6.000 kronor årligen. Församlingen hade visat stor offervillighet för sitt skolväsen. Men gränsen för dess bärkraft hade nu uppnåtts och den mäktade icke åstadkomma omförmälda ytterligare erforderliga anslag.

Folkskolinspektören Sunneman har förklarat sig livligt tillstyrka den gjorda framställningen samt såsom skäl härtill åberopat församlingens förhållanden såsom nära besläktade med finnbygdens och lappmarkens, dess synnerligen stora uppoffringar för skolväsendet, varigenom dess bärkraft anlitats till det yttersta, samt kommunens förestående stora utgifter för fem stora skolhusbyggen och en del väganläggningar.

3. Kravet på särskilda statsbidrag för skolväsendets upphjälpande.

Genom den föregående framställningen torde hava klarlagts riktigheten av det förut uttalade omdömet, att skolväsendet i här omhandlade församlingar i jämförelse med motsvarande förhållanden i övriga delar av Sverige ter sig såsom i synnerligen hög grad efterblivet. Orsakerna till denna efterblivenhet hava ock berörts, och jag har sökt uppvisa, hurusom dessa äro att betrakta som för denna landsända utmärkande särdrag. Att det icke vore försvarligt att låta de påtalade bristerna längre förbliva oavhjälpta torde vara uppenbart. Närmast framställa sig då till besvarande två frågor: Varifrån skall hjälpen lämnas och vari skall den bestå? Ett allmänt hållet svar på den andra frågan ligger nära till hands: hjälpen måste helt naturligt bliva av ekonomisk art. Huru denna hjälp närmare bör anordnas och på vilka särskilda ändamål den bör inrikta sig, äro spörsmål, som först längre fram skola upptagas till behandling. Vad åter den första frågan angår, vill jag erinra, att själva utgångspunkten för hela den föreliggande utredningen var att undersöka, huruvida sådana omständigheter vore förhanden, att från *statens* sida särskilda åtgärder kunde anses påkallade för en uppryckning av ifrågavarande församlingars skolväsende.

Rektor Wallin.

Rektor Wallin svarar på denna fråga obetingat ja. Han gör för sin del gällande, att berörda församlingar med hänsyn till nu gällande grunder för utgåendet av statens bidrag till kostnaderna för folkskoleväsendet måste anses sämre ställda än landets skoldistrikt i allmänhet, detta beroende på de förut anmärkta, säregna förhållandena i dessa trakter. Han ifrågasätter därför en omläggning av dessa grunder, såvitt angår ifrågavarande församlingar, därhän, att systemet bättre avpassas efter skoldistriktens ekonomiska bärkraft och till de där förefintliga särskilda svårigheterna för skolväsendets anordning på ett tillfredsställande sätt. Han påkallar med andra ord en ökning i de statliga bidragen till skolavgifternas be-

stridande i omhandlade församlingar. Såsom ytterligare skäl för en dylik ökning av statsbidragen åberopar Wallin det förhållandet, att staten just i de socknar, varom här är fråga, äger betydande skogsdomäner, varifrån den drager högst avsevärda inkomster, men vilka äro befriade från de vanliga kommunalutskylderna och i fråga om vägutskylder äro mindre betungade än andra fastigheter. Jag tillåter mig att här återgiva de huvudsakliga delarna av Wallins framställning på denna punkt. Han yttrar sig först rörande såväl äldre som numera gällande grunder för statsbidrags utgående till folkskoleväsendet:

Allt ifrån folkskolans första dagar har den grundsats gjort sig gällande, att med avseende på kostnaden för folkundervisningen folkskolan i främsta rummet vore en kommunens angelägenhet, och att statens mellankomst endast avsåge att understödja församlingarna vid ordnandet av deras folkskoleväsen. Före år 1872 utgick sådant allmänt understöd, den s. k. folkskolavgiften, i förhållande till folkmängden, varjämte vissa belopp utgingo till sådana skoldistrikt, som åtagit sig att för sina lärares eller lärarinnors avlöning tillskjuta ett lika belopp med den till distriktet utgående folkskolavgiften.

Detta system hade emellertid till följd, att till exempel ett skoldistrikt med 2,000 innevånare och blott en skola kunde få ett ungefär fem gånger så stort bidrag som ett annat distrikt med 400 innevånare, även om detta senare distrikt hade två skolor.

I enlighet med Kungl. Maj:ts proposition till 1871 års riksdag ändrades detta system i sådan riktning, att statsbidraget kom att utgå i förhållande till antalet skolor inom respektive skoldistrikt, d. v. s. i form av bidrag till lärarpersonalens avlöning.

Denna princip har sedan allt framgent följts i fråga om statens bidrag till folkskoleväsendet. Det skoldistrikt, som haft vilja och förmåga att lämna rikligare bidrag till sina skolor, har också fått jämförelsevis större statsbidrag. Ingen torde vilja förneka, att ett sådant system för statens understöd till folkskoleväsendet, på samma gång det från vissa synpunkter må anses vara rättvist, i mycket hög grad främjat folkskolans utveckling i vårt land. Men å andra sidan torde man ej heller kunna bestrida, att en del skoldistrikt, som nästan över sin förmåga påtaga sig utgifter för sitt skolväsen, ändock få nöja sig med mycket primitiva skolformer och jämförelsevis små statsbidrag. Med det nu tillämpade systemet finnes det ingenting, som hindrar, att ett skoldistrikt skaffar sig huru många skolor och lärare som helst — statsbidrag till dessa kan alltid erhållas.

Han belyser härefter med exempel, huru de nu gällande statsbidragsbestämmelserna te sig i tillämpningen:

Ar 1910 hade Södertälje 1872 skolpliktiga barn, 48 lärare och lärarinnor samt ett statsbidrag på 45,896 kronor, motsvarande 31,6 procent av stadens samtliga utgifter för sitt folkskoleväsen. Sammanlagda utskylderna uppgingo till 6 kronor 50 öre per bevillningskrona, därav 2 kronor 70 öre för kyrka och skola.

Samma år hade Stensele församling inom Västerbottens län 738 skolpliktiga barn, 17 lärare och lärarinnor samt ett statsbidrag på 6,551 kronor, motsvarande 36 procent av samtliga utgifter för skolväsendet. Utskylderna, oberäknat vägskatt, uppgingo till

10 kronor 30 öre per bevillningskrona, därav 6 kronor 10 öre enbart för folkskolans behov.

Södertälje hade alltså ett statsbidrag av 24 kronor 51 öre för varje skolpliktigt barn, Stensele blott 8 kronor 90 öre för varje. Men så fingo också detta år ej mindre än omkring 240 skolpliktiga barn inom sistnämnda församling vara utan all skolundervisning, av de övriga fingo omkring 70 procent nöja sig med halvtidsläsning i mindre folkskolor.

Huru det ställer sig i fråga om statsbidragets storlek i förhållande till antalet skolpliktiga barn inom ifrågavarande skoldistrikt i jämförelse med andra delar av landet framgår av följande, av Wallin uppställda tabell.

Tabell 11. Statsbidrag till skolväsendet till nedanstående kommuner år 1910.

(Statsanslag för inackorderade ej inräknade).

	Summa Kronor	Per individ Kronor	Per skolpliktigt barn 7—14 år. Kronor	Per undervisat barn Kronor	Per bevillningskrona av beskattningsbara inkomsten	I procent av summa utgifter för folkskola
Lycksele	14,463	1,8	10,2	13,4	1,89	48
Åsele	10.407	2,2	10,8	13,3	1.67	44
Fredrika	3.438	2,4	14.4	14.3	2.65	23
Öviträsk	3.013	2,7	14.2	15.3	2,35	44
Dorotea	6,479 } 8,026	1,7	9,6	10.4	} 2,61	} 20 (18)
Risbäck	1,547 }		13.5	13,8	}	} (54)
Vilhelmina	12 384	1.7	9,2	9 8	3,66	23
Stensele	6 551	1,8	8,9	12.1	4,97	37
Tärna	2.134 [1])	1,4	8.2	9.5	6,45	45
Sorsele	5.957	1,7	10,4	17,6	6,13	41
Malå (1912)	5 300	—	—	—	—	—
Arvidsjaur	13 193	2,1	11.4	14.1	3,36	46
Arjeplog	13 835 [2])	4,85	25,1	29,7	6.29	56
Jockmock	18,889 [2])	3,5	18,6	22	2,33	33
Västerbottens län	305.229	1,9	10,8	11,8	2,4	35
Norrbottens »	409,630	2.8	14.6	15.7	1.69	34
Uppsala »	232.511	2.4	14,3	16,4	1.88	33
Östergötlands »	490 720	2.2	13,2	14,9	1,76	34
Gottlands »	121,874	2,7	19	20.2	2.80	39
Malmöhus »	765.236	2,7	16 9	17,4	1,43	30
Sveriges landsbygd	9.323,350	2,2	13,4	14,5	1,77	33

[1]) Anslag till skytteanska lappfolkskolan (2,312 kronor) ej medräknade.
[2]) Avlöning åt lappkateketerna ej inräknad.

Av nu återgivna tabell framgår, enligt Wallin, med all tydlighet, huru vanlottade lappmarksförsamlingarna äro i fråga om statsbidragets storlek i förhållande till antalet skolpliktiga barn, änskönt flertalet av dessa församlingar själva underkasta sig de allra största ekonomiska uppoffringar för sitt skolväsen.

Å Sveriges landsbygd få skoldistrikten i medeltal 13 kronor 40 öre i årligt statsbidrag för varje skolpliktigt barn. i Tärna blir motsvarande statsbidrag 8 kronor 20 öre, i Stensele 8 kronor 90 öre, i Vilhelmina 9 kronor 20 öre, i Dorotea 9 kronor 60 öre o. s. v. Inom Gottlands län blir det i medeltal 19 kronor och inom Malmöhus län 16 kronor 90 öre. Beräknar man däremot statsanslaget per bevillningskrona av den beräknade beskattningsbara inkomsten eller i förhållande till skoldistriktets sammanlagda utgifter för skolväsendet, finner man, att särskilt de ekonomiskt sämre lottade bland lappmarksförsamlingarna erhålla jämförelsevis rikliga statsbidrag.

Rörande orsakerna till ifrågavarande församlingars mindre gynnade ställning med avseende å statsbidragens storlek anför Wallin:

De förnämsta orsakerna till att lappmarksförsamlingarna bliva så ogynnsamt ställda i fråga om statsunderstöd i förhållande till antalet skolpliktiga barn äro, dels att dessa församlingar ej hava råd att anordna tillräckligt antal skolor, dels att så gott som hela deras lärarpersonal på grund av omständigheterna består av småskollärarinnor. Då statsbidragen till deras avlöning är avsevärt mindre än bidragen till den lärarpersonal, som genomgått folkskoleseminarium, är det tydligt, att statsverket härigenom årligen gör stora besparingar.

— —

I samband härmed erinrar jag också därom, att staten helt och hållet bekostar utbildningen vid folkskoleseminarierna, men endast i ringa grad småskollärarpersonalens utbildning. Även härigenom kan man säga, att statsverket har betydligt mindre utgifter än vad som skulle vara fallet, i händelse lappmarksförsamlingarna hade tillfälle att i lika hög grad som andra skoldistrikt anställa lärare med folkskoleseminarieutbildning.

Beträffande önskvärdheten av en omläggning av grunderna för statsbidrags utgående till lappmarksförsamlingarna och de ledande principer, efter vilka enligt Wallins mening en dylik omläggning bör ske, yttrar han:

Även om det nuvarande systemet för utdelande av statsbidrag till folkskoleväsendet kan anses vara rättvist och lämpigt för en stor del av landet, så passar det ej för de säregna förhållanden, som äro rådande inom övre Norrlands inlandstrakter.

Man torde därför böra sätta i fråga, om det icke skulle kunna finnas något annat system, som på samma gång det gjordes beroende av distriktets uppoffringar och omtanke för skolväsendets ändamålsenliga utveckling även toge hänsyn såväl till skoldistriktets ekonomiska bärkraft som till övriga svårigheter med skolväsendets anordning. Säkert är att något måste göras för att ernå förbättrade skolförhållanden inom de här berörda vidsträckta skoldistrikten, om befolkningen där icke skall komma alltför mycket efter landets övriga innebyggare, och om samma befolkning skall bli i stånd att begagna sig av de utvecklingsmöjligheter, som den nu påbörjade inlandsbanan kommer att öppna.

Det ligger i sakens natur, att man ännu för en lång tid framåt ej kan hava

förhoppning om att dessa i vissa avseenden vanlottade trakter skola kunna erhålla en lika god och lika ändamålsenligt ordnad undervisning som tätare bebyggda delar av landet, men så långt torde man böra ställa sina anspråk, att varje skolpliktigt barn erhåller åtminstone någon skolundervisning under varje år. Då det av föregående utredning med all tydlighet torde framgå, att en stor del av de här berörda skoldistrikten med de statsbidrag de nu åtnjuta ej kunna tillfredsställa ens dessa små anspråk, så är det tydligt att ytterligare statsbidrag äro av behovet påkallade.

Domkapitlet ställer sig helt och hållet på rektor Wallins ståndpunkt i denna fråga samt tydliggör ytterligare genom en del siffersammanställningar de för ifrågavarande församlingar ogynnsamma verkningarna av gällande statsbidragsbestämmelser. Domkapitlet

Domkapitlet framhåller, att det ligger i statens intresse att tillse, att, där en landsända av den omfattning och betydelse, varom här är fråga, till följd av särskilda lokala omständigheter icke förmår att nöjaktigt följa med utvecklingen i landet i övrigt, denna landsända erhåller nödig hjälp härtill. Denna på många områden förverkligade grundsats torde böra i särskild grad gälla folkundervisningen, vars anordnande på ett visst sätt är i gällande författningar föreskrivet. I själva verket innebär sålunda en särskild statshjälp i förevarande fall endast ett möjliggörande för en viss landsända att efterkomma gällande författningar, vartill den därförutan är oförmögen. Till stor del torde kostnaderna för anordnande av ett i möjligaste mån tillfredsställande skolväsende i lappmarksförsamlingarna motsvaras av de statsbidrag, vilka dessa församlingar gått förlustiga på grund därav, att de icke förmått upprätta ett tillräckligt antal skolor och sådana av genomsnittligt goda typer.

Folkskolöverstyrelsen fastslår, att principen att med hänsyn till förefintliga säregna förhållanden lämna särskilda bidrag till folkskoleväsendet inom landets nordligaste delar redan blivit av statsmakterna godtagen, i det att särskilda statsanslag sedan flera år utgå för folkundervisningens befrämjande bland de nomadiserande lapparna och i de finsktalande församlingarna samt, för så vitt angår de svensktalande lappmarksförsamlingarna, till inackordering vid skola av fattiga avlägset boende barn. Det är enligt överstyrelsens mening genom den verkställda utredningen ådagalagt, att ett kraftigt ytterligare ekonomiskt understöd kräves, för att skolväsendet i den del av vårt land, varom här är fråga, skall kunna vinna en mot tidens krav svarande utveckling. Vad det här alltså gäller är endast, att statsmakterna skola gå vidare på en redan beträdd väg. Beträffande skälen till dylika ytterligare bidrag åt ifrågavarande församlingar anför överstyrelsen: Folkskolöverstyrelsen.

Här må först blott erinras om de två skäl, som enligt överstyrelsens mening äro de mest beaktansvärda, nämligen de ökade utgifter för skolväsendet, som betingas av för ifrågavarande trakter särskilt utmärkande naturförhållanden med av dem följande

gles befolkning, samt den omständigheten, att staten inom dessa skoldistrikt är den största fastighetsägaren och den största inkomsttagaren. Överstyrelsen vill därjämte särskilt påpeka en omständighet, som gör, att staten kan sägas på åtskilliga ställen hava genom sina åtgärder direkt framkallat svårigheter för skolväsendets ändamålsenliga ordnande. Överstyrelsen syftar på kronotorpens förläggning. Det är nämligen just dessa lägenheter, som ligga allra mest spridda omkring på långa avstånd från varandra ute i obygderna. Visserligen har på senare tid åtminstone i vissa fall statens kolonisationsverksamhet i detta hänseende ordnats så, att flera kronotorp anbragts i närheten av varandra, så att på detta sätt uppstått små samhällen, som torde kunna behöva egna skolor. Olägenheterna med de förut anlagda vitt kringspridda kronotorpen kvarstå emellertid i alla fall oförändrade. Slutligen tillåter sig överstyrelsen framhålla ännu en betydelsefull omständighet, som enligt överstyrelsens förmenande får anses motivera ett kraftigt understöd från statens sida åt det lappländska skolväsendet. För att främja tillvaratagandet av de rika möjligheter i materiellt hänseende, som ej minst den här avsedda delen av vårt land innesluter, lämnar staten för närvarande betydande anslag. Överstyrelsen vill i detta hänseende erinra om det stora norrländska avdikningsanslaget, om de betydande anslagen till väganläggningar inom Norrland och framför allt om millionanslagen till inlandsbanan. Man kan från en synpunkt sett betrakta dessa anslag som en ersättning för de inkomster, som staten både direkt och indirekt erhåller från dessa bygder och som kunna komma att ännu mera ökas, då den odlingsbara jorden tagits fullständigt i bruk, då skogarnas tillgångar blivit bättre utnyttjade och då vattenfallens kraft ej längre rinner oanvänd bort. Men på samma gång hava dessa anslag givetvis till huvudsyfte att främja dessa bygders materiella utveckling. Det skulle ju möjligen kunna invändas, att då staten redan lämnar så stora anslag åt dessa trakter, så kan man ej begära, att den därutöver skall giva stora extra bidrag till skolväsendet. Det förhåller sig enligt överstyrelsens mening emellertid alldeles tvärtom. Huruvida denna landsdels rika framtidsmöjligheter skola kunna tillvaratagas, det beror uppenbarligen i yttersta hand på befolkningen där uppe, och dennas förmåga av framåtskridande i materiellt hänseende är tvivelsutan i hög grad beroende av dess bildningsståndpunkt. För ett materiellt framåtskridande är därför en allmän och tillräcklig folkbildning en betydelsefull förutsättning, och grundvalen för en sådan folkbildning måste folkskolan lämna. Om därför staten skall kunna med framgång genom sina åtgärder befordra Lapplands materiella utveckling, bör staten enligt överstyrelsens förmenande icke försumma att med kraft sätta in den hävstång för en dylik utveckling, som en god folkbildning innebär. Då en folkundervisning någorlunda jämförlig med den, som beredes barnen i det övriga Sverige, näppeligen torde kunna inom en överskådlig framtid åvägabringas inom Lappland, om icke särskilda ej alltför knappt tilltagna statsbidrag för ändamålet lämnas, så synes det överstyrelsen, som om starka skäl måste anses föreligga för att de förut omnämnda stora anslagen, om syftet med dem skall kunna vinnas, kompletteras med särskilda anslag för folkskoleväsendet.

Statskontoret. Jämväl statskontoret hyser den uppfattningen, att ett ingripande från statens sida med ytterligare ekonomisk hjälp är erforderligt för ett upphjälpande av skolväsendet inom de här avsedda församlingarna. Jag tillåter mig återgiva, vad statskontoret härom yttrar:

Den förebragta utredningen synes statskontoret giva vid handen, att avsevärda ytterligare bidrag från statens sida erfordras, för att skolväsendet inom de nu ifrågavarande landsdelarna — skall kunna försättas i ett skick, som kan anses fylla rimliga anspråk. Ty även om de omhandlade skoldistrikten för närvarande icke äro betungade med utgifter för skoländamål i högre grad än åtskilliga andra kommuner i olika delar av riket, torde med hänsyn till de egenartade förhållanden, som råda i dessa landsdelar, för att skolväsendet därstädes skall kunna upphjälpas ur det efterblivenhetstillstånd, vari det för närvarande befinner sig, fordras nedläggande av så avsevärda kostnader, att det icke kan förväntas, att skoldistrikten ensamma skola kunna bära dessa utgifter.

Huvudorsaken till att skolförhållandenas tidsenliga ordnande inom lappmarken är förenat med särskilt stora kostnader är givetvis den, att befolkningen är glest fördelad över mycket vidsträckta områden. Folkskolöverstyrelsen har vidare framhållit, hurusom staten är ägare till omkring hälften av skogarna inom förevarande del av Norrland ävensom att av statsskogarna finnas ett flertal kronotorp, vilkas spridda belägenhet i väsentlig mån bidrager till svårigheten att rationellt ordna skolväsendet. Då för dessa statsdomäner i regel icke erlägges någon kommunalskatt, synes det statskontoret i likhet med överstyrelsen finnas särskild anledning, att staten träder hjälpande till för att undanrödja åtminstone de största missförhållandena inom skolväsendet.

Departementschefen.

Jag har nu att angiva min egen ställning till frågan om det berättigade i kravet på särskilda statsbidrag till skolväsendets upphjälpande i de svensktalande lappmarksförsamlingarna i våra båda nordligaste län ävensom i Över-Kalix församling. Jag vill då till en början ännu en gång betona, att jag, i likhet med de hörda myndigheterna, anser den verkställda utredningen hava lagt i dagen missförhållanden, vilka äro till den grad allvarliga, att det rådande tillståndet icke bör få äga bestånd en dag längre än som är oundgängligt. Kraftåtgärder äro synbarligen av nöden, och behovet av hjälp är trängande. Det synes mig vidare icke kunna råda någon tvekan om att det här är staten, som bör bringa den erforderliga hjälpen. Det har visserligen, alltsedan vårt land erhöll förmånen av ett mera ordnat folkskoleväsende, varit en lagfäst grundsats, att kostnaderna för det lägre undervisningsväsendet i främsta rummet är en kommunal angelägenhet, och jag är för min del övertygad om att denna grundsats varit till folkskolans fromma under de år av utveckling, den nu har bakom sig. Nämnda grundsats består ännu orubbad i vår skollagstiftning, låt vara att en mycket väsentlig del av de totala kostnaderna för folkskoleväsendet faktiskt numera ligger på statsmakternas skuldror. Men, såsom tidigare påpekats, där på grund av vissa förhållanden skolväsendet visat sig synnerligen svåranordnat, där har staten icke tvekat att gå utöver gränserna för det regelmässiga statliga understödet samt i den mån, förhållandena medgivit, lämnat församlingarna det ytterligare stöd, varav de varit i behov. Exempel härpå erbjuda anslaget till lapp-

marks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, och även i sin mån anslaget till befrämjande av folkundervisningen bland de i rikets nordligaste trakter bosatta finnar samt, vad här är av särskilt intresse, de alltsedan år 1902 utgående inackorderingsanslagen, avseende just flertalet av de församlingar, om vilka här är fråga.

Vad som givetvis varit avgörande för det steg, statsmakterna sålunda tagit, är, att de brister och svårigheter, den särskilda statshjälpen åsyftat att undanrödja, icke berott på någon bristande vilja hos kommunerna att följa med i utvecklingen på folkskolans område utan bottnat i förhållanden, vilka det icke stått i kommunernas förmåga att betvinga. Att de brister i omförmälda församlingars skolväsende, varom den nu verkställda utredningen med sådan styrka vittnar, äro av nu antydd beskaffenhet, är redan framhållet. Och församlingarna hava, såvitt man av utredningen kan bedöma, icke sparat sig vid tillgodoseendet av skolans behov. Det är då endast ett konsekvent fullföljande av en i princip redan godkänd politik, om staten här griper in till bristernas avhjälpande förmedelst särskilda statsbidrag. Det är enligt min mening en riktig tanke, att vad staten i sådant avseende kommer att utgiva i själva verket är att betrakta såsom en för staten förmånlig kapitalplacering. Ty man har all rätt att därav vänta en god avkastning, den nämligen, som består i en genom ökad folkupplysning stegrad förmåga hos befolkningen att tillvarataga de naturrikedomar, som i denna del av Sverige finnas nedlagda.

Jag anser därför, att den ena av de frågor, vilka innefattades i det åt domkapitlet i Luleå år 1912 lämnade utredningsuppdraget, frågan, huruvida statsmakternas bistånd ytterligare kunde påkallas för ett mera nöjaktigt ordnande av folkskoleväsendet i allmänhet inom berörda församlingar, blivit i och genom utredningen jakande besvarad. På den andra frågan: i vilken mån dylikt ytterligare bistånd från statsmakternas sida kunde ifrågakomma, alltså frågan om de olika ändamål, vilka genom de ifrågasatta särskilda statsbidragen böra tillgodoses, och den form och omfattning, dessa bidrag böra erhålla, avser den följande framställningen att giva svar.

Jag övergår nu närmast att behandla frågan om de

4. Olika ändamål, för vilka särskilda statsbidrag kunna ifrågasättas.

I den föreliggande utredningen hava från olika håll förslag framkommit om beviljande av särskilda bidrag av statsmedel till följande ändamål, nämligen till *inackordering* vid skola av fattiga skolpliktiga barn med lång skolväg, till upprättande av *arbetsstugor eller skolhem,* till anställande av så kallade *vandrande lärare,* till *byggande av nya skolhus* och till *inredande av skollokaler i enskilda tillhöriga hus,* till skollokalernas förseende med *inrednings- och undervisningsmateriell,* till anskaffande av *kläder och skodon åt fattiga skolbarn* och till *sådana barns bespisning* samt till beredande av *extra lönetillägg* åt lärarpersonalen. Rektor Wallin berör även ett inom en del församlingar framställt önskemål om ökat bidrag till lärarpersonalens avlöning, varförutom, såsom jag tidigare nämnt, med anledning av en av Västerbottens läns landsting gjord framställning i förevarande sammanhang upptagits frågan om beredande av anslag för inrättande av ett *treklassigt statens småskoleseminarium i Lycksele.* Jag ämnar i det följande i nu nämnd ordning redogöra för de olika uttalanden, som gjorts i berörda hänseenden, samt beträffande varje särskild fråga angiva den ståndpunkt, jag funnit mig böra intaga.

a) *Inackordering och skolhem.*

Inackordering.

Jag har i det föregående såsom en av de mest framträdande bristerna i skolväsendets anordning inom ifrågavarande församlingar framhållit det förhållandet, att ett högst betydande antal skolpliktiga barn därstädes årligen bliva utan skolundervisning eller i varje fall åtnjuta sådan endast under en kortare tid. Orsakerna härtill hava angivits vara framför allt de stora ytvidderna och befolkningens gleshet samt vägarnas dåliga beskaffenhet. Jag har ock haft anledning att flera gånger erinra om, hurusom nu berörda missförhållande redan föranlett statsmakternas ingripande. Sedan år 1902 har nämligen riksdagen för möjliggörande av inackordering vid skola av

avlägset boende, fattiga barn inom vissa av de svensktalande lappmarksförsamlingarna årligen beviljat anslag till belopp, som efter hand ökats och utsträckts till att avse flera församlingar. Första året, för vilket dylikt anslag beviljades, år 1903, utgjorde anslaget 5,000 kronor och avsåg Vilhelmina och Risbäcks församlingar.

Beträffande Jockmocks församling, som från och med år 1914 blivit delaktig av anslaget, stadgades genom Kungl. Maj:ts brev den 14 november 1913 såsom villkor för åtnjutandet av det för år 1914 beviljade anslaget, att församlingen själv till ifrågavarande ändamål skulle bidraga med minst lika stort belopp, som enligt Kungl. Maj:ts beslut av anslaget tilldelades församlingen, eller 3,000 kronor. Denna föreskrift har sedermera alltjämt bibehållits.

Till 1918 års lagtima riksdag begärdes en höjning av anslaget till 30,000 kronor för år 1919, avseende, liksom för tiden 1914—1918, barn inom Vilhelmina, Risbäcks, Stensele, Tärna, Sorsele, Arjeplogs, Malå, Fredrika och Jockmocks församlingar. Såsom skäl för denna höjning, vilken föreslagits av domkapitlet i Luleå, åberopades den inträdda stegringen i priserna å livsförnödenheter av alla slag, varigenom omöjliggjordes att få barnen inackorderade i skolorna närliggande hem för samma avgift som förut. Domkapitlet beräknade ett tillägg av minst 25 öre till den förut utgående maximiersättningen av 50 öre för barn och dag. Vissa av de i ärendet hörda myndigheterna, däribland folkskolinspektören i Västerbottens norra inspektionsområde, ansågo dock det begärda beloppet av 30,000 kronor otillräckligt och påyrkade en höjning till 35,000 kronor. Enligt nämnde inspektörs uppgifter hade under år 1916 trots statsanslaget antalet barn, som på grund av fattigdom och lång skolväg icke kunnat erhålla någon undervisning, uppgått inom Tärna skoldistrikt till 47, inom Stensele skoldistrikt till omkring 50, inom Sorsele skoldistrikt till omkring 30 samt inom Malå skoldistrikt till omkring 60. Emellertid framhöll jag vid anmälan av ärendet för Kungl. Maj:t, att det syntes, som om den ekonomiska bärkraften hos några av ifrågakomna lappmarksförsamlingar numera skulle medgiva, att de själva bidroge till ifrågavarande inackordering med något större belopp än dittills, varför jag ansåg anslaget kunna stanna vid det av domkapitlet föreslagna beloppet.

Riksdagen, inom vilken motion väcktes om en höjning av anslaget till 35,000 kronor, beviljade för år 1919 sist sagda belopp.

Wallin lämnar en översikt dels över anslagsbeloppen för de år, en av honom lämnad historik omfattar, 1903—1914, dels över antalet barn, som för vart och ett av dessa år genom omförmälda anslag beretts skolundervisning, dels ock över antalet icke undervisade skolpliktiga barn.

Tabell 12.

År	Anslagsbelopp i kronor	Antal med statsmedel inackorderade barn	Antalet ej undervisade skolpliktiga barn	I % av hela antalet skolpliktiga barn
1903	5,000	—	—	—
1904	5,000	89	2,339	24
1905	7,000	140	1,868	21
1906	7,000	157	1,820	20
1907	10,000	222	1,952	21
1908	11,000	255	2,166	23
1909	15,000	340	2,163	22
1910	15,000	336	—	—
1911	20,000	430	2,050	20
1912	20,000	428	2,175	21
1913	20,000	425	—	—
1914	23,000	—	—	—

Härtill anmärker Wallin, att av översikten det nästan vill synas, som om förhöjningen i det av riksdagen beviljade anslaget icke haft någon nämnvärd inverkan på antalet icke undervisade barn. Detta torde dock bero därpå, att det uppgivna antalet icke skolundervisade barn under de föregående åren är alldeles för litet och att uppgifterna för de senaste åren äro mera tillförlitliga. I någon mån har ökat anslag betingats av det ökade antalet skolpliktiga barn.

Rektor Wallin och domkapitlet.

Såväl Wallin som domkapitlet framhålla betydelsen av att inackorderingsanslag fortfarande komma att beviljas. Domkapitlet yttrar med avseende härå:

Enbart av den upplysningen, att inom de svensktalande lappmarksförsamlingarna omkring 23 % av barnen i skolåldern årligen måste lämnas utan undervisning, jämförd med vad som tillika blivit ådagalagt rörande befolkningens spridning på vanligen från varandra långt avlägsna och mycket små byar eller enstaka nybyggen framgår, att, även om ett stort antal nya skolor inrättas, många skolpliktiga barn i varje fall icke kunna nås av skola. När sålunda skolan icke kan komma till dem, måste de komma till skolan, d. v. s. lämna hemmen under terminerna och *inackorderas för skolgång* i någon lämplig by med skola. Detta system tillämpas ju sedan rätt många år i ganska stor utsträckning, tack vare statens rikliga bidrag därtill. Att detta årliga bidrag likväl är otillräckligt och även efter skolväsendets nu i utsikt ställda förbättring måste förbliva otillräckligt ligger i öppen dag. En förhöjning av anslaget till ändamålet är förty under alla förhållanden av behovet påkallad.

Wallin och domkapitlet äro ense om att barn under 8 år icke böra bliva föremål för inackordering, varjämte domkapitlet påpekar, att statsbidrag för barn, vilkas föräldrar själva utan svårighet förmå att bära kostnaden för inackorderingen, icke bör ifrågakomma.

Folkskolinspektörerna.

Folkskolinspektören i Västerbottens södra inspektionsområde F. Svedberg anser grundvillkoret för att någonsin ett tillfredsställande skolväsende skall kunna åvägabringas i lappmarksförsamlingarna inom hans inspektionsområde vara en tillämpning i stort av inackorderingssystemet. I olikhet mot Wallin och domkapitlet anser han inackorderingen böra omfatta även sådana barn, vilkas föräldrar äro i stånd att själva bekosta barnens inackordering under skoltiden.

Folkskolöverstyrelsen.

Även folkskolöverstyrelsen uttalar sig för att anslag för nu förevarande syfte fortfarande beviljas och betonar beträffande själva inackorderingsverksamheten vikten därav, att barnen, för att de må erhålla en så god undervisning som möjligt, så långt ske kan inackorderas i närheten av verkliga folkskolor och alltså icke invid mindre folkskolor.

Statskontoret.

I likhet med folkskolöverstyrelsen anser statskontoret det ligga närmast till hands, att staten fortgår i den riktning, på vilken man redan slagit in genom att lämna understöd, avsedda att möjliggöra undervisning åt fattiga barn, som på grund av lång skolväg icke utan sådant understöd skulle bliva i tillfälle att komma i någon skola. Behovet av att inackorderingsbidragen utsträckas att gälla samtliga de skoldistrikt, varom nu är fråga, synes sålunda statskontoret vara ådagalagt.

Särskild framställning av domkapitlet i Luleå.

Jag torde här vidare böra omnämna, att domkapitlet i Luleå i skrivelse till Kungl. Maj:t den 6 september 1918, varöver utlåtanden avgivits den 28 oktober 1918 av länsstyrelsen i Luleå, den 8 november 1918 av länsstyrelsen i Umeå, som i ämnet inhämtat yttrande av folkskolinspektören i Västerbottens norra inspektionsområde N. J. F. Almkvist, samt den 26 november 1918 av folkskolöverstyrelsen, hemställt att, för den händelse domkapitlets den 19 maj 1915 till Kungl. Maj:t avlåtna, här omhandlade framställning rörande ett mera nöjaktigt ordnande av folkskoleväsendet i allmänhet inom lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning till äventyrs ej skulle komma att föranleda proposition till 1919 års riksdag, förslag måtte till samma riksdag avlåtas om förhöjning av det för år 1919 med 35,000 kronor utgående inackorderingsanslaget till 46,000 kronor för år 1920 att utgå till Vilhelmina, Risbäcks, Stensele, Tärna,

Sorsele, Arjeplogs, Malå, Fredrika och Jockmocks församlingar enligt den fördelning och på sätt i övrigt, som Kungl. Maj:t kunde finna gott bestämma.

Enligt till domkapitlet inkomna uppgifter har antalet undervisningslösa barn under läsåret 1917—1918 uppgått till, i Stensele församling 211 barn, motsvarande omkring 24 % av hela antalet barn i skolåldern, i Tärna församling 50 barn, motsvarande omkring 12 % av sammanlagda antalet skolpliktiga barn, i Arjeplogs församling 123 barn, motsvarande omkring 19 % av hela antalet skolpliktiga barn, och inom Malå församling 58 barn. Beträffande övriga församlingar hava dylika uppgifter icke lämnats.

Domkapitlet erinrar om den av 1918 års lagtima riksdag vidtagna förhöjning av ifrågavarande anslag från 23,000 kronor till 35,000 kronor samt framhåller, att riksdagen härvid tydligen letts av den meningen, att inackorderingen borde om möjligt verkställas i oförminskad omfattning och att vederbörande kommuner icke själva ägde förmåga att fylla den brist i statsanslaget, som en sådan oförminskad inackordering under de rådande tidsförhållandena givetvis skulle medföra. Att kommunerna sakna dylik förmåga anser sig även domkapitlet äga fullgiltig anledning att obetingat vitsorda. Till stöd för den äskade höjningen åberopas den ytterligare stegringen av priserna å alla livsförnödenheter och de därav föranledda ökade inackorderingskostnaderna, i vilket sistnämnda avseende domkapitlet anför, att skolråden i Tärna och Fredrika beräknat denna kostnad till, i den förra församlingen 1 krona 50 öre och i den senare 2 kronor 10 öre för barn och dag. Vid beräkningen av det erforderliga totala anslagsbeloppet tager domkapitlet de sista månadernas prisstegringar till utgångspunkt och kommer då till det resultatet, att en fördubbling av det förut gällande maximibeloppet av 50 öre för barn och dag icke kommer att vara tillräckligt. Med hänsyn till möjligheten av en prisreducering under år 1920 anser sig domkapitlet emellertid böra stanna vid att begära en fördubbling av det för år 1918 utgående anslaget, 23,000 kronor, eller, såsom nämnts, 46,000 kronor.

Samtliga de hörda myndigheterna hava tillstyrkt bifall till denna domkapitlets hemställan.

Departementschefen.

Att statsbidrag för inackordering vid skola av fattiga barn med långa skolvägar fortfarande är av behovet påkallat, därom lämnar den förebragta utredningen icke rum för något tvivel, liksom det torde vara uppenbart, att de alltfort stegrade levnadskostnaderna — även om anslaget fortfarande skulle inskränkas till församlingarna Vilhelmina, Risbäck, Stensele,

Tärna, Sorsele, Arjeplog, Malå, Fredrika och Jockmock — göra en ökning av det för år 1919 beviljade anslaget å 35,000 kronor ofrånkomlig, därest med hjälp av statsunderstödet åtminstone lika många barn som hittills skola kunna beredas tillfälle till skolgång. Till själva kostnadsberäkningen återkommer jag dock senare.

Vad som emellertid här ifrågasättes och som måste ifrågasättas, därest denna utrednings syfte, en *förbättring* av omhandlade trakters skolväsende, skall ernås, är en utsträckning av anslaget dels så till vida att jämväl de bland ifrågavarande församlingar, vilka hittills icke kommit i åtnjutande av understöd för ändamålet, nämligen Lycksele, Åsele, Örträsk, Dorotea, Arvidsjaur och Över-Kalix, må kunna bliva därav delaktiga, dels ock i så måtto, att inackordering av fattiga, avlägset boende barn må kunna äga rum i större omfattning än förut.

Den verkställda utredningen synes mig giva goda skäl för en utsträckning av anslagets räckvidd i båda de nämnda hänseendena. I förra hänseendet vill jag framhålla, att enligt de upplysningar, som lämnats beträffande skolförhållandena, jämväl inom sist omförmälda församlingar — dock möjligen med undantag av Örträsk — ett icke ringa antal barn bliva utan skolundervisning. Vad Örträsk beträffar synes församlingen icke för närvarande vara i behov av inackorderingsbidrag. Att av detta skäl undantaga sistberörda församling från möjligheten att komma i åtnjutande av dylikt bidrag torde dock icke vara lämpligt och i varje fall ej erforderligt, då det, såsom jag framdeles vill närmare utveckla, torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att efter av den enskilda församlingen gjord ansökning pröva, huruvida sådana förhållanden där äro för handen, att densamma bör bliva delaktig av anslaget. Jag anser således, att principiellt ingen åtskillnad i förevarande avseende bör göras mellan här ifrågavarande församlingar. Vad åter angår det befogade i en sådan utsträckning av inackorderingsanslaget, att ett större antal barn än förut erhålla möjlighet till skolgång, torde det vara tillräckligt att bringa i erinran den av folkskolöverstyrelsen från vederbörande folkskolinspektörer inhämtade uppgiften att, oaktat hittills utgående inackorderingsbidrag, ännu omkring 1,000 barn från de i utredningen avsedda församlingarna årligen äro i avsaknad av all skolundervisning. Med denna siffra för ögonen borde all tvekan om det riktiga i ett fortgående jämväl i nu berörda avseende på den redan inslagna vägen försvinna.

Den av folkskolinspektören Svedberg, enligt vad jag förut nämnt, förordade utsträckningen av inackorderingsanslagets räckvidd därhän, att bidrag skulle kunna utgå även för sådana barn, vilkas föräldrar ej på grund av fattigdom äro oförmögna att hålla barnen i skola, finner jag däremot icke vara motiverad.

I fråga om principerna för själva inackorderingsverksamheten delar jag domkapitlets uppfattning, att barn under 8 år ej böra ifrågakomma till inackordering, liksom även den av folkskolöverstyrelsen uttalade meningen, att barnen helst böra inackorderas i närheten av verkliga folkskolor och icke invid mindre folkskolor.

* * *

Jag kommer nu till en fråga, som nära sammanhänger med den närmast förut behandlade, i det att båda åsyfta åtgärder till motverkande av det missförhållandet, att ett så betydande antal barn i dessa trakter årligen måste bliva utan all skolundervisning. Det gäller emellertid här ett ändamål, till vilket bidrag av statsmedel förut icke av riksdagen beviljats, inrättandet av vad i utredningen kallas skolhem eller arbetsstugor, ett slags internat, där de fattigaste och mest försummade av de avlägset från skola boende barnen skulle vistas under skoltiden samt beredas tillfälle till en regelbunden skolundervisning men samtidigt erhålla den vård och fostran, föräldrarna icke vore i stånd att ägna dem. **Skolhem.**

Det är rektor Wallin, som i detta avseende är förslagsställare, därtill föranledd av enstämmiga uttalanden från alla dem, som under utredningens gång varit i tillfälle att uttala sig i saken, om det synnerligen önskvärda i anordnandet av dylika särskilda inackorderingshem. Wallin angiver de skäl, som från olika håll framförts till stöd härför: **Rektor Wallin.**

Det har framhållits en del olägenheter, som äro förenade med det hittills använda inackorderingssystemet av fattiga skolbarn i enskilda hem. Även om man som regel kan säga, att de inackorderade barnen behandlas väl och beredas tillfälle att läsa läxor och besöka skolan ordentligt, förekommer det nog fall, där det inackorderade barnets arbetskraft exploateras väl mycket. Men framför allt, de i enskilda hem inackorderade barnen kunna ytterst sällan få den omsorgsfulla fostran och vård i allmänhet, som de erhålla i en arbetsstuga. Som skäl för inrättandet av arbetsstugor för beredande av skolundervisning åt en del barn har man vidare framhållit, att det inom vissa trakter av en del församlingar ej finnes tillräckligt antal större gårdar, där skolbarn kunna mottagas till inackordering.

Wallin påpekar att redan nu sådana anstalter av flera slag finnas:

I Tärna socken underhåller staten den s. k. Skytteanska skolan med tillhörande barnhem. Svenska missionssällskapet underhåller dylika skolor med barnhem i Gafsele by inom Asele, i Bäsksele by inom Vilhelmina, i Gargnäs by inom Sorsele, i Lappträsk inom Arvidsjaur och i Racksund inom Arjeplog, varjämte i Bastuträsk, Stensele socken, finnes Anders Nilssons donationsskola, som står under samma sällskaps styrelse. En annan typ för sådana anstalter äro de inom Norrbottens och Västerbottens län på enskild väg inrättade arbetsstugorna. Under det att de av missionssällskapet inrättade

skolhemmen huvudsakligen äro avsedda för lappbarns skolundervisning, så äro arbetsstugorna närmast avsedda för fattiga och försummade barn i allmänhet. Dessa arbetsstugor avse i främsta rummet att bereda fattiga barn i de glesast bebyggda trakterna skolundervisning och färdighet i handaslöjder efter ortens behov samt att därförutom genom deras uppfostran till gudsfruktan, arbetsamhet och rena seder bidraga till skapandet av goda, för samhället och hembygden nyttiga medborgare.

I Norrbottens län finnas för närvarande 8 arbetsstugor, därav en i var och en av Arvidsjaur, Arjeplog och Jockmock samt i Västerbottens län 4, nämligen i Vilhelmina, Stensele, Sorsele och Malå. Var och en av dessa arbetsstugor kan mottaga blott 16 à 27 barn.

Såsom mönster för de av Wallin föreslagna skolhemmen hava i främsta rummet tjänat nyss omförmälda, i Norrbottens och Västerbottens län på enskilt initiativ inrättade arbetsstugor. Det torde därför vara av intresse att lära känna dessa arbetsstugors organisation och verksamhet. Wallins utredning innehåller en redogörelse härför av följande lydelse:

De första arbetsstugorna inrättades år 1903 i samband med den svåra missväxten år 1902 och nödvintern 1902—1903 i övre Norrland. Sedan har verksamheten utvecklats så hastigt och till sådan omfattning, att arbetsstugornas centralstyrelse i början av år 1913 ansåg sig böra gå i författning om att för framtiden bereda dessa anstalter en fastare organisation. För detta ändamål bildades en stiftelse benämnd »Norrbottens läns arbetsstugor», till vilken all arbetsstugorna tillhörig egendom med full ägande- och dispositionsrätt överlämnades. Det av Konungens befallningshavande i Norrbottens län för denna stiftelse fastställda reglementet innehåller bland annat följande bestämmelser.

Arbetsstugorna skola vara anordnade som internat och avse i främsta rummet att bereda fattiga barn i länets mest glestbebyggda trakter skolundervisning och färdighet i handaslöjder efter ortens behov. Vistelsen vid arbetsstugorna varar i regel tills barnet fullbordat sin skolgång eller blivit konfirmerat, dock att barnet under sommarmånaderna, då arbetsstugan hålles stängd, samt även, där så ske kan, under julferierna bör vistas i sitt hem.

Stiftelsen och dess egendom förvaltas av en centralstyrelse, vilken äger att för stiftelsen tala och svara samt att utöva ledningen av stiftelsens anstalter. Centralstyrelsen äger jämväl att besluta om försäljning av stiftelsen tillhörig fastighet samt om sådan egendoms intecknande för gäld.

Landshövdingen i Norrbottens län är självskriven ordförande i centralstyrelsen, vars ledamöter i övrigt utses av Konungens befallningshavande i länet.

Vid varje arbetsstuga skall finnas en lokalstyrelse, vars ordförande och ledamöter utses av centralstyrelsen.

Revision av förvaltningen och räkenskaperna för varje verksamhetsår skall årligen förrättas av två revisorer, av vilka den ena utses av Konungens befallningshavande och den andra av domkapitlet i Luleå.

Därest stiftelsens verksamhet anses böra upphöra, skall frågan om dispositionen av dess egendom underställas Kungl. Maj:t.

Beslut om ändring i reglementet är ej giltigt med mindre beslutet godkänts, förutom av centralstyrelsen, även av Konungens befallningshavande.

Av de 8 arbetsstugorna inom Norrbottens län hava somliga egna hus, under det att de övriga använda förhyrda lokaler.

Enligt sammandrag av arbetsstugornas räkenskaper $^{1}/_{7}$ 1912—$^{30}/_{6}$ 1913 utgjorde driftkostnaderna nämnda arbetsår 36,724 kronor 64 öre eller omkring 180 kronor för varje i arbetsstuga inlogerat barn.

Under vårterminen 1913 voro 199 barn intagna i Norrbottens arbetsstugor, varjämte 31 barn där voro mottagna till bespisning och slöjdundervisning.

Arbetsstugorna inom Västerbottens län äro anordnade på ungefär samma sätt som i Norrbottens län, ehuru de ännu icke nått samma utveckling som därstädes.

Utgifterna under arbetsåret $^{1}/_{7}$ 1912—$^{30}/_{6}$ 1913 uppgingo till 14,002 kronor 63 öre eller omkring 200 kronor per barn.

Alla fyra arbetsstugorna använda hyrda lokaler.

Wallin angiver, huru han tänkt sig inackorderingshemmens uppgift och närmare anordning:

Dessa nu ifrågasatta internat böra i främsta rummet hava till ändamål dels att utgöra ett hem för de fattigaste och mest försummade av de från skola avlägset boende barnen under den tid de åtnjuta skolundervisning, dels att åt barnen i fråga meddela nödig skolundervisning. Vid sidan därav böra barnen även bibringas färdighet i hushållssysslor och vad till det praktiska livet i dessa avlägsna bygder hörer, såsom matlagning, rengöring och tvätt, klädsömnad, skomakeri, träslöjd och dylikt. Dessutom borde det kunna beredas tillfälle för ett mindre antal barn, som bo på längre avstånd från skolan men likväl dagligen gå mellan hemmet och skolan, att i anstalten erhålla ett mål lagad mat, de dagar barnen besöka skolan. Anstalterna i fråga böra i möjligaste mån tillgodogöra sig de vid arbetsstugorna vunna erfarenheterna samt anordnas i huvudsaklig överensstämmelse med dessa. För att emellertid ej förväxlas med arbetsstugorna böra de möjligen hava någon annan benämning, t. ex. *skolhem.*

I varje skolhem böra 24 à 30 barn, ungefär lika många gossar och flickor, inackorderas under den tid undervisningen pågår, d. v. s. 8 månader om året, varemot barnen under den övriga delen av året vistas hos sina föräldrar. De som hava särskilt långt till sina hem böra dock beredas tillfälle att kvarstanna i skolhem under julferierna. Barnen böra vinna inträde i skolhemmet tidigast efter fyllda 8 år samt borde i regel tillhöra skolhemmet under tre på varandra följande läsår, motsvarande 6 lästerminer. Det kan ju synas vara en bra kort lärotid, men med hänsyn till det stora antal barn, som bör beredas plats i dylika skolhem, torde det från kostnadssynpunkt sett vara nödvändigt att begränsa varje barns vistelse vid skolhemmet till 3 läsår. På denna tid böra barnen dock kunna inhämta det allra viktigaste av vad som i allmänhet läres i en mindre folkskola.

Vid varje skolhem böra finnas anställda en föreståndarinna, en lärarinna och en tjänarinna samt eventuellt tillfälliga handledare för de äldre gossarnas praktiska arbeten.

I fråga om lokaler för skolhemmen torde man böra göra anspråk på att varje hem får inrymmas i ett för ändamålet byggt eller särskilt inrett hus, som innehåller åtminstone 4 större rum, ett större kök och dessutom särskilda rum för föreståndarinnan och lärarinnan jämte nödiga förstugor och förvaringsrum samt uthus.

Skolhemmen böra förläggas till någon större by, där det finnes god tillgång på

mjölk och övriga livsförnödenheter, samt helst på sådan plats, att skolrådet kan utöva nödig tillsyn över hemmen.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

I fråga om ordnandet av skolundervisningen för de i arbetsstuga (skolhem) inackorderade barnen, så böra som regel dessa barn undervisas särskilt i en med arbetsstugan samhörande fast mindre folkskola. I vissa fall kan det dock vara lämpligare, att fasta folk- och småskolor inrättas på den plats, där arbetsstugan är belägen, och att arbetsstugans barn få undervisning i dessa skolor. Som regel torde man dock böra räkna med att inrättandet av en arbetsstuga måste medföra en ökning av lärarkrafterna på platsen i fråga.

I kostnadsfrågan yttrar Wallin följande:

Kostnaderna för dylika skolhem bliva tydligen olika på olika platser. För att få en ungefärlig föreställning om vad utgifterna för ett skolhem kunna belöpa sig till, skall jag här nedan göra ett överslag av dessa.

1) Utgifter för nyanskaffning:

Skolhemsbyggnad	kronor	16,000: —
Möbler och inventarier för skolhemmet	»	2,000: —
Inventarier och skolmateriell för skollokalen	»	500: —
Summa	kronor	18,500: —

2) Årliga utgifter:

Nyanskaffning och underhåll av inventarier	kronor	100: —
Förbrukningsartiklar	»	100: —
Barnbespisning (26 barn 8 månader)	»	2,000: —
Avlöningar	»	800: —
Kläder, skor m. m. åt barnen	»	100: —
Ved och lyse	»	200: —
Diverse omkostnader	»	200: —
Summa	kronor	3,500: —

Om ej skolhemmet disponerar egen lokal, torde härtill komma årlig hyra.

Någon utgift för lärarinnans avlöning har ej upptagits, då hennes lön tydligen bör utgå enligt vanliga grunder.

Beträffande frågan om bestridandet av kostnaderna för skolhemmens inrättande och handhavandet av deras förvaltning upptager Wallin till diskussion fyra olika alternativ.

Det första alternativet är att staten skulle helt och hållet övertaga kostnaden för dessa skolhem. Mot denna tanke ställer sig dock Wallin avvisande och förordar i stället rikliga statsbidrag för ändamålet. Han yttrar:

Från flera synpunkter skulle det vara synnerligen önskvärt, om staten kunde helt och hållet bekosta sådana skolhem inom de församlingar, där de kunna anses behövliga. Men då det å andra sidan torde komma att medföra vissa svårigheter för

staten att utöva nödig kontroll över skolhemmens ekonomiska förvaltning, och då man möjligen kan befara, att befolkningen i en del avlägsna bygder skulle betinga sig oskäligt höga priser å sådana förnödenheter, som måste anskaffas å den ort, där skolhemmet är beläget, så anser jag mig ej böra föreslå, att de ifrågasatta skolhemmen bliva rena statsanstalter. Däremot torde de komma att bliva i behov av rikligt statsbidrag.

Såsom ett andra alternativ ifrågasättes, att saken skulle omhändertagas av landstingen:

För att skolhemmen skulle kunna få en mera enhetlig ledning och en mera sakkunnig ekonomisk skötsel, kunde man tänka sig, att vederbörande landsting toge hand om saken. Jag erinrar härvid om att landstingen redan nu ansvara för länens sjukvårdsinrättningar och för anstalterna för utbildande av småskollärarinnor. Saken skulle då kunna ordnas på så sätt, att landstinget bestämde plats för skolhemmet och beviljade nödiga anslag, mot villkor att vederbörande skoldistrikt svarade för t. ex. fri tomt och fri vedbrand. Därjämte skulle landstinget utse en skolhemscentralstyrelse, som borde handhava de inom länet belägna skolhemmens förvaltning. På sådant sätt kunde en stor del inköp för skolhemmens räkning göras gemensamt, varigenom kostnaderna kunde nedbringas.

Vid varje skolhem borde det dessutom finnas en lokalstyrelse.

Då emellertid landstingen i Västerbottens och Norrbottens län äro synnerligen betungade med skatter — landstingsskatten utgick för år 1912 i Västerbottens län med 1 krona 15 öre och i Norrbottens län med 91 öre per bevillningskrona — och då landstingen ej i övrigt ha befattning med sådana frågor, som endast beröra enskild kommun, anser jag mig ej böra föreslå, att skolhemmen läggas under landstingen.

Det tredje alternativet är att skolhemmen inrättas av skoldistrikten med bidrag av allmänna medel. Härom innehåller Wallins utlåtande:

Ett tredje alternativ är att varje skoldistrikt får taga hand om sina skolhem. Då det just är de fattigaste och glesast bebyggda församlingarna, som ha det största behovet av dylika skolhem, fordras härför avsevärda bidrag från det allmänna. Dessa bidrag böra lämpligen lämnas dels för en gång till inventarier och eventuellt till byggnad, dels till de årliga utgifterna.

Statsbidrag till skolhemsbyggnad torde böra utgå med $^2/_3$ av den beräknade kostnaden, dock med högst 10,000 kronor för varje. Innan statsbidrag beviljas, böra ritningar och kostnadsförslag, upprättade genom församlingens försorg, granskas av folkskolinspektören, och sedan domkapitlet i Luleå beretts tillfälle att yttra sig, fastställas av Konungens befallningshavande i länet, varvid myndigheterna särskilt ha att pröva kostnadsberäkningarna. Församlingen bör förbinda sig att underhålla skolhemsbyggnaden samt att hava den brandförsäkrad för av Konungens befallningshavande godkänt belopp. Om av någon anledning skolhemsverksamheten upphör, böra de byggnader, till vilka statsbidrag lämnats, tillfalla staten såsom dess egendom.

Jag har här förutsatt, att särskilda nybyggnader skulle uppföras för skolhemmen. Det råder intet tvivel om, att det från flera synpunkter skulle vara lyckligast, om så kunde ske. Men det kan också sättas i fråga, om det kan vara fullt lämpligt att uppföra ett större antal skolhemsbyggnader, innan man har fått någon större erfarenhet att bygga på. Åtminstone på en del ställen torde det finnas någon byggnad, som

genom vissa förändringar kunde bliva lämplig åtminstone som provisorisk skolhemsbyggnad. I varje fall bör skoldistriktet i fråga ansvara för att hålla lämplig och av vederbörande myndigheter godkänd lokal, dock med rätt att erhålla visst statsbidrag för uppförande av nybyggnad eller för inköp och förändring av annan byggnad, avsedd att användas såsom skolhem.

Som bidrag till en första uppsättning av inventarier m. m. torde lämnas ett anslag av 2,000 kronor för varje skolhem, som är avsett för minst 24 elever.

Vad det årliga statsbidraget beträffar, torde detta lämpligen böra utgå i förhållande till antalet elever på så sätt, att församlingen erhåller ett bidrag av 125 kronor för varje i hemmet intagen elev, som där enligt folkskolinspektörens intyg erhållit nöjaktig undervisning och vård under minst 32 veckor av läsår eller kalenderår, eller motsvarande mindre belopp, om sjukdom eller annat giltigt hinder varit för handen.

Om statsbidrag kommer att utgå efter här föreslagna grunder, skulle varje skolhem, som är avsett för 26 elever, få ett bidrag av högst 12,000 kronor för en gång samt dessutom ett årligt bidrag av 3,250 kronor. Församlingens egen kostnad skulle belöpa sig till ungefär 6,500 kronor för en gång samt 250 kronor årligen, vartill kommer brandstodsavgift och underhållskostnad för skolhemsbyggnaden.

Dessa kostnader torde bliva nog så dryga för dessa fattiga församlingar, men det torde ej kunna undvikas, att även församlingarna själva få underkasta sig kännbara utgifter för ifrågavarande ändamål.

Det fjärde alternativet slutligen innebär, att skolhemmen skulle inrättas på enskilt initiativ genom att inordnas under den redan befintliga arbetsstuguorganisationen, men att staten därtill skulle lämna ekonomisk hjälp. Wallin yttrar härom:

Som ett fjärde och sista alternativ att ordna skolhemsverksamheten vill jag sätta i fråga, att denna verksamhet i likhet med vad som för närvarande är fallet ordnas på enskild väg, men med tillhjälp av statsunderstöd. Som ett viktigt skäl härför vill jag framhålla faran av att det livliga intresse att understödja arbetsstuguverksamheten, som funnits och allt fortfarande gör sig gällande, i väsentlig grad skulle komma att slappas, om det inrättades offentliga skolhem vid sidan av men med i huvudsak samma uppgifter som de nuvarande arbetsstugorna. Man kan ej heller begära eller vänta, att den offervilliga allmänheten allt framgent skall lämna dessa arbetsstugor så stora bidrag, att de för framtiden kunna uppehållas utan fast understöd från stat eller kommun.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Under förutsättning att arbetsstugorna inom Västerbottens län få samma fasta organisation som de inom Norrbottens län och med i huvudsak samma bestämmelser i stiftelsens reglemente som de ovan anförda, anser jag, att det skulle vara synnerligen fördelaktigt om de nya behövliga arbetsstugorna eller skolhemmen kunde inordnas under de nu befintliga organisationerna.

De i reglementet för stiftelsen Norrbottens läns arbetsstugor intagna bestämmelserna torde vara fullt betryggande för undvikande av alla missbruk. Möjligen skulle man kunna uttala önskvärdheten av att antingen folkskolöverstyrelsen eller också domkapitlet i Luleå finge rätt att utse en eller två ledamöter i var och en av centralstyrelserna.

Om vederbörande centralstyrelser äro villiga att på ovan antytt sätt utvidga sin verksamhet, skulle dessa styrelser då äga rätt att uppbära statsanslag för de arbetsstugor, som nyinrättas inom de i denna undersökning berörda församlingarna enligt de grunder, som föreslagits för anslag till kommuner, varjämte även vederbörande skoldistrikt skulle lämna dels fria lokaler, där så erfordras, samt dessutom fri vedbrand och eventuellt kontant bidrag till erforderligt belopp.

De skoldistrikt, där enligt av Wallin verkställda undersökningar behov av dylika skolhem föreligga, äro: Lycksele, Åsele, Risbäck, Vilhelmina, Stensele, Tärna, Sorsele, Malå, Arvidsjaur, Arjeplog, Jockmock och Över-Kalix. Enligt Wallin borde inom vart och ett av dessa distrikt ett skolhem inrättas, vad angår Lycksele och Åsele samt, under viss förutsättning, Arvidsjaur dock utan bidrag av statsmedel.

Församlingarna.

I de yttranden, som från församlingarna till domkapitlet avgivits med anledning av Wallins utredning, har tanken på inrättande av särskilda skolhem rönt nästan enhällig tillslutning. Endast Åsele församling har ställt sig avvisande, enär ett skolhem där icke anses vara behövligt. Flera församlingar betona önskvärdheten av att staten övertoge hela kostnaden för dessa skolhem, då församlingarna icke vore i stånd att bära några utgifter härför. I allmänhet uttalar man sig icke rörande detaljerna i Wallins förslag i fråga om skolhemmens organisation och förvaltning utan nöjer sig med att helt ansluta sig till vad Wallin härutinnan yttrat. Kyrkostämman och skolrådet i Arjeplog förorda emellertid, att skolhemmet icke bliver en statsinstitution, utan anse lämpligast att det ställes under styrelsens för Norrbottens läns arbetsstugor förvaltning och överinseende. Skolrådsordföranden i Jockmocks församling framhåller även det önskvärda i en utsträckning av tiden för barnens vistelse i skolhemmen från tre år, såsom rektor Wallin föreslagit, till fyra år eller om möjligt ännu längre tid. Han erinrar att med en treårig lärotid barnens kunskapsmått icke skulle bliva större än det, som i allmänhet förvärvas i de flyttande mindre folkskolorna.

Domkapitlet.

Domkapitlet finner någon annan utväg för lösning av frågan, hur man skall förfara med det överskott av barn, åt vilka icke lämpliga enskilda inackorderingshem kunna beredas, icke stå till buds än att antingen utvidga skolan till ett internat eller att anordna ett särskilt inackorderingshem i skolans närhet. Domkapitlet biträder i stort sett rektor Wallins förslag i ämnet och utformar detsamma närmare på vissa punkter.

Beträffande tiden för barnens vistelse i skolhemmen anser domkapitlet det vara lämpligt att, åtminstone där det prövas nödigt, barnen få kvar-

stanna därstädes intill 4 år. Erfarenheterna vid Norrbottens arbetsstugor hava nämligen givit vid handen, att en verklig och bestående nytta av arbetsstuguvistelsen icke vinnes, så framt icke denna utsträckes till 4 eller 5 år.

Kostnaderna för skolhemmens inrättande skulle enligt domkapitlets beräkningar ställa sig något högre, än vad Wallin utgått från. Såsom engångsutgift för iordningställande av ett skolhem har, på sätt framgår av det förut sagda, Wallin upptagit ett belopp av 18,500 kronor och såsom årlig utgift för skolhemmets drift 3,500 kronor. Enligt domkapitlet åter skulle engångskostnaden för ett skolhem belöpa sig till 23,500 kronor och årliga utgifterna till sammanlagt 4,000 kronor. Domkapitlet yttrar härom:

För bedömande av särskilt kostnaderna för uppförande, utrustning och drift av arbetsstugor har domkapitlet rådgjort med centralstyrelsens för Norrbottens arbetsstugor sekreterare och verkställande ledamot, vilken ansett de av rektorn Wallin beräknade kostnader härutinnan delvis vara alltför låga. Vad först angår byggande av arbetsstuga med nödiga uthus, tomtens planerande och inhägnad, anordnande av brunn, potatisland, utfartsväg m. m. har åberopats nyligen vunna erfarenheter av dylika byggnadsföretag i Korpilombolo, Vittangi, Karesuando, Teurajärvi och Junosuando. Kostnaderna för den nybyggda arbetsstugan i Korpilombolo hava, trots iakttagande av all möjlig sparsamhet, visat sig icke kunna nedbringas under 20,000 kronor, utgiften för det från kronopark erhållna virket däruti likväl inberäknad. Därvid är att märka, att denna i två våningar samt för 30 barn anordnade arbetsstuga innehåller i nedre våningen följande rum: förstuga (varm), skolsal, matrum, tillika flickornas slöjdrum, slöjdverkstad för gossarna samt kök jämte handkammare ävensom i den övre våningen: förstuga (varm), sovrum för gossar, sovrum för flickor, rum för föreståndarinnan samt rum för lärarinnan eller, utom förstugorna, 7 rum och kök. Huset har nakna timmerväggar såväl utan som innan och är uppfört med stor omsorg i förhoppning att såväl brädbeslagning som invändig boisering skola kunna även i framtiden undvikas. Anstalten uppbyggdes under våren och sommaren 1913. Arbets- och materiellpriser hava sedan dess fördyrats, vadan de nu under uppförande varande arbetsstugubyggnaderna i Teurajärvi och Junosuando antagas var för sig komma att betinga ungefär enahanda kostnad eller intill 20,000 kronor, oaktat sistnämnda anstalter icke innehålla skolsal och lärarinnerum. I Vittangi har arbetsstugubyggnaden, avsedd för 30—40 barn, uppförts av kommunen och uppgivits hava dragit en kostnad av över 24,000 kronor, i Karesuando har ett äldre hus tillbyggts för att inrymma arbetsstugan. Totalkostnaden härför har stigit till omkring 18 000 kronor. Nu beräknas i utredningen en arbetsstuga eller skolhem behöva innehålla 4 större rum, 1 större kök och dessutom särskilda rum för föreståndarinnan och lärarinnan jämte nödiga förstugor, sålunda ett lika stort antal rum som här ovan angivits för arbetsstugorna i Junosuando och Teurajärvi samt även för den i Korpilombolo med undantag av den där inrymda skolsalen. Byggnadspriserna kunna icke beräknas vara lägre i lappmarken än i finnbygden. Transportkostnaderna äro fastmera i lappmarken än större samt tillgången på dugliga byggnadsarbetare, murare m. m. ingalunda rikligare. Om därför kostnaden för anläggande av arbetsstuga eller skolhem i lappmarken bör beräknas till 20,000 kronor i stället för

av rektorn Wallin angivna 16,000 kronor, virkeskostnaden däruti inräknad, skulle den i allt fall icke belöpa sig till högre belopp än 650 kronor för hjon (föreståndarinna, lärarinna och tjänarinna inräknade) samt omkring 2,200 kronor för varje rum (de varma förstugorna inräknade), vilket med hänsyn till förhållandena ingalunda kan anses dyrt även i jämförelse med kostnaderna för dylika allmänna byggnader i sydligare trakter. De i utredningen beräknade utgifterna för dels möbler och inventarier för skolhemmet 2,000 kronor och dels inventarier och materiell för skollokalen, 500 kronor, anses även böra förhöjas med intill 1,000 kronor för inventarier. Vidkommande de årliga utgifterna har upplysts, att desamma för en norrbottnisk arbetsstuga med i medeltal 25 barn numera bestiga sig till 4,000 kronor årligen såsom ett minimum.

På grund av de sålunda vunna upplysningarna har domkapitlet för sin del ansett kostnaderna för skolhem icke skäligen böra upptagas till lägre belopp än följande

engångsutgifter:

för byggnad	kronor	20,000: —
eller, därest fritt virke erhålles, 18,000 kronor;		
för möbler, inventarier, övrig utrustning samt materiell för skolhemmet och skolan	»	3,500: —
Summa	kronor	23,500: —

årliga utgifter:

för driften	kronor	4,000: —

I fråga om skolhemmens styrelse är domkapitlet ense med rektor Wallin därom, att skolhemmen icke böra göras till statsinstitutioner. Däremot böra enligt domkapitlets mening skolhemmen erhålla rikliga statsbidrag och underkastas inspektion av statens organ. Gentemot tanken att tillägga statsmyndighet överinseendet över och förvaltningen av skolhemmen anför domkapitlet:

Ledningen av dessa skolhem bör äga en mera personlig prägel än en statsmyndighet äger tid och krafter att erbjuda. Såväl arbetsstugornas administrerande som deras ekonomiska skötsel betinga en ganska vidlyftig apparat, som av lätt insedda skäl måste hava fria händer att rätta sig efter lokala förhållanden på de olika orterna och bedriva anskaffning och upphandling i möjligaste mån affärsmässigt. En vidlyftig brevväxling, delvis naturligen av mera privat karaktär, måste även tillkomma en omsorgsfull ledning. Också tillbörlig kontroll av ekonomi och förvaltning torde bliva mera svår att för staten åstadkomma. Skolhemmen böra fördenskull icke göras till statsanstalter utan till med rikligt statsbidrag utrustade mera fristående inrättningar, men väl underkastas inspektion av statens organ.

Tanken att överlämna skolhemmen till förvaltning av vederbörande landsting avvisar domkapitlet på samma grunder som Wallin.

Härefter uppställer domkapitlet följande ytterligare alternativ, nämligen anförtroende av skolhemmens tillsyn

1) åt en särskild av staten för ändamålet tillsatt gemensam styrelse;

2) åt de centralstyrelser, som redan handhava vården av Västerbottens och Norrbottens arbetsstugor;

3) åt de särskilda skoldistriktens skolråd eller andra lokala styrelser.

Det första av dessa alternativ synes domkapitlet komma att draga med sig avsevärda kostnader utan motsvarande fördelar:

Det vore givetvis synnerligen fördelaktigt för de blivande skolhemmen att få tillgodonjuta erfarenheterna från de sedan länge föreintliga och väl fungerande arbetsstugorna, därvid givetvis även skolhemmen borde förses med lämpligt sammansatta lokalstyrelser och underkastas inspektion av domkapitlet eller Kungl. Maj:ts befallningshavande ävensom vederbörande folkskolinspektörer. En annan stor fördel vore möjligheten av gemensam och därför i möjligaste mån billig varuanskaffning för skolhemmen och arbetsstugorna. En avsevärd del av centralstyrelsernas vidlyftiga arbete utföres emellertid på frivillighetens väg, vartill kommer, att de i samma styrelser verksamma krafterna näppeligen hava tid att åtaga sig de väsentligt ökade uppgifter, vilka skulle bliva en följd av skolhemmens ledning, som i vissa avseenden torde böra hållas skild från arbetsstugornas. Sistnämnda anstalters fortvaro är vidare till icke ringa del beroende av frivilliga gåvor. Det låter tänka sig, att, om ledningen av arbetsstugorna och de av allmänna medel (statens och kommunens) helt underhållna skolhemmen gjordes gemensam, den föreställningen skulle till skada i flera hänseenden kunna utbreda sig, att även arbetsstugorna icke längre krävde enskilt understöd.

Domkapitlet tillstyrker för sin del antagande av det tredje alternativet, skolhemmens förläggande under de särskilda skoldistriktens egen ledning. Såsom positiva fördelar, som härigenom vore att vinna, framhåller domkapitlet framför allt kommunernas önskvärda livligare medverkan i denna del av skolorganisationen och jämväl större beredvillighet att bidraga till kostnaderna för hemmen. Domkapitlet yttrar något om, huru det anser de första årens organisationsarbete böra bedrivas, samt uppdrager konturerna av det förvaltningssystem, domkapitlet förordat:

Nackdelarna av ledningens decentralisering får man söka i möjligaste mån upphäva. Kostnaderna bliva givetvis större, då gemensam upphandling för skolhemmens nybyggnader och årliga behov svårligen kan åstadkommas. Likaledes komma vid ett skolhem vunna goda erfarenheter icke att kunna annat än långsamt vinna tillämpning vid de andra. Därest samtliga skoldistrikt ägt en gemensam inspektör, hade det kunnat ifrågasättas, att denne toge en sammanhållande verksam och praktisk del i organisationsarbetet och ledningen. Nu är likväl detta icke fallet, varför det kan anses nödigt att åtminstone under organisationstiden träffa anstalter för att tillhandagå de särskilda skoldistrikten med råd och praktisk hjälp. Domkapitlet föreställer sig, att Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västerbottens län lämpligen kan erhålla bemyndigande att i samråd med centralstyrelsen för arbetsstugorna inom länet vid skolhemsbyggnadernas uppförande samt skolhemsverksamhetens organisation och ledning under de två eller tre första åren bistå respektive skoldistrikt, av vilka ju det stora flertalet är beläget inom berörda län. Härtill torde då av Kungl. Maj:ts befallningshavande särskilt utses lämplig och med länets förhållanden och med verksamhet av förevarande art förtrogen person, åtnjutande ett skäligt arvode samt med uppdrag tillika att jämte respektive lokala

byggnadskommittéer träffa avtal med duglig arbetsledare samt leverantörer ävensom besluta angående detaljer av byggnadsarbetet m. m. Entreprenadförfarande är därvid icke tillrådligt annat än med avseende å viss del av arbetet; erfarenheterna härutinnan äro för de nordligaste orterna, där kunnig kontrollant icke utan orimlig kostnad kan erhållas, ingalunda de bästa.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

At skoldistriktet bör överlämnas att, på sätt lämpligast må befinnas, utöva ledningen av arbetsstuga antingen genom skolrådet eller genom en för ändamålet särskilt tillsatt styrelse, dock att även i sådan styrelse pastor bör vara självskriven ordförande. Skolhemmen komma givetvis att såväl ekonomiskt som i övriga hänseenden lyda under kyrkostämman, dock att stämman icke bör äga att i vidare mån taga befattning med arbetsstugans ledning än att stämman utser styrelse, anslår medel och beslutar om ansvarsfrihet för den ekonomiska skötseln.

Förläggningsort för skolhem bör lämpligast bestämmas av Kungl. Maj:t.

Underhållet av skolhemsbyggnad bör åligga skoldistriktet enligt vid regelbundet återkommande ekonomiska syner meddelade föreskrifter.

I fråga om statsbidrag till skolhemmen är domkapitlet av den meningen, att något visst maximibelopp härför, såvitt angår bidrag till skolhemsbyggnad och skolhems förseende med inventarier och materiell, icke bör fastställas utan bidraget utgå med belopp, som Kungl. Maj:t efter prövning av omständigheterna i varje särskilt fall finner vara erforderligt. Domkapitlet anför härom, sedan domkapitlet påpekat, att det av Wallin beräknade statsbidraget för skolhemsbyggnad måste anses alltför knappt tillmätt:

Denna kostnad torde måhända, med hänsyn till vad ovan blivit härom upplyst, säkrare böra beräknas till 18,000 respektive 20,000 kronor, beroende av huruvida fritt virke lämnas eller icke. Men enär kostnaden för skolhemsbyggnad måste bliva icke oväsentligt olika i olika kommuner, beroende på arbetsprisens och transportkostnadernas variationer och möjligheten att för vissa fall kunna för mindre utgift omändra äldre byggnad, bör enligt domkapitlets uppfattning statsbidragets storlek icke fastlåsas vid något visst maximibelopp eller ens vid viss del av ett beräknat belopp. Lämpligare torde vara, att ett förslagsanslag till nödig ansedd storlek lämnas för uppförande av skolhem och att skoldistrikt härav erhåller så stor del, som av Kungl. Maj:t må efter nödig utredning befinnas vara för distriktet i betraktande av dess ekonomiska ställning erforderlig. Domkapitlet kommer även här nedan att framställa bestämt förslag i sådan riktning. Liknande förfaringssätt bör kunna genomföras beträffande anslag för skolhems förseende med inventarier, materiell m. m. En avsevärd merkostnad kommer alltid att falla på kommunens del, men fördelen av ett skolhem synes domkapitlet så stor, att församlingarna, även de fattigare, böra tillförbindas att göra sitt yttersta för att bidraga i skälig mån till skolhemmets tillkomst. Man bör även taga i betraktande, att skolhemmets inrättande måste komma att i större eller mindre grad underlätta fattigvården.

Vidkommande skolhemsföreståndarinnas avlöning föreslår domkapitlet, att föreståndarinnan må erhålla enahanda grundlön med ålderstillägg, som

tillkommer småskollärarinna, och att sedvanliga statsbidrag må härtill utgå, ävensom att delaktighet i småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt må beredas föreståndarinna. Likaså ifrågasätter domkapitlet, om icke med hänsyn till tjänstens stora vikt för skolhemmets rätta skötsel beslutet om antagande av föreståndarinna borde underställas vederbörande inspektör och domkapitel eller Kungl. Maj:ts befallningshavande.

Nämnas bör vidare i detta sammanhang, att domkapitlet ifrågasätter, att statsbidrag efter samma grunder som beträffande skolhemsföreståndarinna beviljas jämväl till avlönande av föreståndarinnorna för de inom ifrågavarande församlingar befintliga sju arbetsstugorna.

Detaljerna i skolhemsinstitutionens organisation förutsätter domkapitlet komma att fastställas i ett särskilt reglemente för statsunderstödda skolhem i lappmarken. Härjämte påpekar domkapitlet nödvändigheten av att normalritningar och normalkostnadsförslag till skolhemsbyggnad, skolhemsinventarier och utrustning i övrigt utarbetas och tillhandahållas skoldistrikten.

Folkskolinspektörerna. Samtliga folkskolinspektörer, inom vilkas inspektionsområden ifrågavarande församlingar äro belägna, hava funnit förslaget om upprättande av särskilda skolhem i hög grad förtjänt att komma till utförande. I det stora hela är man av samma mening som domkapitlet i avseende å skolhemmens organisation och förvaltning.

Folkskolinspektören Svedberg anser, att varje skolhem bör omfatta särskild folkskola och småskola, båda heltidsläsande. Varje skolhem bör inrymma två lärosalar. Byggnadskostnaden för ett skolhem uppskattar Svedberg till 30,000 kronor.

Folkskolinspektören Almkvist finner det olämpligt med en föreskrift, att med skolhemmet skall vara förenad särskild skola. Då skolhemmen väl i de flesta fall skulle komma att förläggas till större byar, där redan fasta folkskolor funnes inrättade, skulle, därest en föreskrift av nyss angivna innehåll bleve gällande, omedelbart vid sidan av varandra två skolor komma att vara i verksamhet. Såväl ur pedagogisk som ur ekonomisk synpunkt vore det fördelaktigt, om skolan på platsen även finge mottaga skolhemmets barn, i vilket fall förbättring av dess skolform kunde bliva nödvändig. Beträffande kompetensvillkoren för anställning såsom skolhemsföreståndarinna yttrar samme inspektör:

Rörande föreståndarinnorna för nämnda hem har domkapitlet föreslagit, att de med hänsyn till löneförmåner skola jämställas med småskollärarinnorna. Skall så ske, torde emellertid vissa kompetensvillkor böra föreskrivas. För att på ett tillfredställande sätt kunna bestrida föreståndarinnebefattningen vid ett skolhem fordras en del

viktiga förutsättningar, som icke torde finnas hos vem som helst. Föreståndarinnan bör, förutom vissa personliga egenskaper, även äga en viss pedagogisk skolning, om hon skall kunna rätt förstå och handleda barnen, och för att kunna handha hemmets ekonomiska drift är det nödvändigt, att hon erhållit någon husmoderlig utbildning. I huvudsak torde villkoren böra gå ut därpå, att skolhemsföreståndarinna, som i lönehänseende skall jämställas med småskollärarinna, skall ha genomgått en längre husmoderskurs, i vilken även sådan pedagogisk utbildning, som är nödvändig för att under barnhemsförhållanden kunna lämpligt handleda ett större antal barn, bör ingå.

Länsstyrelserna i Umeå och Luleå äro båda för skolhems inrättande. Länsstyrelsen i Umeå fäster därvid uppmärksamheten på att genom tillkomsten av skolhem, understödda med statsmedel, den enskilda offervilligheten för de hittillsvarande på privat väg inrättade arbetsstugorna torde komma att minskas och dessa härigenom komma i en svår ställning, då deras utgifter i stor utsträckning täckas genom insamlade medel. Länsstyrelsen ifrågasätter därför, huruvida icke statsbidrag kunde få utgå jämväl till dessa arbetsstugor mot skyldighet för dem att såsom huvudsaklig uppgift mottaga barn, som vistats de tre åren i skolhemmen men som anses böra beredas tillfälle till fortsatt skolundervisning. Därigenom skulle möjliggöras, att fattiga lappmarksbarn icke ovillkorligen behövde avbryta sina studier efter tre läsår utan kunde, om de därtill syntes särskilt ägnade, få åtnjuta fullständig folkskolutbildning.

Folkskolöverstyrelsen förordar livligt, att staten understöder en verksamhet av nu ifrågavarande slag. Överstyrelsen framlägger skälen härför: **Folkskolöverstyrelsen.**

Det har icke visat sig möjligt att genom inackordering i enskilda hem bereda samtliga barn, som därav äro i behov, tillfälle till skolgång. Ibland har man icke kunnat erhålla tillräckligt antal lämpliga inackorderingshem. Och man synes knappast kunna begära, att fattiga föräldrar, även om de sålunda få sina barn kostnadsfritt underhållna, skola vara villiga att sända dem bort till andra, om de med skäl anse sig behöva befara, att barnen ej skola erhålla ordentlig vård eller att deras arbetskraft skulle komma att oskäligt utnyttjas. Å andra sidan finnes det barn, som äro så efterblivna och försummade, att man knappast kan vänta, att någon enskild familj för den jämförelsevis blygsamma ersättning, som lämnas, skall vara villig att åtaga sig att ansvara och sörja för dem under en stor del av året. På grund av dessa förhållanden framträder ett behov av särskilda för ändamålet inrättade inackorderingshem, där ett större antal barn kan mottagas. Men för att detta skall kunna ske, fordras, därom äro ock alla ense, ett kraftigt understöd från statens sida. Ej heller i förevarande avseende är det egentligen fråga om något nytt, ty från anslaget för befrämjande av folkundervisningen bland de i rikets nordliga trakter bosatta finnar utgå för närvarande 15.000 kronor som understöd åt de inom finnbygden belägna arbetsstugornas verksamhet.

Den föreslagna beteckningen »skolhem» på de ifrågasatta nya anstal-

terna finner överstyrelsen väl motiverad. Härigenom dels skiljas dessa till namnet från arbetsstugorna, dels kännetecknas starkare deras samhörighet med skolväsendet.

Angående den närmare beskrivningen av dessa skolhem, deras anläggning, organisation och verksamhet hänvisar överstyrelsen till vad som av rektor Wallin och domkapitlet blivit anfört, varför överstyrelsen inskränker sig till att upptaga blott de punkter, som överstyrelsen anser förtjäna särskild uppmärksamhet från dess sida.

Överstyrelsen delar den uppfattningen, att dessa skolhem icke böra helt och hållet vara statsinstitutioner, utan att de böra upprättas och underhållas av skoldistrikten men erhålla understöd av statsmedel. Härom yttras i överstyrelsens utlåtande:

Då de alltså egentligen skulle vara kommunala inrättningar med statsbidrag, synes redan därav böra följa, att de böra stå under kommunal ledning, men att staten genom sina organ bör över dem på lämpligt sätt öva tillsyn och kontroll. Att på frågans nuvarande ståndpunkt gå närmare in på huru det i förevarande avseende bör i detalj ordnas torde icke vara erforderligt. Överstyrelsen anser sig dock böra framhålla, att genom stadgande av lämpliga villkor vid anslagets beviljande den möjligheten synes böra hållas öppen, att i ett skolhem måtte kunna, försåvitt utrymme finnes, mottagas barn även från andra skoldistrikt. En sådan anordning synes vara så mycket rimligare, som ju skolhemmen i väsentlig mån skulle upprättas och uppehållas genom statsbidrag.

Även överstyrelsen anser den av rektor Wallin föreslagna tiden för barnens vistelse i skolhemmen vara alltför knappt tillmätt och sätter såsom mål i detta hänseende sex i stället för tre år. Överstyrelsen anför:

Framför allt får det icke förglömmas, att dessa anstalter hava sina förnämsta uppgifter såsom led i skolväsendet. Den undervisning, som de i ett skolhem intagna barnen erhålla, bör därför vara så god som möjligt. Denna synpunkt synes emellertid icke vara fullt tillgodosedd i rektor Wallins utredning. Rektor Wallin, vilkens förslag bland annat går ut på att i ett skolhem skulle mottagas 24 à 30 barn, har som regel tänkt sig, att med skolhemmet skulle vara förbunden en särskild mindre folkskola, men då barnen enligt hans förslag skulle få kvarstanna i skolhemmet blott tre år, alltså sex terminer, bleve det undervisningsresultat, som kunde vinnas genom barnens inackordering i skolhem, närmast att jämföra med det, som erhålles i en på två stationer flyttande mindre folkskola. Visserligen kan man även på förevarande område säga, att något är bättre än intet, men det förefaller dock överstyrelsen som om ändamålet med skolhemmens inrättande bleve i väsentlig mån förfelat, därest man i dem icke skulle kunna bereda barnen en mera omfattande undervisning.

Efter att hava erinrat om de invändningar, som i detta ämne gjorts av såväl domkapitlet som vissa av folkskolinspektörerna, fortsätter överstyrelsen:

Överstyrelsen finner för sin del samtliga de nu anförda uttalandena av domkapitlet och folkskolinspektörerna förtjäna beaktande. Det synes överstyrelsen olämpligt, att barnens vistelse i skolhemmet bleve begränsad till tre år. Målet torde i stället böra sättas till sex år, fastän givetvis jämkningar efter föreliggande lokala förhållanden måste vidtagas. Vidare bör på allt sätt eftersträvas, att barnen vid undervisningen måtte bliva fördelade på folkskola och småskola. Det torde emellertid få bero på föreliggande omständigheter, huruvida detta lämpligen skall ske därigenom, att för själva skolhemmet anställas tvenne lärarkrafter, eller därigenom, att ett utbyte äger rum på det sättet, att skolhemmet exempelvis mottager småskolebarnen från både skolhemmet och byn, under det att skolhemmets barn på folkskolestadiet gå i byns folkskola, eller ock därigenom, att samtliga barn från skolhemmet få gå i byns skolor. Denna angelägenhet synes icke behöva bliva så svår att ordna, om skolhemmen lika väl som folk- och småskolor bliva kommunala inrättningar.

Beträffande barnantalet i skolhemmen anföres:

Av vad överstyrelsen nu anfört i fråga om sättet för ordnandet av de i skolhemmen intagna barnens undervisning torde följa, att man måste tänka sig större olikheter beträffande antalet barn i olika skolhem, än vad rektor Wallin och domkapitlet synas förutsätta. Skall ett skolhem så att säga hava sitt skolväsen för sig, synes barnantalet, med hänsyn därtill att två lärarkrafter då skulle anställas, icke lämpligen böra understiga 40, ett antal, som å andra sidan synes få betraktas som det högsta, om det skall vara möjligt att bereda barnen nödig vård och tillsyn. Kunna däremot skolhemmets barn lämpligen på ett eller annat sätt få sin undervisning gemensam med barnen i byn, kan man tydligen tänka sig ett lägre barnantal. Givetvis kunna också av samma skäl anspråken i fråga om skolrum i skolhemmet komma att växla. I ett skolhem skulle det komma att erfordras två skolsalar, i ett annat blott en och i ett tredje ingen.

I kostnadsfrågan gör överstyrelsen följande uttalande:

Av det sagda framgår vidare, att det icke kan vara möjligt att på förhand göra upp en så enhetlig plan för skolhemmens byggnader, att man skulle kunna beräkna, att byggnadskostnaden i varje fall skulle bliva densamma. Tvärt om torde, om överstyrelsens uppfattning angående undervisningens ordnande skulle vinna beaktande, byggnaderna vid de olika skolhemmen bliva av mycket växlande omfattning. Detsamma bliver givetvis också fallet med kostnaderna för inredning och materiell samt för driften.

Beträffande själva huvudprinciperna för statsbidragets utgående förordar överstyrelsen, liksom rektor Wallin och domkapitlet, att anslag till skolhem skall kunna utgå dels för en gång till själva anläggningen, dels årligen till driftskostnaderna. Dessa anslag böra emellertid med vissa undantag, varom närmare längre fram, enligt överstyrelsens uppfattning, med hänsyn till svårigheterna att uppställa några enhetliga grunder, erhållas först efter prövning i varje särskilt fall av Kungl. Maj:t, en anord-

ning som för övrigt överensstämmer med vad domkapitlet uttalat. Överstyrelsen motiverar denna sin ställning på följande sätt.

Skulle kostnaderna på det sätt, överstyrelsen förutsatt, komma att växla, kan man uppenbarligen icke vid fastställandet av statsunderstödets storlek utgå från att lika stora belopp skulle utgå till vart och ett av de särskilda skolhemmen. Mot en sådan anordning synes också en annan omständighet tala. De skoldistrikt, inom vilka skolhem äro ifrågasatta att upprättas, äro i ekonomiskt hänseende mycket olika ställda. Det synes då icke vara riktigt, att de statsbidrag, varom här är fråga, skulle utgå efter enahanda grunder till dem alla.

Överstyrelsen ingår i nu förevarande sammanhang närmare på frågan om statsbidrag för avlöning av vid skolhem anställd personal.

Överstyrelsen finner det vara självfallet, att till avlöning av lärare, som är anställd vid en med skolhem förenad skola, statsbidrag bör utgå såsom till lärare vid folk- och småskolor inom distriktet. Överstyrelsen anser sig ock böra förorda statsbidrag till avlöning av föreståndarinna vid skolhem. Det framhålles, hurusom med hänsyn till de höga krav, som måste ställas på föreståndarinnans person, det kunde synas lämpligt och rimligt, att hennes avlöning sattes högre, än som av domkapitlet föreslagits, nämligen att föreståndarinna för skolhem skulle åtnjuta enahanda grundlön med ålderstillägg, som tillkommer småskollärarinna. Överstyrelsen anför i sådant avseende:

Det torde utan vidare vara uppenbart, att framgången av skolhemmens verksamhet i ytterst väsentlig grad kommer att bero av föreståndarinnan. Det ligger därför synnerlig vikt därpå, att till föreståndarinnor erhållas lämpliga personer. Av föreståndarinnan kräves först och främst vissa personliga egenskaper. Hon måste kunna vara liksom en mor för barnen, på samma gång som hon skall kunna med nödig auktoritet utöva jämväl en väsentlig del av anstaltens yttre ledning. Det fordras vidare av henne insikter i ett hushålls skötsel samt tydligen därjämte en viss allmän pedagogisk förmåga.

Då emellertid föreståndarinnan utom sin kontanta avlöning bör erhålla fri kost, bostad och vedbrand i skolhemmet, finner sig överstyrelsen kunna förorda, att den kontanta avlöningen för föreståndarinna åtminstone för närvarande sättes till minst densamma som för småskollärarinna inom lappmarksskoldistrikten, och överstyrelsen uttalar sig därjämte för att till denna avlöning statsbidrag måtte utgå efter samma grunder och med samma belopp som till avlöning av lärarinna vid småskola inom ifrågavarande område. Ävenledes finner sig överstyrelsen böra biträda förslaget, att sådan föreståndarinna vinner inträde i småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt.

Som villkor för att föreståndarinna vid skolhem må kunna komma i åtnjutande av de omnämnda förmånerna, bör enligt överstyrelsens mening

stadgas, att hennes kompetens för uppdraget vederbörligen prövas och vitsordas av någon statens myndighet. Överstyrelsen yttrar:

En sådan prövning påkallas tydligen också av den stora betydelse föreståndarinnan har för skolhemmets verksamhet. Ur denna senare synpunkt skulle det givetvis varit önskvärt, att någon bestämd utbildning för föreståndarinna vid skolhem kunnat fastställas. Detta synes dock överstyrelsen icke vara möjligt för närvarande. I allmänhet får man kanske i förevarande hänseende tänka sig samma ordning, som i stor utsträckning tillämpas vid utbildande av föreståndarinnor för arbetsstugor i finnbygden. Ofta skaffar man sig där en lämplig föreståndarinna på den vägen, att någon flicka från ett gott allmogehem, som erhållit god folkskolebildning och genomgått folkhögskola, under ett års tid tjänstgör som biträdande föreståndarinna i någon arbetsstuga under en duglig föreståndarinnas ledning. Sedan emellertid skolhem i något större antal uppstått och erfarenhet om deras verksamhet vunnits, synes frågan om föreståndarinnornas utbildning böra upptagas till förnyad prövning. Det torde vara uppenbart, att det närmast kommer att påvila de lokala skolmyndigheterna och vederbörande folkskolinspektör att söka finna för föreståndarinnekallet lämpliga personer. Prövningen av föreståndarinnas behörighet synes lämpligen i sista hand böra företagas av överstyrelsen, som ju redan äger att i vissa fall meddela personer, som icke avlagt vederbörlig examen, behörighet till lärarbefattning vid viss skola eller i visst skoldistrikt. Givetvis skola vederbörande folkskolinspektör och domkapitlet beredas tillfälle att avgiva yttrande, innan sådant ärende företages till avgörande.

Överstyrelsen tillstyrker slutligen, att statsbidrag efter samma grunder som för avlönande av föreståndarinnor vid skolhem må utgå även till avlöning åt föreståndarinnorna vid de inom ifrågavarande församlingar på enskild väg inrättade sju arbetsstugorna. Det synes överstyrelsen föreligga talande skäl härför. Jag återger överstyrelsens yttrande i denna fråga:

Efter vad överstyrelsen inhämtat, har det, särskilt inom Västerbottens län, varit svårt att med tillgängliga medel åstadkomma en ordentlig avlöning at föreståndarinnorna för arbetsstugorna. Det är tydligt, att denna omständighet måste försvåra möjligheten att för dessa krävande befattningar förvärva och behålla lämpliga krafter. Överstyrelsen har i det föregående haft anledning betona vikten därav, att till föreståndarinna för ett skolhem eller en arbetsstuga erhålles en person med de erforderliga förutsättningarna. Givetvis inverka även här, liksom i allmänhet då det gäller att för viktiga befattningar erhålla lämpliga innehavare, löneförhållandena i väsentlig grad. Redan ur denna synpunkt synes det överstyrelsen hava starka skäl för sig, att staten, för att icke arbetsstugornas betydelsefulla verksamhet skall äventyras, träder hjälpande emellan.

Härtill kommer ytterligare en omständighet. Om skolhem komma att inrättas, torde, såsom Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västerbottens län uttalat, den möjligheten kunna uppstå, att arbetsstugorna icke i samma utsträckning som förut kunna få påräkna enskilda bidrag. Det skulle ju då kunna befaras, att en eller annan arbetsstuga tvingades att upphöra med sin verksamhet, vilket tydligen skulle kunna

komma att motverka frukterna av skolhems inrättande. För att förebygga, att något sådant skulle inträffa, torde det bästa medlet vara, att arbetsstugorna erhålla understöd under liknande villkor som skolhemmen.

Statskontoret. Statskontoret tillstyrker, att statsunderstöd lämnas för uppförande av skolhem och deras förseende med nödig inredning, under framhållande, att skolhemsinstitutionen snarast är att betrakta såsom en följdriktig utveckling av det direkta inackorderingssystemet och torde innebära ett verksamt medel för att befrämja undervisningen av de på längre avstånd från skola boende skolpliktiga barnen.

Statskontoret yttrar i sådant avseende:

Förslaget att till avlönande av föreståndarinna för skolhem skulle utgå statsbidrag efter enahanda grunder som till avlöning åt vederbörligen examinerad lärare vid småskola, finner statskontoret sig böra biträda. Mera tveksamt ställer sig ämbetsverket till förslaget att tillämpa samma grundsats i fråga om föreståndarinnorna för de i församlingarna i fråga förefintliga arbetsstugorna. Därest emellertid arbetsstugorna kunna anses äga liknande betydelse för undervisningen, som skolhemmen antagas komma att få, något varom statskontoret ej kunnat bilda sig ett bestämt omdöme, torde emellertid knappast finnas tillräcklig anledning att motsätta sig, att statsbidrag lämnas även för avlönande av föreståndarinna vid arbetsstuga. Vad angår frågan, att föreståndarinna för skolhem skulle berättigas vinna inträde i småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt, har statskontoret icke funnit något att erinra häremot.

Departementschefen. Jag har förut framhållit det nära samband, som råder mellan den tidigare behandlade frågan om inackorderingsanslag och det nu föreliggande spörsmålet. Båda hava framsprungit ur en strävan att, såvitt möjligt, giva alla inom våra lappmarksförsamlingar befintliga barn i skolåldern, vilka till följd av på dem själva ej ankommande omständigheter — långa skolvägar i förening med fattigdom — eljest skulle i det närmaste bliva utan all skolunderbyggnad, tillfälle att inhämta åtminstone det mått av kunskaper, som numera uppställes såsom ett minimum för en svensk medborgares skolutbildning.

Det har visat sig, att inackorderingsanslagen ensamma icke kunna fylla nyss nämnda uppgift. I vissa bygder yppa sig stora svårigheter att åt barnen anskaffa lämpliga inackorderingshem, d. v. s. hem, åt vilka barnen kunna anförtros utan fara, att de kroppsligen eller andligen skola taga skada därav. Därtill kommer, att man icke skäligen kan förvänta någon större beredvillighet hos befolkningen att mot den ersättning, som kan erbjudas, mottaga de mest efterblivna bland dessa barn, vilka ju, därest verklig omvårdnad och tillsyn skall ägnas dem, alltid komma att

förorsaka mer kostnader, bekymmer och besvär, än som kan uppvägas av den ganska måttliga inackorderingsavgiften. Även bör här ihågkommas, att jämväl med en avsevärd höjning av hittills utgående inackorderingsanslag den undervisning, som med tillhjälp av statsanslaget kan beredas dessa barn, likväl icke torde bliva av önskvärd omfattning. Den tid, under vilken de hos enskilda inackorderade barnen komma att vara under skolans och inackorderingshemmets uppfostrande inflytande, blir alltför knappt tillmätt. Detta gäller i särskilt hög grad de mest försummade bland barnen, barnen från de fattigaste, längst bort i obygderna liggande hemmen.

Inför alla dessa förhållanden har kravet på särskilt för ändamålet inrättade inackorderingshem vuxit fram. Jag vill då säga, att jag finner förslaget om anordnande av skolinternat eller vad man i utredningen med ett tilltalande och lämpligt namn kallat skolhem innebära ett synnerligen gott medel till undanrödjande av de nyss anmärkta svårigheterna och väl värt att röna understöd från statsmakternas sida.

Båda utvägarna, inackordering i enskilda hem och skolhemsinstitutionen, te sig för mig såsom nödvändiga komplement till varandra. Att låta det senare systemet helt efterträda det förra kan måhända vid första påseendet förefalla såsom det mest eftersträvansvärda. Jag tror dock, att i vissa fall berättigade invändningar kunde göras mot en uteslutande tillämpning av systemet med inackordering i skolhem, och under alla förhållanden synes det mig, förutsatt att statsmedel komma att tagas i anspråk för den tilltänkta skolhemsverksamheten, ur sparsamhetssynpunkt mindre välbetänkt att även på de ställen, där inackordering i enskilda hem av fattiga, avlägset boende barn utan större olägenheter kan äga rum, låta skolhemsinstitutionen med därmed förbundna större kostnader träda i stället. Likaledes torde det vara tillrådligt att i början, under de första stegen på denna väg, gå fram med en viss försiktighet, innan man vunnit tillräcklig erfarenhet om det nya systemets verkningar.

För mig står det således klart, att båda de nu berörda medlen till skolväsendets upphjälpande i här ifrågavarande församlingar måste bestå vid sidan av varandra så, att inackordering hos enskilda kommer till användning i alla de fall, där så lämpligen kan ske, och utvägen med skolhem åter i de trakter, där inga tillfredsställande enskilda inackorderingshem stå att finna, samt med iakttagande därav, att skolhemmet i främsta rummet bör vara avsett för barnen från de fattigaste, mest försummade hemmen.

Innan jag yttrar mig i frågan om skolhemmens organisation vill jag, för att min framställning härutinnan må kunna bättre förstås, redan nu

giva tillkänna, att jag i likhet med domkapitlet och folkskolöverstyrelsen måste bestämt avvisa tanken att göra skolhemmen till enbart statsinstitutioner, upprättade och underhållna uteslutande på statens bekostnad och ledda av statliga organ. De av nämnda myndigheter mot denna tanke anförda skälen torde vara tillräckligt vägande. Till vad myndigheterna anfört vill jag endast tillägga, att en sådan anordning skulle innebära ett brytande av den i vårt land hittills följda grundsatsen, att den lägre folkundervisningen är en angelägenhet, som det i första hand tillkommer kommunerna att själva vårda, ehuru under statens överinseende och med dess ekonomiska stöd. Jag ansluter mig därför utan tvekan till den ståndpunkten, att skolhemmen böra ordnas icke såsom statsanstalter utan såsom anstalter med statsunderstöd och under statlig kontroll. Huru jag tänkt mig det närmare ordnandet av skolhemmens förvaltning skall jag angiva i det följande.

Vad skolhemmens organisation och verksamhet beträffar har rektor Wallin, såsom av min föregående redogörelse inhämtas, framlagt en plan, vilken i de flesta stycken icke väckt några gensägelser från de hörda myndigheternas sida. För sitt förslag har han tagit till mönster de redan befintliga arbetsstugorna inom Västerbottens och Norrbottens län, vilkas gagnerika verksamhet alla varit redo att vitsorda. Även jag anser, att de av Wallin angivna huvudprinciperna för skolhemmens anordning böra i den mån, de vunnit myndigheternas gillande, beaktas vid ett blivande genomförande av den nya organisationen, och att man härvid särskilt bör sträva att tillgodogöra sig de erfarenheter, som förvärvats vid berörda arbetsstugor. Det torde icke vara nödvändigt, att jag här återupprepar de synpunkter, Wallin framlagt, utan hänvisar jag i detta hänseende till den föregående framställningen.

Emellertid är det i ett par huvudfrågor, berörande skolhemmens anordning, som någon skiljaktighet mellan de i ärendet hörda myndigheterna gjort sig gällande, varför jag torde böra i dessa frågor närmare precisera min egen ståndpunkt.

Den första frågan gäller beskaffenheten av den undervisning, barnen böra erhålla under vistelsen i skolhemmet, och den därmed förbundna frågan, över huru många år denna vistelse bör sträcka sig. Rektor Wallin har utgått från att med skolhemmet skulle vara förbunden en särskild mindre folkskola och att barnens vistelse i skolhemmet skulle vara i tre år. Det har anmärkts häremot, att Wallins förslag icke fullt tillgodosåge den synpunkt, som borde vara den centrala i skolhemmens verksamhet, nämligen att skolhemmet framförallt är ett led i skolorganisationen, och att därför den undervisning, de i skolhemmet intagna barnen erhålla, bör

vara av den bästa möjliga beskaffenhet. Enligt Wallins förslag skulle det i skolhemmet vunna undervisningsresultatet bliva närmast jämförligt med den på två stationer flyttande mindre folkskolans.

Jag kan icke undgå att finna dessa erinringar befogade. Den mindre folkskolan är en mindervärdig skolform, som beklagligt nog i Norrland och särskilt i nu ifrågavarande trakter genom omständigheternas makt fått ersätta den egentliga folkskolan. Då det nu gäller en kraftåtgärd till att förbättra det efterblivna skolväsendet i dessa församlingar, skulle det enligt min mening vara ett misstag att inrikta utvecklingen, om också till en början, på den undantagsform bland skoltyper, som heter mindre folkskola. Målet måste ställas högre, om något av bestående värde skall vinnas. Domkapitlet har också funnit det olämpligt att såsom maximitid fastställa tre år och förordar, att utsträckning av tiden efter beprövande i varje särskilt fall må kunna ske till fyra år. Överstyrelsen åter sätter sex år såsom mål, men tillstyrker, att jämkningar efter förefintliga förhållanden må kunna vidtagas. Jag tror för min del att, om skolhemsinstitutionen skall kunna göra en verklig insats till undervisningsväsendets uppryckning i dessa församlingar, dess mål bör vara att bereda de i skolhemmen intagna barnen en fullständig folkskolebildning, sådan som gällande folkskolestadga föreskriver. Fördenskull bör enligt mitt förmenande någon tidsbegränsning uppåt för barnens vistelse i skolhemmet utom den, som följer av nämnda stadgas föreskrifter, icke fastställas. Vad man här snarare borde tänka på vore fastställande av en viss minimitid, exempelvis fyra år, för att icke statens bidrag för ifrågavarande ändamål må bliva relativt resultatlöst utgivna. Emellertid bör givetvis, såsom folkskolöverstyrelsen framhållit, möjlighet hållas öppen till jämkningar efter förhållandena i det särskilda fallet.

Av vad jag nyss sagt om den mindre folkskolan följer, att jag delar den mening, som uttalats av folkskolinspektören Svedberg och kraftigt understötts av folkskolöverstyrelsen, beträffande önskvärdheten av att barnen i skolhemmet vid undervisningen, så vitt möjligt, måtte uppdelas på särskilda folkskole- och småskoleavdelningar. Såsom överstyrelsen påpekat, får man här allt efter omständigheterna ordna det så, att antingen med skolhemmet förenas särskild folk- och småskola och nödiga lärarkrafter härför anställas vid skolhemmet, eller småskolebarnen från såväl skolhemmet som byn undervisas i skolhemmet och skolhemmets folkskolebarn besöka byns folkskola eller ock samtliga i skolhemmet vistande barn gå i byns skolor.

Även borde, såsom överstyrelsen förordat, möjlighet hållas öppen för barn från ett skoldistrikt att intagas i ett annat distrikts skolhem, natur-

ligtvis under förutsättning, att det distrikt, barnet tillhör, härför utgiver viss fastställd ersättning till det andra skoldistriktet.

Barnantalet kommer vid nyss angivna förhållanden att växla i de olika skolhemmen. I det fall, att med hemmet är förenad särskild skola, måste plats beräknas för ett större antal barn, enligt folkskolöverstyrelsen såsom regel 40.

Där åter skolhemmets barn gå i byns skolor, har man att räkna med möjligheten av ett lägre barnantal. Det följer ock av nu berörda förhållanden, att man i vissa skolhem måste hava två lärosalar men i andra hem åtnöjas med endast en, under det att i somliga skolhem något behov av lärosal icke kommer att föreligga. En fordran, som dock alltid måste upprätthållas, är att skolhemmet inrymmer tjänliga bostäder såväl för föreståndarinnan och vid skolhemmet anställd lärarpersonal som även för de i hemmet intagna barnen. Under alla förhållanden bör givetvis skolhemsbyggnaden innehålla kök samt vara försedd med erforderliga förstugor och förvaringsrum.

Vid varje skolhem skulle anställas en föreståndarinna, vilken skulle hava den närmaste tillsynen över hemmet och i första hand sköta dess angelägenheter. Det är naturligt, att hennes uppgift blir av mycket maktpåliggande art, och att fordringarna på hennes personliga egenskaper därför måste ställas högt. Det gäller att finna personer, som äro villiga att åtaga sig att under ogynnsamma naturförhållanden utföra ett arbete, vilket i de flesta fall måste bliva i hög grad påfrestande, och som äga de rätta förutsättningarna för att lyckligt fullgöra detta värv. Ett första villkor för att sådana personer skola stå till buds torde här, liksom eljest när det gäller att för krävande platser förvärva de rätta krafterna, vara, att drägliga avlöningsförhållanden kunna erbjudas. Överstyrelsen har förordat, att föreståndarinna för skolhem skulle förutom fri bostad, fri kost och fri vedbrand erhålla minst samma kontanta avlöning med ålderstillägg som småskollärarinna inom lappmarksskoldistrikten, men tillika betonat, att starka skäl föreligga för att sätta föreståndarinnans avlöning högre än vad sålunda föreslagits. För närvarande utgår till småskollärarinna i första lönegraden kontant lön med 1,200 kronor. Ålderstilläggen äro tre, vart och ett å 150 kronor. Enligt vad överstyrelsen, såsom av det följande kommer att framgå, i annat sammanhang föreslagit, skulle småskollärarinna inom de nu ifrågavarande församlingarna härutöver äga uppbära ett lönetillägg å 100 kronor. Lönen för skolhemsföreståndarinna i första lönegraden skulle alltså bliva 1,300 kronor.

Ehuruväl jag har en känsla av att det icke kommer att bliva lätt att med så små lönebelopp finna dugande aspiranter till platserna, nödgas jag dock, i betraktande av att man här rör sig på ett område, där ännu ingen erfarenhet vunnits, stanna vid det förslag, utöver vilket ej heller

folkskolöverstyrelsen funnit sig kunna gå. Jag kan emellertid icke underlåta att uttrycka en förhoppning om att de lokala, avlöningsbestämmande myndigheterna skola beakta, det de äro oförhindrade att överskrida det sålunda stadgade minimum, och finna med sin fördel förenligt att så göra.

Jag har så mycket hellre ansett mig böra tillstyrka, att föreståndarinna vid skolhem erhåller rätt till fri kost, som det ur pedagogisk synpunkt måste anses önskvärt, att hon intager sina måltider tillsammans med barnen. Fri kost bör emellertid tillkomma henne endast under den tid, undervisningen pågår vid skolan.

Det har vidare föreslagits, att skolhemsföreståndarinna skulle vinna inträde i småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt. Med anledning härav erinrar jag, att förslag till omorganisation av de för folk- och småskollärarkårerna avsedda pensionsanstalterna är avsedd att föreläggas innevarande års riksdag, och att detta förslag torde komma att bland annat innebära att nämnda ålderdomsunderstödsanstalt skall uppgå i en för berörda och andra kårer gemensam pensionsanstalt. Att skolhemsföreståndarinnorna böra göras delaktiga i den pensionsanstalt, som sålunda kan komma att i sig upptaga ålderdomsunderstödsanstalten, finner jag vara i sin ordning.

Det är uppenbart, att, då skolhemsverksamheten skulle understödjas med statsmedel, staten måste förbehålla sig någon kontroll över tillsättningen av de för denna verksamhet så betydelsefulla föreståndarinnebefattningarna. Att uppställa vissa för alla fall gällande kompetensvillkor torde emellertid under den första tiden av skolhemmens tillvaro icke vara lämpligt eller ens möjligt. Såsom en garanti för att skolhemmens skötsel kommer i de rätta händerna vill jag i stället förorda, att det anförtros åt skolöverstyrelsen att, efter förslag av de lokala myndigheterna och sedan folkskolinspektör och domkapitel blivit hörda, pröva, huruvida vederbörande kan anses behörig till den ifrågakomna befattningen, och i jakande fall meddela sådan behörighet. I en framtid torde det, såsom folkskolöverstyrelsen antytt, bliva anledning att upptaga frågan om anordnande av särskild utbildning för anställning såsom skolhemsföreståndarinna.

Vad den vid skolhemmen anställda lärarpersonalen beträffar, förutsätter jag, att i fråga om avlöningsförmåner och kompetensvillkor skall gälla detsamma som för folk- och småskollärare i allmänhet.

Frågan om skolhemmens styrelse och förvaltning har jag förut berört så till vida, att jag förklarat mig anse skolhemmen böra göras till fristående anstalter med statsunderstöd och under statskontroll. Återstår då att pröva, på vems axlar förvaltningsbördan bör läggas. Under den verkställda utredningen hava flera alternativ i sådant hänseende dryftats. Jag kan icke finna något annat av dessa tillfredsställande än det, som omfattats av både domkapitlet och folkskolöverstyrelsen, nämligen att det överlämnas åt skoldistrik-

ten själva att fatta beslut om skolhems inrättande och draga försorg om dess underhåll, samt att det omedelbara överinseendet över skolhemmet tillägges det organ, skolrådet, som eljest har tillsynen över och vården om distriktets skolinstitutioner. De ärenden, som angå skolhemmens förvaltning, torde icke bliva flera eller av mera omfattande natur, än att det bör bliva möjligt för skolråden att därmed hinna taga befattning. Att, såsom från något håll ifrågasatts, för ändamålet tillskapa särskilda skolhemsstyrelser, är säkerligen icke nödvändigt. Genom den nu föreslagna anordningen vinnes jämväl den fördelen, att skolhemsinstitutionen även utåt kommer att framstå såsom det, den är avsedd att vara — ett led i det allmänna skolväsendet.

Gällande kyrkostämmoförordning lärer vara så avfattad, att någon ändring däri med anledning av det nya förvaltningsområde, som sålunda skulle tilläggas kyrkostämma och skolråd, icke är erforderlig.

Givetvis böra skolhemmen stå under tillsyn av statens vederbörande folkskolinspektörer. Det centrala överinseendet över skolhemmen tillkommer skolöverstyrelsen såsom det statens organ, som har att hålla tillsyn över till folkundervisningen hörande anstalter i allmänhet.

De blivande statsbidragen skulle, enligt vad jag nu föreslagit, komma att utgå till skoldistrikten. Statsbidrag skulle utgå dels i form av engångsanslag till skolhemsbyggnader och deras förseende med inredning, dels ock i form av årliga bidrag till avlöning åt de vid skolhemmen anställda föreståndarinnorna. Om de närmare grunderna för statsbidragens utgående kommer jag att yttra mig i det följande. Jag vill dock i detta sammanhang anmärka följande.

Om någon skyldighet för skoldistrikt att inrätta skolhem är givetvis icke tal. Det kommer i första hand att bero på distriktets egen goda vilja, huruvida skolhem därstädes skall komma till stånd. Har emellertid beslut härom fattats å kyrkostämman, torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan vederbörande blivit hörda, slutligen pröva, huruvida och i vilken mån distriktet bör komma i åtnjutande av statsbidrag för ändamålet. Då med hänsyn till de av mig förut påpekade olikheterna i fråga om de olika skolhemsanläggningarnas storlek kostnaderna för anläggningen komma att växla i de särskilda fallen, måste givetvis statsbidraget anpassas härefter. En annan omständighet, som vid bestämmandet av statsbidragets storlek även och icke minst synes böra komma i betraktande, är det bidragssökande skoldistriktets egen ekonomiska bärighet.

Närmare föreskrifter rörande skolhemmens organisation och förvaltning, ordningen för tillsättning av föreståndarinnetjänsterna, föreståndarinnans åligganden och hennes löneförmåner, inspektion m. m. torde böra meddelas genom en av Kungl. Maj:t utfärdad stadga för statsunderstödda

skolhem. Även torde böra tagas under övervägande, huruvida icke, på sätt domkapitlet föreslagit, till ledning för skoldistrikten vid skolhemmens uppförande särskilda normalritningar för skolhemsbyggnader borde utarbetas.

Det har i samband med förslaget om statsbidrag till omförmälda församlingar för skolhems inrättande ifrågasatts, att staten jämväl borde lämna någon hjälp åt de inom lappmarksområdet belägna, genom enskilda medel upprättade och underhållna arbetsstugorna. I sådant avseende har föreslagits, att bidrag av allmänna medel skulle under enahanda vilkor och efter samma grunder som i fråga om skolhemmen utgå till bestridande av de vid berörda arbetsstugor anställda föreståndarinnornas löner, vilka, enligt vad som upplysts, icke skulle uppgå till det belopp, som i lön tillkommer en småskollärarinna. De arbetsstugor, som här komma i betraktande, äro, såsom förut nämnts, för närvarande till antalet 7 och belägna en inom vardera av följande församlingar, nämligen Vilhelmina, Stensele, Sorsele, Malå, Arvidsjaur, Arjeplog och Jockmock. De ägas av privata stiftelser och stå under förvaltning av särskilda centralstyrelser, en för arbetsstugorna inom Västerbottens län och en för dem inom Norrbottens län. För dessa organisationer har utförligt redogjorts i det föregående. Förslaget om bidrag av statsmedel till nämnda företag har utgått från domkapitlet i Luleå och kraftigt understötts av länsstyrelsen i Umeå och folkskolöverstyrelsen. Ej heller statskontoret har velat motsätta sig detta förslag.

Understöd av statsmedel har redan förut utgått till arbetsstugorna inom Norrbottens län. Kungl. Maj:t har nämligen sedan år 1908 genom särskilda brev av förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, och förslagsanslaget till befrämjande av folkundervisningen bland de i rikets nordligaste trakter bosatta finnar beviljat centralstyrelsen för nämnda arbetsstugor anslag till växlande belopp, första gången högst 6,000 kronor och genom beslut den 26 augusti 1914 att utgå tills vidare från och med läsåret 1913—1914 högst 15,000 kronor, efter beräkning av visst belopp för varje i dessa anstalter till ständigt underhåll och skolundervisning mottaget skolpliktigt barn av finsk eller lapsk härkomst, vilket på grund av lång skolväg, fattigdom och hemmets vanvård eller andra liknande omständigheter skulle blivit utan skolundervisning eller fostran i allmänhet, om det ej intagits i arbetsstuga. För läsåret 1917—1918 har bidraget utgått med 125 kronor för varje sådant barn.

Skälet till att Kungl. Maj:t funnit sig böra bevilja nämnda understöd har givetvis varit den stora betydelse för en förbättring av skolväsendet, arbetsstugornas verksamhet ansetts äga. Att fallet är enahanda med Vä-

sterbottens läns arbetsstugor är från flera håll vitsordat. Från statens synpunkt måste det fördenskull vara i hög grad önskvärt, att arbetsstugorna bliva i tillfälle att fortsätta denna sin mycket förtjänstfulla och gagnande verksamhet.

Det är bekant, att de ifrågavarande företagen till följd därav, att deras ekonomi fotats huvudsakligen på den enskilda offervilligheten, haft och alltfort ha att kämpa med ganska stora svårigheter. Ej heller torde man kunna förneka det berättigade i antagandet, att genom tillkomsten av de med statsmedel understödda skolhemmen dessa svårigheter kunna komma att ökas. Säkerligen skulle därför ett understöd av det ifrågasatta slaget för dessa företag vara ytterst välkommet och för dem innebära en möjlighet att fortfarande hålla verksamheten i gång. Av nu anförda skäl har jag funnit förslaget sakligt befogat och ansett mig icke böra ställa mig avvisande till detsamma. Jag får i följd härav tillstyrka, att statsbidrag må på samma villkor och enligt samma grunder som beträffande bidrag till skolhemsföreståndarinnornas avlöning utgå till avlönande av föreståndarinnorna vid ifrågakomna arbetsstugor, varav tydligen då också bör följa, att arbetsstugornas föreståndarinnor böra erhålla rätt till inträde i småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt eller den anstalt, som kan komma att ersätta denna.

En förutsättning för understödets utgående är naturligen, att arbetsstugorna allt framgent äro anordnade efter lämplig plan, och att deras föreståndarinnor erhålla samma avlöningsförmåner som skolhemmens. Den statliga kontrollen över dessa arbetsstugor torde böra utövas genom folkskolinspektörerna, vilka skulle hava att taga liknande befattning med skolhemmen.

Rektor Wallin.

b) Vandrande lärare.

Såsom en av de åtgärder, som borde vidtagas till åstadkommande av en förbättrad skolundervisning i förevarande församlingar, har rektor Wallin föreslagit inrättande av vandrande lärare för befolkningen i de mest avlägsna och glesast befolkade bygderna, särskilt i trakter med bofast lappbefolkning. Hans förslag går ut på att vederbörande skoldistrikt skulle äga rätt att uppbära statsbidrag i vanlig ordning för sådana vandrande lärare, som meddela undervisning efter av folkskolinspektören fastställd plan, dock att statsbidrag skulle utgå åt högst två sådana lärare inom samma skoldistrikt. Wallin yttrar i denna fråga:

Det förekommer ganska ofta sådana fall, att enstaka lägenheter eller två à tre gårdar, som ligga nära varandra, men långt ifrån någon by med skola, vissa år kunna hava t. ex. 6 à 8 skolpliktiga barn, ett annat år kanske intet sådant barn. Det är

tydligt, att man icke gärna kan sätta i fråga inrättandet av en skolstation på sådana platser. Lika olämpligt skulle det vara att inackordera alla dessa barn i någon från hemmet mycket avlägsen by, där skola finnes. Dessa skulle då behöva vara borta från hemmet minst 16 veckor, föräldrarna skulle vara berövade all hjälp från barnens sida på samma gång som inackorderingskostnaden bleve ganska dryg, vare sig det allmänna eller föräldrarna själva skulle betala denna. Under nuvarande förhållanden bliva dylika barn ofta i saknad av nästan all skolundervisning, de få vanligen med föräldrars och äldre syskons hjälp lära sig läsa innantill. Det är tydligt, att det skulle vara till stor hjälp för sådana avlägset belägna enstaka gårdar eller mindre byar, om de för varje år kunde besökas av en lärare eller lärarinna, som kunde stanna på gården eller i byn 4 à 6 veckor, beroende på barnantalet, och där lämna undervisning och lämplig handledning. En sådan vandrande lärare skulle kunna hinna med att besöka 6 à 8 platser varje år. Han skulle avlönas efter samma grunder som lärare vid mindre folkskola, dock att han borde erhålla 100 kronor som bidrag till flyttningskostnader i stället för ersättning för bostad och vedbrand samt dessutom tillerkännas rätt till fri bostad hos barnens föräldrar under den tid han meddelar undervisning. Plan för lärarens resor och övriga hithörande bestämmelser torde varje år uppgöras av skolrådet och fastställas av folkskolinspektören.

Dylika vandrande lärare äro särskilt behövliga i trakter med bofasta lappar eller s. k. halvlappar. Enligt bestämmelsen i § 15 av nu gällande reglemente för lappmarks ecklesiastikverk skola barn av bofasta lappar undervisas tillsammans med den övriga bofasta befolkningens barn, men det har visat sig mycket svårt att få lappbarn inackorderade i gårdar tillsammans med andra barn, vadan avlägset boende lappbarn ofta blivit utan undervisning.

Vid hastigt påseende kan man nog tycka, att en anordning i den riktning, som jag nu antytt, skulle vara en tillbakagång i fråga om undervisningens anordning. Jag vill då betona, att man i de mest avlägsna och glesast bebyggda trakterna av vårt land nog för en lång tid framåt måste nöja sig med mera primitiva skolformer, och att inrättandet av sådana »vandrande lärare» på en del ställen skulle innebära en avsevärd förbättring.

Wallin anser, att vandrande lärartjänster borde inrättas inom Lycksele, Dorotea, Vilhelmina, Stensele, Sorsele och Malå skoldistrikt. **Domkapitlet.**

Domkapitlet biträder Wallins förslag till alla delar.

Folkskolinspektörerna.

Av de hörda folkskolinspektörerna har endast en, nämligen Karnell, understött förslaget om vandrande lärare. Han synes dock icke vilja förorda anställning av sådana lärare inom sitt eget inspektionsområde. Tre av inspektörerna, Svedberg, Almkvist och Sunneman, hava däremot med bestämdhet avstyrkt den ifrågasatta anordningen. Både Svedberg och Almkvist anföra, att anställande av vandrande lärare skulle bliva till väsentligt hinder för ett ändamålsenligt ordnande av skolväsendet. De förmena nämligen, att om en dylik anordning vunne officiellt godkännande, komme man på åtskilliga ställen att vilja åtnöja sig med vandrande lärare, även då förutsättningar för inrättande av en verklig skola vore för handen.

Folkskolöverstyrelsen. Folkskolöverstyrelsen finner vad de tre sistnämnda inspektörerna anfört väl grundat och anser sig därför även för sin del böra avstyrka anställning av vandrande lärare som ett led i de ifrågasatta åtgärderna till förbättrande av skolväsendet inom Lappland.

Statskontoret. Statskontoret anser de mot förslaget i fråga framställda erinringarna vägande och finner därför ej anledning biträda detsamma.

Departementschefen. Även jag måste avstyrka förslaget om anställande av vandrande lärare, då jag är övertygad om att en dylik anordning, även om den i vissa fall kunde vara till gagn, likväl i det stora hela i längden skulle visa sig snarare motverka än befordra en utveckling i önskad riktning av skolväsendet i dessa församlingar.

c) Skollokaler.

Rektor Wallin. Såsom ett allvarligt missförhållande i lappmarksförsamlingarnas skolväsende har i det föregående framhållits skollokalernas dåliga beskaffenhet, särskilt i de här mycket vanliga fallen, då skolan inrymts i enskild person tillhörig byggnad. Också har rektor Wallin framkommit med förslag, att en del skoldistrikt skulle erhålla statsbidrag för uppförande av nya skolhus samt för inredning och reparationer av skollokaler i enskilda hus. Rörande de önskemål, som härutinnan framställts från skoldistriktens sida, yttrar Wallin:

Inom så gott som alla de i undersökningen berörda skoldistrikten är det brist på lämpliga och något så när tidsenliga skollokaler, och på flera ställen är det just byggandet av skolhus och förhyrandet av skollokaler, som medföra de största kostnaderna och svårigheterna. Det är därför helt naturligt, att man framkommit med förslag om, att staten även härvidlag må träda hjälpande emellan. Somliga ha nöjt sig med att uttala önskvärdheten av att staten utan ersättning måtte lämna behövligt virke till nya skolhus från de inom respektive skoldistrikt belägna kronoskogarna. Andra anse det vara av behovet påkallat, att bidrag lämnas dels till iordningställande av skollokaler i lämpliga bondgårdar, dels till hyresersättningar, varjämte man satt i fråga, att staten inom de fattigaste församlingarna helt och hållet skulle bekosta en del nya skolhus, särskilt på sådana platser, där det ej finnes användbara lokaler att hyra.

Beträffande behovet av anslag för iordningställande av skollokaler i enskilda hus anföres:

Då en stor del av skolorna äro flyttande mellan två och ibland mellan tre stationer, är det omöjligt för skoldistrikten att bygga och underhålla skolhus på alla stationer, isynnerhet som antalet barn å en del stationer är så litet och så växlande, att det ofta kan hända, att en skolstation behöver flyttas från en by till en annan.

Det blir därför nödvändigt att i ganska stor utsträckning anordna skollokaler i vanliga bondgårdar. I sådana finnas också ofta stora rum, som äro fullt lämpliga för ändamålet, under det att inom de fattigare trakterna av vissa församlingar det nog kan finnas rum, men oinredda eller så dåligt ombonade, att de äro alltför kalla och dragiga. Även om församlingen erbjuder ägaren till gården jämförelsevis stor hyresersättning, så har han ej förmåga att bekosta nödvändiga reparationer eller inredningar. Det är därför nödvändigt, att skoldistriktet bekostar sådana reparationer under villkor, att distriktet får hyra skollokal där under minst 5 år för en viss bestämd hyressumma. En del församlingar sakna dock förmåga att ytterligare öka uttaxeringen för skolväsendet Jag kommer därför i det följande att föreslå, att vissa skoldistrikt må erhålla statsbidrag för iordningställande av skollokaler på vissa bestämda platser, så att bidragets storlek blir beroende av behovet på de olika platserna, dock högst 200 kronor för varje skollokal.

Wallin beräknar det erforderliga anslagsbeloppet till 20,150 kronor. Emellertid anmärker han, att det från vissa synpunkter kan sättas i fråga, om det vore fullt lämpligt, att staten lämnade bidrag för utförande av vissa arbeten i enskilda hus. Han föreslår därför alternativt, att engångsbidragen till nämnda ändamål utbytas mot årliga hyresbidrag, vilkas belopp lämpligen böra bestämmas till 20 procent av engångsbidragen.

Såsom förut nämndes har Wallin även föreslagit, att statsbidrag skulle utgå för uppförande av nya skolhusbyggnader. Bidraget kunde i de flesta fall utgå i form av fritt virke från kronoskog eller motsvarande ersättning därför. Wallin yttrar:

På sådana platser, där fast skola bör finnas eller där antalet skolpliktiga barn uppgår till 25 eller däröver, torde det vara synnerligen behövligt, att särskilt skolhus finnes. Om dessa avses för blott s. k. mindre folkskolor, behöva de ej innehålla mera än en lärosal samt ett rum och kök för lärarinnan, jämte avklädningsrum och förstuga. Dylika mindre skolhus finnas också uppförda inom en del församlingar och hava befunnits vara lämpliga för ändamålet. En av folkskolinspektören K. L. Österberg uppgjord skissritning för sådana skolhus jämte kostnadsförslag finnes bilagd Wallins skrivelse. Även för uppförandet av sådana skolhus torde det vara nödvändigt, att staten lämnar bidrag. Dylikt bidrag torde i de flesta fall huvudsakligen kunna lämnas i form av fritt virke från närbelägna kronoskogar eller motsvarande ersättning därför.

Då det ej är sannolikt, att dylikt virke kommer att lämnas utan något som helst vederlag, torde saken kunna ordnas på så sätt, att vederbörande skoldistrikt begär utstämpling av behövligt virke å någon närbelägen kronopark, att virket värderas av vederbörande myndighet, samt att skoldistriktet sedermera tilldelas anslag till det belopp, som motsvarar värdet av det utstämplade virket. För hus av här föreslagen storlek torde detta värde kunna uppskattas till ungefär 1,400 kronor.

Det i Wallins yttrande åberopade, av folkskolinspektören Österberg upprättade kostnadsförslaget slutar på en summa av 2,191 kronor 36 öre, kostnaden för timmer och virke däri ej inberäknad. Hela kostnaden för skolhuset skulle, enligt Österbergs uppskattning, belöpa sig till omkring 4—5,000 kronor.

Domkapitlet.

Wallins förslag om statsbidrag för nu omhandlade ändamål har av domkapitlet livligt tillstyrkts. Domkapitlet erinrar om det jämförelsevis mycket stora antalet skolstationer på varje skoldistrikt i förevarande trakter och vidare om den stora utsträckning, i vilken dessa skoldistrikt för sina skolor begagna sig av förhyrda lokaler. De siffror, domkapitlet i sådant avseende åberopar, har jag förut återgivit (sid. 22). Härefter fortsätter domkapitlet:

Härav framgår, att för lappmarksförsamlingarna förseendet av de redan nu förefintliga många skolstationerna med egna nöjaktiga lokaler måste möta oöverkomliga kostnader. Då nu därförutom utredningen visar, att antalet skolstationer behöver väsentligen ökas och detta företrädesvis genom förläggande av skolor till smärre byar, som förut icke utgjort skolstationer och där bostadsförhållandena oftast äro så tränga, att även skolrum av den mest anspråkslösa beskaffenhet icke stå att förhyra, varför skolhus måste byggas, inses lätt, att här föreligger ett av de områden, där det allmänna framför allt måste ingripa.

Den ersättning för virke till byggande av skolhus, som av Wallin beräknats till ungefär 1,400 kronor för varje skolhusbyggnad, måste, påpekar domkapitlet, för större skolhus icke oväsentligt förhöjas. Vidare förordar domkapitlet, att goda förslagsritningar och kostnadsförslag till för lappmarken lämpliga skolhusbyggnader upprättas till skoldistriktens tjänst.

Folkskolinspektörerna.

Av de folkskolinspektörer, som yttrat sig i detta ärende, har, som jag förut nämnt, inspektören Almkvist såsom ett av de svåraste hindren för skolväsendets utveckling i de församlingar, som nu avses, angivit skollokalernas bristfälliga beskaffenhet. Han understryker också kraftigt behovet av ett statsingripande för åstadkommande av en förbättring just i detta avseende. Tanken att statsunderstödet skulle lämnas i form av fritt virke från kronans skogsdomäner finner han i hög grad värd att komma till utförande. Han finner emellertid givet, att en viss begränsning i skoldistriktens rätt att begära utstämplingar av virke bör göras, och föreslår, att denna begränsning genomföres så, att länsstyrelsen medgives rätt att efter inspektörens hörande tillåta eller vägra föreslagen utstämpling.

Folkskolöverstyrelsen.

Folkskolöverstyrelsen påpekar, att hittills ifrågasatta åtgärder från statens sida till skolväsendets upphjälpande inom ifrågavarande församlingar inriktat sig på ett missförhållande, som framkallats särskilt av den för berörda trakter karakteristiska befolkningsglesheten, nämligen på det betydande antalet årligen undervisningslösa barn. Det hinder i skolväsendets ändamålsenliga anordning, som vållas av bristen på tillfredsställande skollokaler, kan däremot icke anses vara kännetecknande endast för

Lappland. Behov av flera och bättre skollokaler förefinnes, om än i större eller mindre utsträckning, inom alla delar av vårt land. Vidtagande av åtgärder för en förbättring i skolornas yttre utrustning är därför i allmänhet taget en av de viktigaste förutsättningarna för folkskoleväsendets ändamålsenliga utveckling inom riket i dess helhet.

Det synes dock överstyrelsen, som om den av domkapitlet i Luleå hävdade uppfattningen, att lappmarksförsamlingarna jämväl i förevarande hänseende intaga en särställning, icke rättvisligen kunde jävas. Efter att hava redogjort för i vilka avseenden en sådan särställning kan anses vara för handen för dessa församlingar ävensom ytterligare belyst församlingarnas stora behov av ett större antal tidsenliga skollokaler, kommer överstyrelsen till den slutsatsen, att det måste anses såsom en bjudande nödvändighet, att staten lämnar församlingarna sitt bistånd till anskaffande av lämpliga skollokaler. Denna statshjälp bör enligt överstyrelsens mening bestå i anslag dels till byggande av nya skolhus och deras utrustning, dels ock till reparationer och inredning av skollokaler i enskilda hus, vilket sistberörda anslag överstyrelsen dock, i enlighet med vad rektor Wallin alternativt föreslagit, anser böra hava formen av hyresbidrag.

Jag återger i dess helhet överstyrelsens motivering för sin ståndpunkt:

Redan i det föregående har berörts den omständigheten, att det på grund av de säregna befolkningsförhållandena inom Lappland blir nödvändigt att där i förhållande till barnantalet uppföra ett större antal skolhus än i andra delar av riket och att därför, då lokalerna sålunda icke kunna i tillbörlig grad utnyttjas, kostnaderna för skolhusbyggnader inom Lappland bliva jämförelsevis större än inom landet i övrigt. Till närmare belysning av detta förhållande anföras här följande ur de officiella uppgifterna angående folkskoleväsendet under redovisningsåret den 1 juli 1914 — den 30 juni 1915 hämtade uppgifter. Om nomadskolorna frånräknas, funnos enligt dessa uppgifter inom de här ifrågavarande skoldistrikten sammanlagt 545 skolstationer. Å 373 av dessa eller 68,4 % utgjorde antalet barn 20 eller därunder och å ej mindre än 172 eller 31,6 % endast 10 eller därunder. Givetvis måste under sådana omständigheter kostnaderna för skollokaler bliva förhållandevis betydligt större än inom skoldistrikt, där man på grund av större befolkningstäthet är i stånd att bättre utnyttja lokalerna. Redan på grund av den ogynnsamma ställning, vari lappmarksskoldistrikten sålunda befinna sig, synas skäl föreligga för att särskilda statsunderstöd för skolhusbyggnader beviljades åt dessa distrikt. Därtill komma så svårigheterna för skoldistrikten att själva anskaffa de erforderliga beloppen. Redan nu äro inom dessa skoldistrikt utgifterna för folkskoleväsendet betydande. Och ändock hava de blott i jämförelsevis ringa utsträckning kunnat förskaffa egna skolhus utan måst i betydande mån anlita förhyrda lokaler, vilka, såsom ock förut betonats, långt ifrån motsvara sitt ändamål. Enligt de inom lappmarken tjänstgörande folkskolinspektörernas vittnesbörd måste de i betydande omfattning för skolbruk godkänna lokaler, som i andra delar av landet utan tvivel skulle förklarats fullständigt odugliga för sådant ändamål. Det finnes intet annat val, om man vill på något sätt hålla skolverksamheten i gång. Vidare må ihågkommas, att en

hel del av distriktets egna skolhus äro avsedda för mindre folkskolor, vilka rätteligen böra förvandlas till egentliga folkskolor. En sådan förvandling kräver emellertid i allmänhet en utvidgning av skolhuset och särskilt av lärarbostaden. Slutligen må erinras om att ett fullständigare genomförande av inackorderingssystemet givetvis också kan komma att kräva skolbyggnader, i det att utrymme för de förut icke undervisade barnen icke alltid förefinnes i de tillgängliga skolhusen. Särskilt är i detta hänseende att märka, att man tydligen bör eftersträva att, där tillfälle därtill gives, inackordera ett större antal barn i en och samma by för att därigenom erhålla en så god skolform som möjligt, vilket i sin ordning uppenbarligen kan komma att nödvändiggöra uppförande av jämförelsevis stora och därför också dyra skolhus. Skulle nu ett tillräckligt antal nya egna skolhus uppföras i stället för de förhyrda och redan befintliga skolhus tillbörligen ersättas eller utvidgas, komme tydligen så stora belopp att erfordras, att skoldistrikten själva näppeligen inom en rimlig framtid kunna tänkas åvägabringa dessa. Är det nu så, att det må betraktas som en gärd av rättvisa, att barnen inom lappmarksskoldistrikten tillförsäkras en någorlunda tidsenlig folkskolundervisning och att det är ett riksintresse, att befolkningen inom denna del av landet icke kommer att i fråga om bildningsståndpunkt bliva alltför efterbliven, så synes det framstå som en bjudande nödvändighet, att staten på lämpligt sätt befrämjar tillkomsten av lämpliga skollokaler inom nämnda distrikt. Icke minst i detta avseende, då det gäller skoldistriktens ojämförligt drygaste utgifter för folkskoleväsendet, synes hänsyn kunna tagas till den i det föregående ett par gånger påpekade omständigheten, att staten inom denna del av riket i allmänhet är den störste fastighetsägaren och den störste inkomsttagaren.

Statskontoret. Statskontoret åter finner sig icke kunna tillstyrka förslaget om statsbidrag för anskaffande av skollokaler inom ifrågavarande församlingar. Ämbetsverket anser, att befogade invändningar kunna göras häremot. Efter påpekande att det här gäller ett ändamål, som icke i samma mån som de förut behandlade kan sägas bero av de egenartade förhållandena i lappmarken, heter det i statskontorets utlåtande:

Därest staten skulle lämna sådana bidrag till de nu ifrågavarande församlingarna, torde vara att påräkna, att krav på liknande understöd komma att framföras från åtskilliga andra i rikets olika delar belägna kommuner, vilka äro tyngda av höga skatter. De konsekvenser, som skulle följa av att staten lämnade lappmarksförsamlingarna bidrag för nu omhandlade ändamål, torde icke kunna överskådas. Enligt statskontorets uppfattning skulle det emellertid svårligen låta sig göra att avvisa ett sådant krav, då nämligen de speciella förhållandena inom lappmarken skulle bliva i väsentlig mån tillgodosedda genom att bidrag lämnades för uppförande av skolhem. Med hänsyn till vikten av sistnämnda understödsform synes det ock statskontoret vara mera ändamålsenligt, att staten i vad angår byggnadsbidrag begränsar sig till skolhemmen.

Departementschefen. En av de viktigaste betingelserna för ett välordnat skolväsende är utan tvivel, att de lokaler, i vilka undervisningen skall bedrivas, äro ändamålsenligt anordnade, och arbetet på vårt folkskoleväsendes utveckling har under de senare åren också kännetecknats av en strävan att i detta avseende nå

det bästa. Att härutinnan mycket är övrigt att önska för lappmarksförsamlingarnas del har den verkställda utredningen tydligt ådagalagt. I viss mån måste berörda bristfälligheter sägas sammanhänga med de särdrag i lappmarksförsamlingarnas natur- och befolkningsförhållanden, vilka gjort skolväsendet därstädes i allmänhet så efterblivet, som det för närvarande är. Med den över utomordentligt vidsträckta ytor kringspridda glesa befolkningen har det varit nödvändigt att inrätta ett förhållandevis synnerligen stort antal skolstationer inom varje skoldistrikt, och för församlingarna, hårt betungade av skattebördor som de äro, har det icke varit möjligt att på alla dessa ställen uppföra särskilda skolhusbyggnader, utan skolorna ha måst inhysas i privata hus, ofta under förhållanden, som icke ens tillnärmelsevis kunna betecknas såsom drägliga. Det är sant, att även utom lappmarken finnas glest befolkade och lika hårt skattetyngda skoldistrikt, där behovet av bättre skollokaler gör sig i hög grad gällande men av ekonomiska skäl icke kan av distrikten tillgodoses. Man torde dock icke med fog kunna påstå, att de naturhinder, med vilka dessa skoldistrikt hava att kämpa för åstadkommande av bättre förhållanden i förevarande avseende — stora ytvidder och gles befolkning — äro till den grad utpräglade, som fallet är i åtminstone flertalet av lappmarksförsamlingarna. Jag kan därför icke helt ansluta mig till den meningen, att här skulle vara fråga om statsbidrag för ett ändamål, som icke kan anses för lappmarken utmärkande. Man skulle kunna säga, att naturhindren här hava en sådan styrka, att det erfordras mer än normala krafter att övervinna dem.

Även om jag sålunda, med hänsyn till vad jag nu anfört, måste känna mig i viss mån sympatiskt stämd mot det förslag, som väckts av rektor Wallin och som vunnit understöd av domkapitlet och folkskolöverstyrelsen, kan jag dock icke förneka det berättigade i den av statskontoret uttalade farhågan, att ett bifall till berörda förslag skulle kunna leda till att i liknande syfte krav framställdes från utom lappmarken belägna skoldistrikt, vilka krav man då skulle hava svårt att alldeles avvisa. I en viss grad skulle ju nämligen dessa skoldistrikt för sina yrkanden kunna åberopa enahanda förhållanden som dem, vilka föranlett statshjälpen till lappmarksförsamlingarna. Det är vanskligt att nu bedöma, vart ett steg i den föreslagna riktningen skulle kunna leda. Men uteslutet är ingalunda, att den gällande allmänna grundsatsen om skolbyggnadskostnaderna såsom i första rummet en kommunal angelägenhet därigenom skulle bliva betänkligt rubbad.

Även en annan omständighet synes mig tala mot bifall till förslaget. Såsom ett vägande skäl för statens ingripande på denna punkt hava åberopats de dryga skattebördor, som påvila ifrågavarande skoldistrikt. Det

är emellertid att märka, att staten numera kan sägas till en icke oväsentlig del hava övertagit de bördor, kommunerna i sådant avseende hava att bära. Riksdagen har nämligen, såsom bekant, sedan några år beviljat anslag för tilldelande av statsunderstöd åt synnerligt skattetyngda landskommuner, och för år 1919 är för nämnda ändamål å extra stat under sjunde huvudtiteln uppfört ett förslagsanslag å 600,000 kronor. Enligt kungörelse den 31 maj 1918 (nr 562) angående villkor och grunder för tilldelande av statsunderstöd åt synnerligt skattetyngda kommuner är såsom villkor för erhållande av dylikt understöd stadgat, bland annat, att under löpande året beslutade kommunalskatt, landstingsskatt och vägskatt skola tillhopa hava föranlett så högt skattetryck, att detta enligt vissa angivna beräkningsgrunder överstiger 10 kronor för bevillningskrona, varjämte enahanda skall vara förhållandet med medeltalet av det löpande och de två nästföregående årens skattetryck, samt att utgifterna för kommunens folkskole- och fattigvårdsväsende skola motsvara ett belopp av mera än 4 kronor 50 öre för bevillningskrona. Statsunderstödet utgår med sådant belopp, att skattetrycket för bevillningskrona, till den del det föranletts av utgifterna för kommunens folkskole- och fattigvårdsväsende, nedbringas till ett belopp av 4 kronor 50 öre, med iakttagande dock av vissa maximibegränsningar. Åtminstone vissa av de här ifrågavarande skoldistrikten torde fylla de i kungörelsen bestämda villkoren. Då nu huvudparten av en kommuns skolutgifter torde utgöras av kostnaderna för skolhusbyggnader, synes det mig icke vara oriktigt att säga, att dessa skoldistrikt genom berörda anslag på sätt och vis redan erhålla hjälp av staten för anskaffande av skollokaler.

Med hänsyn till vad jag nu anfört nödgas jag ställa mig avvisande till förslaget om statsbidrag åt ifrågavarande skoldistrikt för nyssnämnda ändamål.

d) *Inventarier och undervisningsmateriell.*

Såväl rektor Wallin som domkapitlet har ifrågasatt statsbidrag jämväl till skollokalernas förseende med inventarier och undervisningsmateriell.

Rektor Wallin. Wallin anser, att en del skoldistrikt icke kunna bekosta inköp av all behövlig inrednings- och undervisningsmateriell. Han framhåller, att de här berörda skoldistrikten få jämförelsevis dryga utgifter för skolmateriell genom de många flyttande skolorna. Den egentliga undervisningsmateriellen brukar vanligen flyttas mellan de olika stationerna och blir därför fort utsliten, varför den alltsom oftast behöver repareras eller

nyanskaffas. Kostnaden för anskaffande av inventarier och skolmateriell till en mindre folkskola beräknar han till minst 500 kronor.

Domkapitlet yttrar i frågan följande: **Domkapitlet.**

Antalet av skollokaler med otillräcklig eller bristfällig skolmateriell och inredning uppgives i utredningen vara tillhopa 290. Även för vinnande av förbättring härutinnan och med särskild hänsyn jämväl till nödvändigheten att inrätta flera skolor torde statens mellankomst få anses synnerligen önskvärd för att icke säga nödvändig. I utredningen beräknas kostnaden för anskaffande av inventarier och materiell till en mindre folkskola utgöra 500 kronor. För en folkskola torde kostnaden givetvis stiga över detta belopp.

Folkskolöverstyrelsen framhåller, att på skoldistrikten i allmänhet torde kunna ställas det anspråket, att de själva, därest de skulle erhålla bidrag till inackordering och skolhem samt till skolhusbyggnader, böra kunna komma ut med de utgifter, som erfordras för inventarier och materiell. Å andra sidan framhåller överstyrelsen, att undervisningens resultat tydligen skulle i hög grad äventyras, om alltför stora brister i de nämnda avseendena komme att uppstå. Och då därtill kommer, att det, därest statsbidrag för ifrågavarande ändamål skulle lämnas, givetvis bleve fråga om endast jämförelsevis små belopp, anser sig överstyrelsen icke böra ställa sig helt avvisande mot den tanken, att de skoldistrikt, som måste anses vara i ekonomiskt hänseende synnerligen betungande, måtte erhålla någon hjälp även till inventarier och undervisningsmateriell. **Folkskolöverstyrelsen.**

Statskontoret avstyrker förslaget om bidrag av statsmedel för nu omhandlade ändamål under anförande, att med den ståndpunkt, statskontoret ansett sig böra intaga till frågan om statsbidrag för uppförande av skolhusbyggnader, ämbetsverket givetvis icke heller kan tillstyrka, att bidrag utgår för skollokalers utrustning med inventarier och undervisningsmateriell. **Statskontoret.**

Det ändamål, varom nu är fråga, sammanhänger så nära med frågan om statsbidrag för anskaffande av skollokaler, att det egentligen kan betraktas såsom endast en sida av nämnda fråga. Då jag funnit mig icke kunna lämna mitt understöd åt förslaget om dylika statsbidrag, torde det vara uppenbart, att jag, hur önskvärt det än kan vara, att bättre förhållanden komma till stånd även i fråga om skollokalernas inredning och undervisningsmateriellen, icke heller kan förorda, att för detta ändamål bidrag av statsmedel må beviljas omförmälda skoldistrikt. **Departementschefen.**

e) *Bespisning och beklädnad av fattiga skolbarn.*

Rektor Wallin.

Rektor Wallin har vidare i sin utredning förordat, att statsbidrag skulle kunna utgå till anskaffande av kläder och skodon åt fattiga skolbarn samt till sådana barns bespisning. Han yttrar:

Även till kläder och skodon åt fattiga skolpliktiga barn behövas anslag. Utgiften härför tillhör ju egentligen fattigvården, men då denna icke mäktar bära sådana utgifter i de fattigaste församlingarna, så blir skolgången lidande därpå, om ej hjälp kommer från annat håll. Det är såväl s. k. inackorderingsbarn som barn i närheten av skolorna, som behöva understöd av ifrågavarande slag. Då dylika understöd komma att föreslås till jämförelsevis små belopp och endast för de allra mest behövande församlingarna, och då ett uteblivande av sådana understöd utan tvivel skulle komma att verka hindrande för en del barn att besöka skola, torde man ej kunna hysa någon betänklighet mot beviljande av statsanslag för ändamålet i fråga. I fråga om dessa anslags storlek torde man kunna gå ut ifrån, att en del barn endast behöva skodon och en del även kläder, men att intet barn må erhålla kläder och skor till högre värde än 15 kronor per år samt att åtminstone i regel församlingarna själva må lämna bidrag för detta ändamål.

Detsamma gäller om de anslag, som erfordras för bespisning av fattiga skolbarn, vilka bo i sina hem. De barn, varom här är fråga, torde väl behöva ett mål lagad mat varje skoldag på det allmännas bekostnad. Däremot får man räkna med att de i övrigt få sin föda i hemmet.

Anslag för detta ändamål har Wallin ansett böra utgå till fem av de fattigaste skoldistrikten med tillhopa 3,300 kronor.

Domkapitlet.

Domkapitlet instämmer i vad Wallin sålunda anfört.

Folkskolöverstyrelsen.

Folkskolöverstyrelsen åter hyser vissa betänkligheter mot förslaget. Den anför:

För det första vill överstyrelsen angående denna angelägenhet anmärka, att man, därest det kräves bidrag för barn, som icke behöva på något sätt inackorderas utan kunna under skoltiden vistas i sina hem, här tydligtvis icke har att göra med ett missförhållande, som kan sägas vara särskilt kännetecknande för Lappland. Föräldrar, som på grund av fattigdom behöva hjälp till sina barns underhåll för att kunna ordentligt hålla dem i skola, torde finnas inom det stora flertalet skoldistrikt i riket. Vidare må erinras, att det för närvarande enligt gällande författning åligger fattigvården att i dylika fall träda emellan, något som även rektor Wallin framhåller. Överstyrelsen finner goda skäl tala för att utgifter av ifrågavarande slag i stället ombesörjas av skolans myndigheter. Redan nu hava åtskilliga skoldistrikt, särskilt städer, å sin skolbudget anslagit medel för ifrågavarande ändamål, och överstyrelsen har för sin del i sitt den 15 juni 1916 avgivna utlåtande om fortsättningsskolan uttalat sympati för den tanken, att anslag av dylik art kunde i större utsträckning åvägabringas och att de ej borde hava karaktär av fattigunderstöd. Vad som här ifråga-

sättes är emellertid egentligen, att staten bland sina utgifter för skolväsendet skulle upptaga medel även för det ändamål, som här avses. Denna fråga är emellertid enligt överstyrelsens förmenande av så avgörande principiell innebörd, att överstyrelsen, även om överstyrelsen icke heller i detta fall ställer sig principiellt avvisande, dock icke finner det lämpligt att i det sammanhang, varom här är fråga, tillråda, att anslag till bespisning, kläder och skodon åt fattiga skolbarn skulle uppföras å riksstatens åttonde huvudtitel, vilket tydligen skulle bliva fallet, därest av ett statsanslag till upphjälpande av folkskoleväsendet inom de svensktalande lappmarksförsamlingarna skulle kunna utgå bidrag till här förevarande ändamål.

Statskontoret anser, att åtgärder av omhandlade slag närmast höra inom fattigvårdens område, vadan ordnandet av denna angelägenhet bör överlämnas åt kommunernas avgörande. **Statskontoret.**

Redan i början av min framställning betonade jag, att densamma avsåg åtgärder till undanröjande av vissa brister i lappmarksförsamlingarnas skolväsende, vilka hava sin grund i där rådande säregna förhållanden. Det förefaller mig, som om det ändamål, för vilket statsbidrag nu ifrågasättes, låge något på sidan om ämnet, särskilt därutinnan att det här gäller ett missförhållande, som lappmarksförsamlingarna torde hava gemensamt med övriga landsdelar, nämligen fattigdom bland de enskilda församlingsmedlemmarna, om än berörda missförhållande i dessa församlingar på sina håll framträder något starkare än annorstädes i vårt land. I likhet med folkskolöverstyrelsen anser jag därför, att denna fråga, såsom av ämnet ovidkommande art, icke bör i föreliggande sammanhang upptagas. **Departementschefen.**

f) *Extra lönetillägg åt lärarpersonalen.*

Såsom jag i denna del av min framställning inledningsvis nämnde, hava inom en del församlingar framställts önskemål om ökat bidrag till lärarpersonalens avlöning. Vid den tid, då berörda önskemål framkommo, utgick ännu statsbidraget till avlöning av lärarpersonalen vid folk- och småskolor med två tredjedelar av den fastställda minimilönen.

På grund av den höjning av statsbidraget, som sedermera skett — statens bidrag utgör numera, såsom bekant, nio tiondelar av den kontanta minimiavlöningen, varjämte ålderstilläggen i sin helhet bestridas av statsmedel — har rektor Wallin ansett frågan om ytterligare bidrag till lärarlönerna böra förfalla. **Rektor Wallin.**

Domkapitlet. Domkapitlet har emellertid tagit upp frågan, ehuru egentligen från en annan sida. Det anser, att avlöningen till lärare i lappmarken bör utgå med något högre belopp än till övriga lärare inom stiftet, och påyrkar i sådant hänseende, att särskilda lönetillägg av statsmedel måtte beviljas med 10 % av grundlönen.

Domkapitlet åberopar vad domkapitlet härutinnan anfört uti ett den 31 mars 1915 till Kungl. Maj:t avgivet utlåtande över lärarlönenämndens betänkande I, däri det heter:

Inom Luleå stift äro levnadskostnaderna allmänneligen höga, vilket utvisas av statistiken. A från järnvägsstation 5—30 mil avlägsna orter inom stiftet uppdriva de dryga transportkostnaderna priserna till en höjd, som icke förekommer annorstädes i vårt land. Härtill kommer den omständighet, att tjänstgöringen å flertalet orter inom det nordligaste Sverige är av den säregna art, att en kompensation i löneavseende bör befinnas rättfärdig. Folkskolans lärare och lärarinnor ha nämligen i dessa nordliga trakter ett ofta hårt och tyngande arbete. Skolorna äro vitt spridda i ensliga byar, isoleringen utestänger läraren från umgänge och vederkvickelse, och klimatet med långa vintrars köld och mörker ställer stora krav på sinnets och arbetslustens spänstighet. I avlägsna skogs- och fjällbygder med mestadels flyttande skolor och ytterst primitiva lokaler äga folkbildningens pioniärer att tålmodigt förrätta sin tjänst under förhållanden, så nedtryckande och fulla av försakelser, att en kulturmänniska har svårt att därom bilda sig en rätt föreställning. — —

Det har alltid visat sig svårt att erhålla lärarkrafter till lappmarken (detta uttalande gäller den egentliga folkskolan), varest många trakter icke utan skäl betraktas såsom förvisningsorter. I flera lappländska skoldistrikt hava sålunda i rätt många fall av kyrkostämman beslutade skolor under åratal icke kunnat träda i verksamhet på den grund, att lärarkrafter icke kunnat erhållas. I sin mån kan detta hänföras till brist på examinerade lärare, men då bör även beaktas, att i kustsocknarna någon svårighet att besätta lärartjänster och även att till folkskollärarsyssla erhålla fullt förslag av tre sökande icke försports. Konkurrensen med de icke så få skoldistrikt, som, för att försäkra sig om dugande lärarkrafter, beviljat större eller mindre lönetillägg åt sina lärare, gör sig också menligt gällande. Domkapitlet förehar för närvarande till slutligt utarbetande en av Kungl. Maj:t anbefalld utredning om åtgärder från statens sida till ernående av ett nöjaktigt skolväsende inom det svensktalande Lappland, d. v. s. hela detta landskap med undantag av Gällivare, Juckasjärvi och Karesuando socknar. (Förslaget härom torde komma att medföra inrättandet av ett ganska stort antal nya skolor i lappmarken.) Det har under berörda ärendes behandling stått för domkapitlet fullt klart, att, även om hänsyn tages till förpliktelsen för en del seminarieelever att på grund av i sådant syfte dem tilldelade stipendier under en viss tid tjänstgöra i lappmarken, förhoppning att få de nya lärartjänsterna besatta icke kan givas utan tillerkännande åt deras innehavare av åtminstone i någon mån bättre löneförmåner än lärarnas i kustsocknarna. Vad nu blivit sagt gäller såväl p folkskolans område som även, ehuru icke i så hög grad, på den mindre folkskolans och småskolans, i det från de avlägsnare orterna komna, från småskoleseminarierna utexaminerade elever visserligen mera allmänt och uthålligt synas ägna sina krafter åt hembygden, men antalet elever från dessa trakter jämte dem, vilka därförutom söka

sig dit såsom lärare, kan icke fylla behovet av dugliga lärarkrafter för den mindre folkskolan och småskolan.

Lika oundgängligt som det även i det allmännas intresse synes vara att bevilja lärare inom stiftet i allmänhet ett ortstillägg, lika ofrånkomligt måste det enligt domkapitlets mening vara att tillerkänna lärare inom den svensktalande lappmarken ett särskilt ortstillägg. Ett dylikt särskilt ortstillägg utgår redan nu till lärare i de finsktalande orterna och har där betingats huvudsakligen för undervisning av finsktalande barn på riksspråket. Domkapitlet utgår från att medel härtill allt fort skola kunna erhållas av förslagsanslaget till undervisningens befrämjande bland de i rikets nordligaste trakter bosatta finnar, varför domkapitlet i detta sammanhang icke finner sig behöva göra sistnämnda förmån för lärarpersonalen i den finsktalande delen av stiftet till föremål för någon framställning. Möjligt är, att även frågan om särskilt ortstillägg för lärarna inom den svensktalande lappmarken lämpligen icke bör upptagas i nu ifrågavarande sammanhang utan hellre underställas prövning samtidigt med andra åtgärder för skolväsendets säkerställande i samma lappmarker. Men domkapitlet har i varje fall icke ansett sig kunna underlåta att redan nu i samband med spörsmålet om ortstillägg i allmänhet frambära ett speciellt önskemål i detta hänseende.

Även i berörda utlåtande föreslog domkapitlet, att det särskilda lönetillägget för de svensktalande lappmarksförsamlingarnas lärare skulle utgå med 10 % av grundlönen.

Domkapitlet vidhåller nu bestämt och till alla delar vad domkapitlet i förberörda utlåtande den 31 mars 1915 i saken anfört under framhållande, att den i förevarande ärende åvägabragta utredningen med ökad styrka synes ådagalägga behovet av berörda särskilda lönetillägg.

Det torde vara lämpligt, att jag, innan jag går vidare, klargör vad domkapitlets förslag om 10 % lönetillägg innebär med utgångspunkt från de löner, som gällde vid den tid, domkapitlets utlåtande avgavs. Enligt då tillämpade avlöningsbestämmelser utgjorde den kontanta minimilönen för ordinarie folkskollärare, manlig eller kvinnlig, 900 kronor samt för lärare vid småskola, lärare vid mindre folkskola eller biträdande lärare vid folkskola 500 kronor. Lönetillägget skulle således i förra fallet hava uppgått till 90 kronor, i senare fallet till 50 kronor.

Folkskolinspektörerna.

Av folkskolinspektörerna har Almkvist särskilt beaktat denna fråga. Han finner det av domkapitlet föreslagna lönetillägget för litet, om den med detsamma avsedda effekten skall kunna uppnås, och förordar för sin del minst följande lönetillägg:

för lärare och lärarinnor vid småskolor och mindre folkskolor samt för vikarierande lärare och lärarinnor 100 kronor årligen;

för extra ordinarie och biträdande folkskollärare och folkskollärarinnor 125 kronor årligen, samt

för vid egentlig folkskola anställd ordinarie lärare och lärarinna 150 kronor årligen.

Dessa lönetillägg böra, anser Almkvist, vars utlåtande är avgivet under år 1916, utgå oavsett en blivande allmän löneregleringen för folk- och småskolans lärare.

Den höjning av lönetilläggen, som Almkvist funnit skälig, motiverar han framför allt med de högst betydande resekostnaderna för lärare och lärarinnor i dessa bygder. Han yttrar härom:

Distrikten bevilja nämligen i regel icke någon ersättning åt nyantagna lärarinnor för resorna ut till de avlägsna skolstationerna, och i de fall, då ersättning utgår, utgör den blott en ringa del av den verkliga kostnaden. Flyttningarna mellan de olika stationerna och resorna till roteförhören få lärarinnorna företaga på egen bekostnad, liksom även resorna till de sammanträden, som i författningsenlig ordning utlysas av skolråd och inspektörer. Då de flesta lärarinnorna ha flera mil, några ända till 10, att resa för att komma fram till kyrkplatsen och lika långt åter till skolstationen, säger det sig självt, att kostnaderna måste bli kännbara, även om resorna ordnas på billigaste sätt.

Folkskol-överstyrelsen. Folkskolöverstyrelsen understödjer med kraft förslaget om särskilda lönetillägg åt lärarpersonalen inom ifrågavarande skoldistrikt. Beträffande lönetilläggens belopp är överstyrelsen ense med folkskolinspektören Almkvist om att det av domkapitlet föreslagna tillägget är otillräckligt, men överstyrelsen går i visst avseende i sitt förslag något längre än Almkvist, i annat avseende åter innefattar vad överstyrelsen föreslagit en nedprutning i de av Almkvist förordade beloppen. Överstyrelsens förslag går nämligen ut på att särskilda lönetillägg skulle utgå till ordinarie och extra ordinarie lärare vid egentlig folkskola med 200 kronor samt till vikarierande och biträdande lärare vid egentlig folkskola ävensom till lärare vid mindre folkskola och lärare vid småskola med 100 kronor. Att dessa tillägg skulle utgå helt och hållet av statsmedel förefaller överstyrelsen självfallet.

Jag återger här överstyrelsens motivering till sitt förslag. Till en början erinras om ett av överstyrelsen år 1915 i ämnet gjort uttalande:

Redan i sitt den 30 april 1915 avgivna utlåtande över samma lärarlönenämndens betänkande har överstyrelsen haft tillfälle att med anledning av domkapitlets ifrågavarande förslag något beröra förevarande angelägenhet. Överstyrelsen anförde därvid, att överstyrelsen fann det vara en riktig tanke, att lärare, som på grund av till exempel skolans avskilda läge, dåliga kommunikationsförhållanden, hårt klimat eller dyra levnadskostnader arbetade under särskilt ogynnsamma förhållanden, erhölle någon kompensation i förhöjd avlöning. Endast genom en åtgärd i sådan riktning, yttrade överstyrelsen, torde det lyckas att göra de befattningar, vilka det här gäller, så lockande, att de kunna bliva besatta med lämpliga innehavare. Överstyrel-

sen ansåg sig dock icke kunna tillstyrka särskilda lönetillägg åt lärare och lärarinnor inom hela Luleå stift. Däremot fann överstyrelsen, att beaktansvärda skäl talade för att på grund av de egenartade skolförhållandena inom de egentliga lappmarkssocknarna särskilda lönetillägg åt inom dessa socknar anställda lärare borde kunna ifrågasättas. Överstyrelsen ansåg emellertid, att förevarande spörsmål rätteligen borde upptagas i samband med frågan om ordnandet av skolväsendet inom det svensktalande Lappland.

Det är två huvudskäl, som tala för särskilda lönetillägg åt lärarpersonalen i de ifrågavarande församlingarna, de höga levnadsomkostnaderna och ogynnsamma naturförhållandena å ena sidan samt svårigheterna att i dessa trakter få lärarbefattningarna besatta med kompetenta innehavare å den andra. Överstyrelsen yttrar:

Enligt överstyrelsens mening måste den i samband med hela det föreliggande spörsmålet om upphjälpande av skolväsendet inom Lappland förebragta utredningen kraftigt bestyrka behovet av extra lönetillägg åt lärare och lärarinnor vid lappmarksskolorna. Såsom överstyrelsen i sitt här ovan berörda utlåtande framhållit, motiveras dylika tillägg dels av de särskilda besvärligheter och de högre kostnader, som livet i de ifrågavarande bygderna för med sig, och dels av det viktiga önskemålet att göra lärarbefattningarna där uppe tillräckligt lockande. Ej minst viktig är den sistnämnda synpunkten. Skall skolväsendet inom Lappland verkligen kunna nå den utveckling, som är önskvärd, är det tydligen icke nog att bygga skolhus, inrätta nya lärarbefattningar och besluta mindre folkskolors förvandling till folkskolor, det är ej mindre viktigt att genom lämpliga åtgärder befrämja lärarbefattningarnas ordentliga besättande. Den största svårigheten i detta hänseende är, såsom ock domkapitlet i utlåtande den 31 mars 1915 uttalat, att erhålla behöriga sökande till de egentliga folkskollärarbefattningarna. Till denna omständighet synes det enligt överstyrelsens mening vara nödvändigt att taga särskild hänsyn vid bestämmandet av lönetilläggens storlek, varför det synes överstyrelsen, att tilläggen till lärare med ordentlig behörighet till lärartjänst vid folkskola böra vara väsentligt större än till övriga lärare.

I fråga om de särskilda lönetilläggsbeloppen anför överstyrelsen:

Överstyrelsen delar visserligen den av folkskolinspektör Almkvist uttryckta uppfattningen, att de av domkapitlet föreslagna beloppen äro för små, men överstyrelsen kan dock icke heller biträda det av Almkvist i detta avseende framställda förslaget, enär enligt överstyrelsens mening jämväl de av honom för ordinarie lärare vid folkskola förordade tilläggen äro otillräckliga för sitt ändamål. En lämplig utgångspunkt torde man emellertid kunna finna i de särskilda lönetillägg, som sedan flera år tillbaka på grund av Kungl. Maj:ts särskilda beslut utgå till lärare och lärarinnor inom den finsktalande delen av Lappland. Dessa bidrag utgöra i regel 300 kronor för ordinarie lärare vid folkskola och 100 kronor för biträdande lärare vid folkskola, lärare vid mindre folkskola och lärare vid småskola. Överstyrelsen finner sig dock icke böra förorda fullt så stort belopp åt ordinarie lärare vid folkskola inom det svensktalande Lappland, utan synes det överstyrelsen, som om man i detta hänseende lämpligen borde stanna vid 200 kronor. Att i detta fall göra tillägget mindre än 200 kronor synes överstyrelsen däremot icke tillrådligt, ty med ett lägre belopp torde det

knappast vara att förvänta, att man skulle kunna uppnå den med tillägget åsyftade verkan att göra lärartjänsterna tillräckligt lockande. Med ordinarie lärare bör enligt överstyrelsens uppfattning extra ordinarie lärare vid folkskola jämställas, enär det i båda fallen just gäller att få vederbörligen examinerade lärare. Det torde också vara en lämplig åtgärd att på detta sätt komma de nyutexaminerade lärarnas blickar att vända sig mot Lappland. Någon skillnad i tilläggen åt de lärargrupper, som bruka i lönehänseende gemensamt hänföras till småskollärarkåren, anser överstyrelsen sig icke böra tillstyrka utan förordar för samtliga ifrågavarande lärare tillägg å 100 kronor. Skulle någon av dessa grupper hava högre tillägg än de övriga, synes det enligt överstyrelsens åsikt icke, såsom folkskolinspektör Almkvist föreslagit, böra bliva biträdande lärare vid folkskola utan snarare lärare vid mindre folkskola. Dessa senares arbete är nog i allmänhet mera krävande, och lärarbefattning vid mindre folkskola torde i regel vara mindre tilldragande än befattning som biträdande lärare vid folkskola. Överstyrelsen anser sig dock icke böra föreslå någon åtgärd i nu antydd riktning. Det torde nämligen icke kunna anföras några avgörande skäl för att ett sådant särskilt tillägg skulle komma enbart lärarna vid mindre folkskolor inom lappmarken till del framför motsvarande lärare inom andra delar av landet. Vad angår tillägg åt vikarierande lärare, anser sig överstyrelsen böra tillstyrka, att dessa för samtliga vikarierande lärare, alltså även vikarier vid folkskola, utgå med 100 kronor. Med de bestämmelser, som i fråga om behörighet för närvarande gälla beträffande vikarierande lärare vid folkskola, och med hänsyn till den lärarbrist, varmed man ännu en avsevärd tid framåt säkerligen har att räkna, torde man hava skäl antaga, att man i allmänhet under alla omständigheter i dessa trakter måste åtnöja sig med att som vikarier vid folkskola anställa lärare, som endast avlagt småskollärarexamen.

I samband med förevarande angelägenhet erinrar överstyrelsen, att genom särskilda beslut av Kungl. Maj:t sedan år 1901 åt lärare inom Arjeplogs skoldistrikt beviljats särskilda lönetillägg å 100 kronor för år att utgå från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk, samt framhåller, att detta är en omständighet, som givetvis utgör stöd för att liknande förmån kommer även övriga lärare inom lappmarken till del, då den nu förebragta utredningen näppeligen kan anses giva vid handen, att Arjeplogs skoldistrikt intager någon särställning i fråga om svag ekonomisk bärkraft eller dyra levnadsförhållanden, och då det tydligen icke skulle vara rimligt att under nuvarande förhållanden indraga redan utgående lönetillägg och därigenom förorsaka lärarna en löneminskning.

Till en början gällde de ovan nämnda tilläggen inom Arjeplog endast lärare vid mindre folkskolor och småskolor, men genom Kungl. Maj:ts beslut den 13 april 1905 utsträcktes de även till lärare vid distriktets folkskolor och hava sedan dess utgått till samtliga lärare. På grund av en från lärarkåren gjord framställning, att tilläggen måtte utgå med 200 kronor för lärare vid folkskola och 100 kronor för lärare vid mindre folkskola eller småskola, uttalade domkapitlet i Luleå i ut-

låtande den 18 februari 1914 och överstyrelsen i utlåtande den 20 mars 1914, att skäl visserligen förefunnes för en dylik åtskillnad, men ansågo sig dock, med hänsyn till det åt domkapitlet givna uppdraget om utredning angående skolväsendet inom de icke finsktalande lappmarksförsamlingarna, böra tillstyrka, att lönetilläggen för samtliga lärare fortfarande finge utgöra 100 kronor, och Kungl. Maj:t fattade den 10 juli 1914 beslut i överensstämmelse härmed. Då överstyrelsen den 6 april 1915 och den 12 januari 1916 yttrat sig angående liknande framställningar från lärarkåren i Arjeplog, har överstyrelsen givit uttryck åt en viss tveksamhet, huruvida Arjeplog kunde framför andra lappmarksförsamlingar vara i behov av anslag till löneförhöjning åt lärarpersonalen. Överstyrelsen fann sig emellertid, särskilt med hänsyn till rådande dyrtid, icke vilja motsätta sig, att anslaget finge utgå som förut, intill dess frågan om ordnande av skolväsendet inom lappmarken blivit avgjord. Kungl. Maj:t har senast den 18 januari 1918 beviljat lönetillägg å 100 kronor åt var och en av 21 lärare inom Arjeplog, och har således för år 1918 för ifrågavarande ändamål utgått sammanlagt 2,100 kronor.

Överstyrelsen påpekar att, därest vad överstyrelsen förordat i fråga om särskilda lönetillägg åt lärarpersonalen inom samtliga här ifrågavarande lappmarksförsamlingar skulle vinna bifall, frågan om sådana tillägg åt lärarna inom Arjeplog tydligen bör anses på samma gång löst, varför några medel för detta ändamål icke längre skulle behöva utgå från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål.

Statskontoret.

Även statskontoret är av den meningen, att lärarpersonalen i de ifrågavarande skoldistrikten bör komma i åtnjutande av särskilda lönetillägg, och har intet att erinra mot de av folkskolöverstyrelsen föreslagna beloppen. Ämbetsverket anför:

I viss anslutning till de löneförhöjningar, som plägat medgivas lärare och lärarinnor vid de för den finsktalande befolkningen avsedda skolorna, har föreslagits särskilda avlöningstillägg till lärarpersonalen vid de skolor, varom nu är fråga. Det synes statskontoret hava anförts fullgiltiga skäl för att sådana avlöningstillägg må tillkomma nu ifrågavarande lärarpersonal, och har ämbetsverket intet att erinra mot de av överstyrelsen föreslagna beloppen, 200 kronor till ordinarie eller extra ordinarie lärare vid folkskola samt 100 kronor till vikarierande och biträdande lärare vid folkskola ävensom till lärare vid mindre folkskola och småskola.

Att vid bifall till sistberörda förslag de för närvarande till utgående från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, år efter år anvisade särskilda lönetilläggen till lärare inom Arjeplogs skoldistrikt böra upphöra att utgå synes statskontoret i likhet med folkskolöverstyrelsen vara självfallet.

Förnyat yttrande av folkskolöverstyrelsen.

Sedan omförmälda utlåtanden avgåvos, hava genom beslut av 1918 års lagtima riksdag folk- och småskollärarkårens avlöningsförhållanden underkastats en genomgripande omreglering, varigenom lönerna väsentligt förhöjts. Numera utgör den kontanta minimigrundlönen för ordinarie lärare vid egentlig folkskola 2,100 kronor för manlig och 1,900 kronor för kvinnlig lärare, för extra ordinarie och vikarierande folkskollärare 1,700 kronor för manlig och 1,500 kronor för kvinnlig, för ordinarie lärare vid småskola ävensom för lärare vid mindre folkskola och biträdande lärare vid egentlig folkskola, vilken blivit anställd tills vidare med ömsesidig rätt till minst fyra månaders uppsägning, 1,200 kronor samt för extra ordinarie och vikarierande lärare vid småskola samt för lärare vid mindre folkskola och biträdande lärare vid egentlig folkskola, vilken blivit anställd på viss tid eller såsom vikarie, ävensom för sådan ordinarie lärare vid småskola eller tills vidare anställd lärare, vilken ej äger komma i åtnjutande av avlöningsförmåner enligt vad förut sagts, 1,000 kronor, dock att till manlig lärare vid småskola och vid mindre folkskola ävensom manlig biträdande lärare vid egentlig folkskola, vilken blivit anställd före den 1 januari 1919, avlöningen skall utgå med 200 kronor utöver vad lärare tillhörande småskollärarkåren i allmänhet åtnjuter.

Betydelsen av den sålunda inträffade förändringen för bedömandet av föreliggande fråga om särskilda lönetillägg åt lärarpersonalen i de skoldistrikt, vilka äro föremål för ifrågavarande framställning, har av folkskolöverstyrelsen beaktats. I det förnyade utlåtande, som överstyrelsen, enligt vad jag nämnde, då jag den 9 januari 1919 anmälde förevarande ärende, den 26 november 1918 avgivit, förklarar överstyrelsen, att den fortfarande anser, att det på grund av lappmarksskolornas avskilda läge samt de dåliga kommunikationsförhållandena, det hårda klimatet och de dyra levnadskostnaderna i lappmarksförsamlingarna skall visa sig nödvändigt, att, om man vill göra lärarbefattningarna vid lappmarkens skolor så lockande, att de kunna besättas med lämpliga innehavare, ett extra lönetillägg måste tilldelas dessa skolors lärare, och överstyrelsen anser, att dessa särskilda lönetillägg, som helt böra utgå av statsmedel, ej gärna kunna sättas lägre än vad överstyrelsen år 1916 föreslagit.

Departementschefen.

Bristen på fullt kvalificerade lärarkrafter till det övre Norrlands, särskilt lappmarksförsamlingarnas, skolor har sedan länge varit permanent. En föreställning om svårigheterna att för dessa skolor anskaffa kompetenta lärare giva de tidigare åberopade, av folkskolöverstyrelsen införskaffade uppgifterna rörande den vid lappmarksskolorna anställda personalens ut-

bildning. Jag erinrar, att enligt dessa uppgifter den 30 juni 1915 av de inom ifrågavarande skoldistrikt anställda lärarna endast 14,67 procent hade full behörighet för anställning vid folkskola, under det att 85,33 procent ägde endast småskollärarkompetens.

Det står för mig klart, att man måste söka åstadkomma en förskjutning i proportionen mellan antalet kompetenta och icke kompetenta lärare vid folkskolorna i lappmarken till de förras förmån, därest överhuvud en verklig uppryckning av skolväsendet här skall bliva möjlig — vare detta sagt med allt erkännande åt det strävsamma och samvetsgranna arbete, de från småskoleseminarierna utgångna lärarkrafterna utföra. Eljest torde det vara att befara, att verkningarna av de av mig förut förordade åtgärderna från statens sida bliva mer eller mindre overksamma.

Orsakerna till nu anmärkta svårigheter vid lärarkårens rekrytering måste givetvis ställas i samband med de ogynnsamma levnadsförhållandena i denna landsända. De höga priserna å de flesta livsförnödenheter, klimatets hårdhet, landskapets karga natur och avskilda belägenhet, allt samverkar till att göra ett liv här uppe mycket litet tilldragande för den blivande läraren eller lärarinnan. Jag tror att, om man vill vinna någon förbättring i nu berörda missförhållande, man icke har annat val än att göra lärarbeställningarna i de ifrågavarande skoldistrikten ekonomiskt något mera fördelaktiga än motsvarande tjänster inom riket i övrigt.

Om således starka lämplighetsskäl synas mig tala för särskilda lönetillägg åt lärarpersonalen i lappmarksförsamlingarna, för såvitt angår de vid egentliga folkskolor tjänstgörande lärarna, föreligga enligt min mening enahanda vägande billighetsskäl för en sådan anordning jämväl beträffande övriga delar av lärarkåren därstädes. Det synes mig nämligen rättvist, att både folk- och småskollärarna i dessa trakter i någon mån beredes gottgörelse för de särskilda svårigheter, med vilka de på grund av de nyss berörda ogynnsamma levnadsförhållandena hava att kämpa under sin verksamhet vid lappmarksskolorna. Även vad folkskolinspektören Almkvist anfört i fråga om de dryga resekostnaderna för lappmarksskoldistriktens lärare synes mig här böra komma i betraktande. Ett dylikt hänsynstagande till ortsförhållanden vid lönens bestämmande är ju icke heller något okänt i vårt avlöningssystem. Och vad särskilt beträffar folk- och småskolans lärare har, såsom folkskolöverstyrelsen påpekat, ett sådant hänsynstagande i viss mån redan blivit iakttaget genom de förut omförmälda särskilda lönetilläggen till lärare inom finnmarkerna och i Arjeplogs skoldistrikt.

Då staten numera övertagit det allra mesta av kostnaden för folk-

och småskollärarnas kontanta avlöning, synes det mig naturligt, att jämväl ifrågavarande lönetillägg skola helt utgå av statsmedel.

Genom vad jag nu anfört torde min ställning till den nu förevarande frågan vara klarlagd. Vad som förekom vid 1918 års lagtima riksdag vid handläggning av spörsmålet om ny lönereglering för lärarpersonalen vid egentliga folkskolor och småskolor m. fl. läroanstalter synes mig icke kunna föranleda därtill, att jag borde intaga en annan ståndpunkt än jag gjort beträffande lönetillägg för lärarpersonalen vid lappmarksskolorna. Den förhöjning, som lönerna då undergingo, hade endast till syfte att i allmänhet, utan hänsyn till i olika landsdelar rådande särskilda förhållanden, tillförsäkra ifrågavarande lärare en i förhållande till deras ställning anständig bärgning.

Vid handläggning av löneregleringsfrågan var visserligen spörsmålet om vissa lönetillägg till lärarpersonalen i Västerbottens och Norrbottens län jämväl föremål för behandling och löstes i annan riktning än jag nu förordat beträffande lappmarksskolorna. Framställningar hade sålunda gjorts om ortstillägg till lärarna vid de allmänna läroverken och folkskoleseminarierna i omförmälda län ävensom om kallortstillägg till lärare vid därvarande egentliga folkskolor och småskolor. På min hemställan beslöt Kungl. Maj:t i enlighet med förslag av löneregleringskommittén, att dylika tillägg icke skulle ingå i den framställning i ämnet, som då avläts till riksdagen. Den omständigheten, att dylika lönetillägg ansågos icke böra upptagas i den då beslutade löneregleringen i vad angick lärare av olika slag vid de, om jag så får uttrycka mig, normala läroanstalterna inom Västerbottens och Norrbottens län, synes mig icke böra eller kunna vara avgörande mot de av mig i det föregående anförda starka skäl för beviljande av lönetillägg till de under exceptionellt svåra förhållanden anställda lärarna vid lappmarksskolorna. Bereder man icke dessa lärare något bättre avlöningsförmåner än deras kamrater vid folk- och småskolor med mera lockande tjänstgöring, finnes det, såsom jag förut framhållit, all anledning antaga, att den eftersträvade uppryckningen av skolväsendet inom lappmarksförsamlingarna icke skall vinnas i den omfattning, man eljest tror sig kunna förvänta.

Vad lönetilläggens belopp angår synes det mig, som om numera, just med hänsyn till berörda lönereglering, de av folkskolöverstyrelsen under andra förutsättningar föreslagna beloppen vore skäligen knappa, men jag anser mig dock böra stanna vid dessa; framtida erfarenheter få avgöra, huruvida någon ökning av beloppens storlek bör ske.

Den av överstyrelsen förordade gruppindelningen av de olika lärar-

kategorierna tyckes mig lämplig. Någon anledning att i detta fall göra skillnad på manliga och kvinnliga lärare torde icke förefinnas.

Jag anser alltså, att inom ifrågavarande lappmarksförsamlingar särskilda lönetillägg böra av statsmedel utgå till ordinarie och extra ordinarie lärare vid folkskola med 200 kronor och till övriga lärare med 100 kronor.

Ifrågavarande tillägg torde böra till vederbörande befattningshavare utgå efter samma grunder och i samma ordning som lönen.

g) Småskoleseminarium i Lycksele.

Såsom jag förut omnämnt, har med utredningen av frågan om ordnandet av folkskoleväsendet inom lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning också satts i förbindelse frågan om inrättande i Lycksele kyrkoby av ett statens småskoleseminarium med treårig lärokurs, i det att Kungl. Maj:t den 21 februari 1913 till domkapitlet i Luleå överlämnat en av Västerbottens läns landsting gjord framställning om inrättande av ett dylikt seminarium jämte över samma framställning avgivna yttranden att tagas i övervägande vid avgivande av infordrat utlåtande angående folkskoleväsendets ordnande inom meranämnda lappmarksförsamlingar. Både rektor Wallin och domkapitlet hava i sina utredningar och förslag ägnat denna fråga särskild uppmärksamhet, och domkapitlet har för ändamålet ifrågasatt anslag dels å 40,000 kronor för inrättande av ett sådant seminarium och dels å 15,800 kronor årligen för seminariets upprätthållande.

Folkskolöverstyrelsen finner sig för sin del förhindrad att i förevarande sammanhang avgiva yttrande och förslag angående det ifrågasatta seminariet. Överstyrelsen anser sig nämligen lämpligast böra upptaga ifrågavarande spörsmål i samband med det förslag till ändrade bestämmelser rörande småskoleseminarierna, som överstyrelsen ämnar framlägga, varför överstyrelsen anhåller att senare få inkomma med utlåtande angående det ifrågasatta statsseminariet i Lycksele.

Departementschefen.

För närvarande pågår utredning rörande en fullständig omorganisation av de genom statens försorg inrättade småskoleseminarierna, vilken

utredning numera blivit bragt i så fullbordat skick, att jag kan anmäla ärendet för Kungl. Maj:t i syfte att få framställning i ämnet avlåten till riksdagen. Nu föreliggande spörsmål bör tydligtvis upptagas till behandling och avgörande i samband med nyssberörda fråga. Jag anser därför, att domkapitlets hemställan i ämnet icke bör i detta sammanhang föranleda någon framställning till riksdagen.

---

5. Grunderna för de särskilda statsbidragens utgående, bidragens belopp samt sättet och villkoren för deras åtnjutande.

a) Grunderna för beräkningen.

Då jag i det föregående uttalat mig angående spörsmålet, för vilka olika ändamål särskilda statsbidrag böra erhållas, har jag i allmänhet icke yttrat mig om bidragens storlek och de närmare grunder, enligt vilka de böra utgå. I två hänseenden hava dock förslag härutinnan framställts, nämligen angående statsbidrag för avlöning av skolhems- och arbetsstugu-föreståndarinnor och för beredande av särskilda lönetillägg åt lärarpersonalen. I dessa båda fall har det icke mött någonsvårighet att angiva sådana grunder, som kunna utan hinder tillämpas överallt inom de ifrågavarande skoldistrikten. Betydligt svårare torde det vara att i fråga om grunderna för de övriga särskilda statsbidrag, vilka i det föregående förordats, vinna en enhetlig och tillfredsställande lösning. Jag anser mig fördenskull vara nödsakad att granska detta spörsmål från mera allmän principiell ståndpunkt, innan jag övergår att mera i detalj yttra mig beträffande anslagens storlek samt sättet och villkoren för deras åtnjutande.

Wallins båda alternativ.

Rektor Wallin har i förevarande hänseende i sin utredning framlagt två alternativa förslag. I det första av dessa har han lämnat utförliga redogörelser för de olika skoldistrikten, vidare med utgångspunkt från de förefintliga skolförhållandena framställt förslag om nödiga förbättringar och därefter med hänsyn tagen till distriktens ställning i ekonomiskt hänseende uttalat sig om de särskilda statsbidrag, som för dessa förbättringars genomförande enligt hans mening äro erforderliga för vart och ett av de ifrågavarande skoldistrikten, och angående villkoren för dessa bidrags åtnjutande. Enligt detta alternativ I skulle utgå dels engångsbidrag till uppförande av skolhus, till inredning och reparationer av skollokaler i hus tillhörande enskilda, till inköp av skolmateriell, till uppförande av skolhem och till inventarier i dessa, dels årliga bidrag till barns underhåll

i skolhem, till inackordering av fattiga barn i närheten av skola och till anskaffande av mat och kläder åt fattiga skolpliktiga barn. Rörande detaljerna i Wallins förslag till åtgärder, som inom de olika skoldistrikten borde vidtagas för skolväsendets förbättring, anser jag det överflödigt att här redogöra, då förhållandena därstädes, sedan Wallin avgav sitt utlåtande, i mångt och mycket förändrat sig. Angående de belopp, som enligt detta alternativ skulle tillkomma de särskilda skoldistrikten, lämnar följande av Wallin uppställda tabell en översikt.

Tabell 13. Översikt över föreslagna extra statsbidrag enligt alternativ I.

Skoldistrikt.	Anslag för en gång.					Årliga anslag.			
	För nya skolhus.	För skollokaler.	För skolmateriell.	För skolhems byggnad o. inventarier.	Summa.	För skolhem.	För inackordering.	Till mat och kläder.	Summa.
	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.
Lycksele	6,800	—	—	—	6,800	—	1,500	—	1.500
Åsele	—	—	—	—	—		600	—	600
Fredrika	600	300	300	—	1,200	—	1,000	100	1,100
Örträsk	—	—	—	—	—	—	200	—	200
Dorotea	—	800	—	—	800	—	1,500	—	1.500
Risbäck	1,200	500	500	12,000	14 200	3.250	800	—	4.050
Vilhelmina	14 950	4.300	2,000	12,000	33,250	3.250	6,000	—	9.250
Stensele	13,600	850	1.500	12.000	27.950	3.250	2 500	800	6.550
Tärna	—	9.000	1,500	12.000	22.500	3.250	2 500	400	6,150
Sorsele	5.000	2,400	2.000	12.000	21.400	3.250	3.000	1.000	7.250
Malå	2.000	2,000	1.000	12,000	17 000	3,250	1,500	1,000	5.750
Arvidsjaur	5,000	—	2,000	—	7.000	—	2 000	—	2.000
Arjeplog	—	—	—	12 000	12.000	3.250	2.000	—	5.250
Jockmock	—	—	—	12 000	12.000	3,250	4 000	—	7 250
Summa	49,150	20,150	10,800	96,000	176,100	26,000	28,600	3,300	58,400

Anm. Som bidrag til »skolhems» byggnader har upptagits 80,000 kronor eller 10.000 kronor för varje. Då på en del platser äld e hus torde komma att inköpas och inredas till »skolhem», torde ej hela det här föreslagna beloppet komma att behöva tagas i anspråk.

Över-Kalix församling är som synes icke upptagen i denna tabell. Beträffande beloppet av det statsbidrag, som skulle tillkomma nämnda församling med tillämpning av alternativ I, har Wallin icke yttrat sig.

Engångsbidragen skulle efter alternativ I belöpa sig till sammanlagt

176,100 kronor och de årliga bidragen till 58,400 kronor. I engångsbidragen ingå emellertid 20,150 kronor till inredning och reparation av skollokaler i enskilda hus. Wallin har, såsom jag förut nämnt, alternativt förordat, att sistnämnda belopp i stället skulle utgå i form av årliga hyresbidrag å 20 procent av samma belopp under en tid av fem år. I så fall skulle engångskostnaderna uppgå till 155,950 kronor och den årliga kostnaden till 62,430 kronor.

Wallin har emellertid funnit åtskilliga olägenheter förenade med tillämpningen av en sådan ordning, som hans alternativ I innebär. Framför allt betonar han svårigheterna att avpassa bidragen efter föreliggande behov och efter skoldistriktens olika ekonomiska bärkraft. Han har därför ansett sig böra framlägga ett alternativ II, enligt vilket bidragen skulle utgå efter mera objektiva, automatiskt verkande grunder. Dessa grunder har han sökt finna i de omständigheter, som inom de ifrågavarande skoldistrikten kunna påkalla särskilda statsbidrag, alltså befolkningens gleshet, skoldistriktens fattigdom, stora kommunala utgifter i allmänhet och för folkskoleväsendet i synnerhet samt särskilda utgifter för skolbarns inackordering. Wallin angiver de allmänna principerna för alternativ II sålunda:

Då de förnämsta orsakerna till att här berörda lappmarksförsamlingar äro i behov av extra bidrag för sina skolor äro dels distriktens stora areal i förhållande till folkmängden med därav följande behov av skolbarns inackordering, dels de stora utskylderna, särskilt för väghållningen, och dels den bland befolkningen allmänt rådande fattigdomen, är det tydligt, att understödets storlek om möjligt bör avpassas efter nu nämnda omständigheter. På samma gång bör också understödets storlek vara beroende av skoldistriktens egna uppoffringar, så att det skoldistrikt, som har en högre uttaxering för sitt skolväsen, också bör ha ett jämförelsevis större extra bidrag.

Det är tydligen förenat med vissa svårigheter att finna några på samma gång lämpligt avpassade och enkla grunder för beräkning av de extra bidragen. Det här framställda förslaget gör ej heller anspråk på att vara den bästa lösningen utan framställes mera som ett uppslag till lösning, i fall det kan anses lämpligt, att de extra bidragen må fördelas efter på förhand bestämda mera objektiva grunder.

Vid bestämmandet av bidragens storlek kan man lämpligen utgå från den i det föregående gjorda utredningen angående skolväsendets brister inom här berörda församlingar samt från de i alternativ I framställda förslagen till beviljande av extra statsbidrag inom de skoldistrikt, som hittills åtnjutit dylika bidrag och för vilka mera detaljerade förslag blivit utarbetade i alternativ I. Jag tänker här närmast på Vilhelmina, Stensele, Sorsele och Malå skoldistrikt. Om man bortser från de föreslagna bidragen till skolhemsbyggnader och i stället för övriga engångsanslag räknar med årliga bidrag med 10 procent av engångsanslagen, skulle enligt förslaget i alternativ I nämnda församlingar erhålla nedanstående årliga anslag:

Vilhelmina	kronor	11,575: —
Stensele	»	8,345: —

Sorsele ..... kronor 8,390: —
Malå ..... » 6,450: —

Om man då utgår ifrån att dessa församlingar skola kunna ordna sitt skolväsen på ett efter förhållandena något så när tillfredsställande sätt, om de erhålla dessa årliga bidrag, böra bidragsbeloppen enligt alternativ II fastställas efter sådana grunder, att de komma att uppgå till ungefär liknande belopp. Det är då icke mer än rättvist, att de övriga lappmarksförsamlingarna — även de som hitintills icke åtnjutit bidrag — erhålla extra bidrag efter samma grunder.

Då å ena sidan inrättandet av skolhem eller arbetsstugor i de flesta av församlingarna i fråga måste betraktas som synnerligen önskvärt, men då å andra sidan det skulle vara förenat med alltför stora svårigheter för en del av dessa församlingar att själva bekosta härför erforderliga byggnader, anser jag, att staten för dessa byggnaders uppförande bör lämna bidrag efter samma grunder och till samma föramlingar, som i alternativ I föreslagits.

I enlighet med nu angivna principer framlägger Wallin följande förslag till bestämmelser för åtnjutande av extra statsbidrag för skolväsendets ordnande inom ifrågavarande församlingar:

1. Extra statsbidrag till skolväsendets ordnande utgår

a) dels med 10 kronor för varje innevånare, varmed folkmängden inom skoldistriktet under närmast föregående år understigit 200 per kvadratmil, dels med ytterligare 10 kronor för varje innevånare, varmed folkmängden understigit 150 per kvadratmil;

b) med 100 kronor för varje krona, varmed den beskattningsbara inkomsten inom kommunen närmast föregående år understigit 60 kronor per innevånare;

c) med 3 proc. (2 proc. för kommun, inom vilken allmänningsfond finnes) för varje hel krona, varmed utskylderna — kommunal-, landstings- och vägskatter — inom kommunen under närmast föregående år överstigit 15 kronor per bevillningskrona, och med 0,2 proc. för varje öre, varmed skoldistriktets uttaxering för folkskolan samma år överstigit 4 kronor per bevillningskrona av skoldistriktets kontanta bidrag för folkskolan under samma år; samt

d) med 30, 40 eller 50 proc. av de kostnader, som skoldistriktet närmast föregående år visat sig hava haft för inackordering eller för intagning i arbetsstuga för beredande av regelbunden skolgång av från skola avlägset boende skolpliktiga barn, varvid bidraget beräknas efter 30 proc. för kommun med en sammanlagd uttaxering — se mom. c — av mindre än 15 kronor, efter 40 proc. för kommun med en sammanlagd uttaxering av 15—19: 99 kronor och efter 50 proc. för kommun med en sammanlagd uttaxering av 20 kronor och däröver allt på bevillningskrona räknat; inackorderingskostnaden må i intet fall räknas högre än till 50 öre om dagen för varje barn.

2. Ovanstående extra statsbidrag skola i främsta rummet användas dels för sådana ändamål, som befrämja skolgången för de mera fattiga skolpliktiga barnen, dels för anskaffande av skollokaler och undervisningsmateriell för de mera avlägset belägna skolorna.

3. Som bidrag till uppförande eller inredning av skolhemsbyggnad må kommun efter Kungl. Maj:ts beprövande erhålla statsanslag med $^2/_3$ av byggnadskostnaden, dock högst 10,000 kronor för varje skolhemsbyggnad.

4. För avlöning av föreståndarinna vid skolhem eller arbetsstuga, som bereder tillfälle till regelbunden skolgång åt minst 20 skolpliktiga barn, må skoldistrikt åtnjuta statsbidrag efter samma grunder som för lärarinna vid småskola.

5. Finner folkskolinspektör, att skoldistrikt ej använder det extra statsbidraget på ändamålsenligt sätt, bör han göra anmälan därom hos folkskolöverstyrelsen, som, om den så finner nödigt, må göra framställning hos Kungl. Maj:t om att skoldistriktets extra statsbidrag må helt eller delvis indragas.

Här lämnas efter Wallin en översikt över de belopp, till vilka de extra statsbidragen skulle komma att uppgå enligt alternativ II:

Tabell 14. Översikt över ungefärliga extra statsbidrag enligt alternativ II.

Skoldistrikt.	Anslag på grund av ringa folktäthet. Kronor.	Anslag på grund av fattigdom. Kronor.	Skoldistriktets kontanta bidrag. Kronor.	Extra bidrag		Beräknade inackorderingskostnader. Kronor.	Bidrag till inackorderingskostnader		Summa extra statsbidrag.	Bidrag för skolhemsbyggnad.
				i procent därav.	i kronor.		i procent.	kronor.		
	a	b			c			d	Kronor.	Kronor.
Lycksele	560	—	15 300	—	—	6.000	30	1,800	2,360	—
Asele	560	—	15 300	—	—	1,500	30	450	1.010	—
Fredrika	1,140	—	8 500	18,0	1,530	1,000	50	500	3,170	—
Örträsk	—	—	5,000	—	—	600	30	180	180	—
Dorotea	300	300	11.700	8,4	982	2.000	40	800	2,382	—
Risbäck	2,300	300	2 000	49	980	3.000	40	1,200	4.780	10.000
Vilhelmina	1,760	1.500	14.400	12	1,728	15 000	40	6.000	10,988	10.000
Stensele	1,840	1,800	8.700	32,8	2,853	7.000	40	2,800	9.293	10.000
Tärna	2.700	3.300	1.500	—	—	3 000	30	900	6 900	10 000
Sorsele	2,600	2.900	5 200	18	936	7.000	50	3,500	9,936	10 000
Malå	180	2,300	4.400	15	660	5 000	50	2,500	5.640	10,000
Arvidsjaur	1.360	—	16.300	—	—	6 000	30	1.800	3.160	—
Arjeplog	3.100	—	5.800	4	232	5 000	40	2 000	5,332	10.000
Jockmock	2.880	—	19,500	10	1.950	8 000	50	4 000	8 830	10.000
Summa									73,961	80,000

Anslag till särskilda lönetillägg, till skolhemsinventarier m. m., till lönebidrag åt skolhems- och arbetsstuguföreståndarinnor ingå icke i något av alternativen.

Av de båda förslag, Wallin sålunda framlagt, har domkapitlet givit avgiort företräde åt alternativ II. Till jämförelse mellan å ena sidan Domkapitlet.

statsbidragen enligt alternativ I och å den andra bidragen enligt alternativ II gör domkapitlet följande sammanställning:

Tabell 15.

Bidrag enligt alternativ I.		Bidrag enligt alternativ II.	
Bidrag för en gång. Kronor.	Arligt bidrag. Kronor.	Bidrag för en gång. Kronor.	Arligt bidrag. Kronor.
173,300	58,400	80,000	73,961

I anslutning härtill anmärker domkapitlet:

Skillnaden mellan engångsbidraget enligt alternativ I och enligt alternativ II utgör i runt tal 100.000 kronor. Om med hänsyn därtill, att understöden icke böra anses erforderliga under obegränsad tid utan allenast under en tidrymd av exempelvis 20 år, en annuitet av 10 % därå eller 10,000 kronor tillägges det årliga anslaget enligt alternativ I, skulle detta årsanslag komma att uppgå till 68,400 kronor, vadan sålunda ett antagande av alternativ II skulle innebära en merkostnad för staten av något mer än 5,000 kronor. Denna merkostnad synes domkapitlet emellertid ingalunda så betydande, att, om grunderna för alternativ II befinnas rättvisa och skäliga, samma merkostnad bör tilläggas någon som helst avgörande betydelse vid valet mellan alternativen.

Domkapitlet redogör härefter, varför domkapitlet funnit sig böra föredraga alternativ II framför alternativ I:

Fördelen av alternativ I bör anses ligga däruti, att förslaget utgår från en, om ock summarisk så likväl i möjligaste mån tillförlitlig beräkning av vad som för närvarande verkligen erfordras av anslag från kommun och stat till ernående av en nöjaktig förbättring av skolväsendet i de särskilda skoldistrikten. En annan fördel av detta alternativ skulle vara, att förbättringarna komme att med det snaraste bliva över hela linjen genomförda.

I den första av nyssnämnda fördelar ligger emellertid även en stor svaghet, i det att beräkningarna utgå från just nu förefintliga förhållanden och behov och icke i nödig mån medgiva anpassning efter eller nödiga medel för mötande av framdeles inträffande förändringar i samma förhållanden och nya krav. Ytterligare komma att uppstå svårigheter vidkommande den omfattning, i vilken vederbörande skoldistrikt böra för varje år fylla de endels mycket vidsträckta förpliktelser i form av inrättande av nya skolor, uppförande av nya skollokaler m. m., som förutsatts såsom villkor för utbekommande av statsbidrag men icke ställts i direkt proportion till detta. Såsom anmärkningar mot alternativ I framstå även för domkapitlet med stor styrka de skäl, som föranlett Wallin till utarbetande av alternativ II, eller den omständigheten, att det förra alternativet icke tillräckligt tager hänsyn till kommunernas skiftande förmåga att själva bidraga till förbättringarna samt svårigheter att åstadkomma desamma.

I alternativ II åter fästes härvid största möjliga avseende, i det att statsbidragets

storlek gjorts direkt beroende av såväl respektive kommuners bärkraft som de vanskligheter de hava att övervinna i sitt skolväsende.

Förslaget alternativ II innebär nämligen, att statsbidraget utmätes i bestämd relation till *dels* befolkningens spridning, *dels* bärkraften, *dels* utskyldernas storlek, *dels* skoldistriktets föregående egna uppoffringar för skolväsendet i allmänhet och särskilt till den utsträckning, i vilken skoldistriktet visat sig villigt att bidraga till inackordering av skolbarn. Ytterligare medgiver alternativet, att de åtgärder, som genom statsbidraget kunna komma till stånd, bestämmas med hänsyn till behoven allt eftersom de framträda. I den mån åter behoven bliva fyllda eller kommunens ekonomi förbättras, förminskas statsbidraget automatiskt, och kan till och med upphöra utom beträffande statsbidrag på grund av folkglesheten och för skolbarns inackordering, i vilka avseenden särskilda statsbidrag måste anses betingade för en mycket lång framtid. Därigenom att, så framt skoldistrikt icke själv utöver ett visst mått bidrager till ytterligare förbättringar i skolväsendet, statsbidraget i motsvarande grad minskas, inskränkes även svårigheten för myndigheterna att avgöra, huru mycket som för varje år bör av skoldistrikt själv anslås till förbättringarna, till en kontroll över att vad som åtgöres även blir det för året lämpligaste och nödvändigaste.

Alternativ I synes domkapitlet hava sin största betydelse såsom utvisande de särskilda åtgärder, som oundgängligen erfordras för skolväsendets nöjaktiga ordnande samt kostnaderna för samma åtgärder, alternativ II åter innefattar ett förslag till lämplig beräkningsgrund för utgivande av särskilda statsbidrag till ifrågavarande lappmarksförsamlingar. Att, såsom ovan närmare uppvisats, summan av statsbidrag enligt alternativ I i stort sett så nära sammanfaller med summan av statsbidrag enligt alternativ II visar i sin ordning, att sistnämnda alternativ bör anses väl avvägt jämväl med avseende å de faktiska behoven.

Då härtill kommer, att även för flertalet av de 14 församlingarna en tillämpning av alternativ II bör i längden anses mera fördelaktig samt då vidare systemet kommer att verka mera eggande på självverksamheten och i mindre mån än alternativ I låta statsbidraget framstå såsom något, som utan vidare bör utfalla såsom en gåva, och slutligen, enligt vad ovan angivits, en sådan tillämpning icke kommer att vålla en i betraktande av de fördelar, som stå att vinna, avsevärd merkostnad för statsverket, finner sig domkapitlet i princip böra förorda antagande av förslaget alternativ II.

Med avseende på grunderna för alternativ II ifrågasätter domkapitlet ett par icke väsentliga förändringar eller modifikationer:

Bidragets storlek har i visst avseende gjorts beroende av antalet invånare per kvadratmil. Det föreslås sålunda statsbidrag med 10 kronor för varje invånare, varmed folkmängden inom skoldistrikten under närmast föregående år understigit 200 per kvadratmil, samt med ytterligare 10 kronor för varje invånare, varmed folkmängden understigit 150 på kvadratmil. I 12 av ifrågavarande 14 socknar understiger emellertid folkmängden sistnämnda medeltal, i 7 understiger antalet per kvadratmil 100, i 4 socknar uppgår antalet invånare per kvadratmil icke till 50. Det synes da rimligt, att särskilt med hänsyn till sistberörda socknar och då svårigheterna att anordna skolväsendet stå i direkt proportion till folktätheten, skoldistrikt med en folkmängd, understigande 100 per kvadratmil, må tillerkännas ytterligare 10 kronor för varje invånare, varmed folkmängden per kvadratmil under närmast föregående år understigit samma tal 100. De socknar, som skulle komma i åtnjutande av detta ytterligare tillägg, som icke torde böra tilldelas kommun med allmänningsfond, äro

Risbäck	med	60	invånare	per	kvadratmil
Vilhelmina	»	87	»	»	»
Stensele	»	83	»	»	»
Tärna	»	40	»	»	»
Sorsele	»	45	»	»	»

Så framt denna nya understödsgrad vinner godkännande, skulle därigenom summan av statsbidrag enligt alternativ II mom. 1 a) ökas med tillhopa 1,850 kronor eller från 73,691 kronor till 75,811 kronor.

Med avseende å inackorderingskostnaden, som i alternativ II för varje församling upptagits till det belopp, som beräknats vara ungefärligen erforderligt, har föreslagits, att statsbidrag skulle allt efter storleken av uttaxeringen utgå med 30, 40 eller 50 % av de kostnader, som skoldistriktet närmast föregående år visat sig hava haft för inackordering eller för intagning i arbetsstuga för beredande av regelbunden skolgång av från skola avlägset boende skolpliktiga barn. Mot dessa förslagsbelopp har domkapitlet icke något att erinra. Skolhem har i detta sammanhang icke blivit särskilt nämnt men, enligt vad Wallin upplyst, ansetts ingå i begreppet arbetsstuga. Jämväl anslag till kläder och bespisning av fattiga, icke inackorderade skolbarn får i alternativ II anses inneslutas i inackorderingsbidraget.

Vidkommande till en början förslaget om att statsbidrag skall utgivas med viss procent av det totalbelopp, som skoldistrikt visat sig hava under nästföregående år utgivit för inackordering av skolbarn i enskilda hem, har domkapitlet icke heller något att erinra.

Något till särskilt bestämt belopp angivet statsbidrag för bestridande av skolhemmens årliga driftkostnad har i alternativ II icke upptagits, utan har detta bidrag beräknats ingå såsom en del i det allmänna inackorderingsbidraget. Inackorderingsbidraget för barn i skolhem måste då för varje skolhem beräknas att utgå med den angivna procenten av den årliga totalkostnaden för skolhemmets drift. Det må emellertid framhållas, att denna årskostnad kan beräknas på ganska olika sätt. Man kan tänka sig, att i denna årskostnad inberäknas ränta och amortering å skoldistriktets bidrag för skolhemmets uppbyggande, utgifterna för underhåll av byggnaderna, för planering och uppodling av skolhemsområde, utgifter för särskilda slöjdlärare m. fl. kostnader, som kunna medföra en mer eller mindre varierande uppskattning eller frikostighet. Med hänsyn härtill skulle det kunna anses önskvärt, att statsbidraget för barn i skolhem bestämdes att utgå efter ett bestämt kostnadsbelopp för i hemmet intaget barn, exempelvis 50 öre för barn och dag. För den sammanräknade kostnaden efter denna grund skulle då för varje skolhem för sig statsbidrag få åtnjutas med respektive 30, 40 eller 50 % av samma kostnadssumma, beroende av uttaxeringens storlek. Ett bifall till ett sålunda förändrat beräkningssätt för bidrag till barn i skolhem komme tydligen icke att i någon nämnvärd mån rubba de i utredningen gjorda approximativa förslagen till statsbidrag för inackorderingskostnad i allmänhet.

Med avseende till sist å ifrågasatt beviljande av anslag för barn i de redan befintliga *arbetsstugorna* efter i mom. d) angiven grund torde böra uppmärksammas, att bidraget icke angivits skola utgå till arbetsstugorna eller med visst relativt belopp för varje barn utan till skoldistrikten med viss procent av det bidrag de var för sig lämna till respektive anstalter. Statsbidraget skulle sålunda icke avse ett direkt understödjande av arbetsstugorna, utan allenast att bereda skoldistrikten en lättnad i de utfästelser av årliga bidrag in natura eller penningar, som kommunerna på sin tid lämnat för att underlätta tillkomsten av arbetsstuga. Detta anser domkapitlet även riktigt,

så länge icke annat försports, än att vederbörande arbetsstugustyrelser anse sig i stånd att med redan för handen varande hjälpmedel fortsätta med sin allmängagnande verksamhet. Om ett motsatt förhållande inträder, torde givetvis anledning bliva för handen att taga under omprövning, i vilken omfattning arbetsstugornas fortvaro bör genom det allmännas mellankomst säkerställas. — Från sin sålunda hysta uppfattning har emellertid domkapitlet gjort undantag beträffande lönerna för föreståndarinnorna vid arbetsstugorna, vartill domkapitlet på anförda skäl ansett statsbidrag böra utgivas såsom för småskollärarinnelöner.

Länsstyrelserna och folkskolinspektörerna.

Vad domkapitlet sålunda föreslagit har vunnit anslutning såväl av länsstyrelserna i Umeå och Luleå som av de i ärendet hörda folkskolinspektörerna. Det må anmärkas i detta sammanhang, att av dessa folkskolinspektören Svedberg upplyser, att inom de skoldistrikt, som tillhöra hans inspektionsområde, Västerbottens södra, skolväsendet redan nu är ordnat på ett betydligt mera tillfredsställande sätt, än vad rektor Wallin ansett sig kunna framställa som det eftersträvansvärda för en ganska lång tid framåt.

Folkskoloverstyrelsen.

Ej heller folkskolöverstyrelsen kan för sin del förorda det sätt för ordnandet av förevarande angelägenhet, som återfinnes i alternativ I. För det första synes det överstyrelsen vara svårt att finna en bestämd norm, då det gäller att i detalj fastställa, vad som bör anses utgöra en med hänsyn till de förefintliga förhållandena fullt tillfredsställande anordning av skolväsendet, något som bleve nödvändigt för erhållande av själva grundvalen för beräkningen av anslagsbehovet. Svårigheten i detta avseende synes överstyrelsen med all önskvärd tydlighet framgå särskilt av folkskolinspektör Svedbergs yttrande i frågan. Vidare anföres mot alternativ I, att en framställning till riksdagen om anslag alltid finge grundas på ekonomiska förhållanden vid en tidpunkt, som låge omkring två år före det år, för vilket anslaget skulle utgå.

Överstyrelsen kan emellertid icke heller uttala sin anslutning till alternativ II, även om överstyrelsen delar den uppfattningen, att det skulle vara synnerligen fördelaktigt, om statsbidragen kunde utgå efter enkla, automatiskt verkande grunder, och överstyrelsen villigt erkänner, att det föreliggande förslaget i detta hänseende erbjuder stora förtjänster. Överstyrelsen framlägger sina skäl mot alternativ II:

I vissa fall torde en tillämpning av de i förslaget i fråga upptagna grunderna kunna leda till rena orimligheter. Som exempel må anföras, att därest i ett skoldistrikt de egna utgifterna för folkskoleväsendet betingade en uttaxering av mer än 9 kronor för bevillningskrona — något varpå exempel finnes visserligen icke i lappmarken men i andra delar av riket — så skulle i enlighet med de föreslagna beräkningsgrunderna ensamt på denna grund skoldistrikt äga att i särskilt statsbidrag upp-

bära mera än 100 % av sina egna utgifter för skolväsendet, alltså erhålla ett rent överskott. Ett dylikt resultat skulle dock tydligen genom lämpliga föreskrifter kunna förebyggas. En betydligt större betänklighet innebär det enligt överstyrelsens mening, att ett fastställande av de ifrågavarande grunderna lätt skulle kunna föra till att här ifrågavarande spörsmål icke komme att begränsas till vad det bör vara, därest de här ifrågasatta statsbidragen för folkskoleväsendet skola kunna utverkas, nämligen en speciell lappmarksfråga.

Den tankegång, som ligger till grund för Wallins förslag enligt alternativ II, är tydligen följande. Först gäller det att med utgångspunkt från en ingående saklig prövning av de föreliggande förhållandena fastslå, vilka behov som genom särskilda anslag skola tillgoses. Därefter bör man söka få till stånd enkla formella grunder för beräkningen av anslagens storlek. Då Wallin nu velat finna dylika formella grunder, har han helt naturligt kommit att söka dessa just i de sakförhållanden, som motivera särskilda statsbidrag, nämligen befolkningens gleshet, skoldistriktens fattigdom, hög beskattning och stora utgifter för folkskoleväsendet. Men därmed har beräkningsgrunden icke längre blivit av uteslutande formell art, och då man blott fäster sig vid själva det slutliga, utformade förslaget, uppstår lätt den uppfattningen, att det är just de nämnda faktorna, vilka uppenbarligen icke bära någon prägel av bestämd lokalisering till en särskild del av landet, som i och för sig utan hänsyn till speciella lappmarksförhållanden motivera särskilda statsbidrag till folkskoleväsendet. Vid sådant förhållande ligger den slutsatsen nära till hands, att varje skoldistrikt, där liknande omständigheter föreligga, det må vara beläget inom Lappland eller icke, bör vara berättigat till särskilda statsbidrag enligt de angivna grunderna. Åt en dylik tankegång giver Wallin själv uttryck. Vid framläggande av sitt förslag om grunder för statsbidragen enligt alternativ II har han utgått från de belopp, som enligt alternativ I skulle erfordras för skoldistrikten Vilhelmina, Stensele, Sorsele och Malå, och sökt så avpassa dessa grunder enligt alternativ II, att de efter dem till ifrågavarande skoldistrikt utgående anslagen skulle komma beloppen enligt alternativ I så nära som möjligt. Därefter yttrar han: »Det är då icke mer än rättvist, att de övriga lappmarksförsamlingarna — även de, som hittills icke åtnjutit bidrag — erhålla extra bidrag efter samma grunder». Det går lätt att utsträcka denna tankegång till andra församlingar än dem, som ligga inom Lappland, och överstyrelsen har ej heller kunnat underlåta att betrakta frågan även från denna allmänna synpunkt. Då det åt domkapitlet år 1912 lämnade uppdraget avsåg endast folkskoleväsendet inom lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning, hava såväl Wallin och domkapitlet som Kungl. Maj:ts befallningshavande och folkskolinspektörerna uteslutande tagit hänsyn till inom dessa församlingar förefintliga förhållanden utan att anse sig behöva fästa avseende vid de konsekvenser det framlagda förslaget möjligen skulle kunna få beträffande skolväsendet inom övriga delar av landet. Överstyrelsen, som har att öva inseende över folkskoleväsendet inom hela riket, har icke kunnat underlåta att beakta dessa konsekvenser. Överstyrelsen har därför ansett sig böra undersöka, huru det skulle ställa sig, därest de enligt alternativ II beträffande lappmarksförsamlingarna föreslagna grunderna för särskilda statsbidrags utgående vunne tillämpning inom riket i dess helhet.

Enligt överstyrelsens uppdrag har därför filosofie licentiaten Erik Ahlberg verkställt en utredning, som kunde ådagalägga, till vilka belopp statsbidrag skulle komma att utgå, därest de av domkapitlet föreslagna grunderna för särskilda statsbidrag till folkskoleväsendet inom Lappland bleve tillämpade för hela riket. För att de genom

överstyrelsen gjorda beräkningarna skulle bliva fullt jämförbara med Wallins och domkapitlets uppgifter hava till grund för utredningen lagts förhållandena under år 1912. Materialet har hämtats från dels till statistiska centralbyrån, dels till ecklesiastikdepartementets statistiska avdelning inkomna uppgifter. Det har icke varit möjligt att i utredningen upptaga några belopp motsvarande de i Wallins och domkapitlets förslag ingående kostnaderna för inackordering av skolbarn, enär i detta hänseende icke några officiella uppgifter för hela riket föreligga. De erhållna talen måste dock anses tillräckligt belysande. I det hela taget visar undersökningen ett i flera avseenden överraskande resultat. För det första märkes, att inom varje län i riket finnas skoldistrikt, som, därest ifrågavarande grunder tillämpades, skulle kunna göra anspråk på särskilda statsbidrag. För det andra är att iakttaga, att visst icke de båda nordligaste länen skulle komma i första rummet i fråga om de sammanlagda beloppens storlek, utan att Älvsborgs län i detta hänseende skulle komma långt över alla andra län, under det att Norrbottens län skulle komma i andra och Västerbottens län i sjunde rummet. Slutligen må påpekas, att slutsumman för övriga skoldistrikt utom ifrågavarande lappmarksdistrikt skulle uppgå till 1.067.646 kronor 47 öre, under det att slutsumman för de sistnämnda bleve blott 51,172 kronor 72 öre. I denna senare summa ingå som sagt icke bidrag till inackorderingskostnader, vilka tydligen skulle väsentligt höja beloppen för just de båda sistnämnda länen.

Med hänsyn till resultatet av den utredning överstyrelsen sålunda förebragt synes det överstyrelsen föreligga stor fara för att det förslag till grunder för de särskilda statsbidragens utgående, som vunnit så enhällig anslutning av både domkapitlet, Kungl. Maj:ts befallningshavande och folkskolinspektörerna, dock icke kan komma att av statsmakterna godtagas. Det kan ej förnekas, att det i en väsentlig punkt skulle innebära ett slags föregripande av den under utredning liggande svårlösta frågan om de kommunala skattebördornas utjämnande genom statens ingripande, och det skulle tvivelsutan kunna föranleda anspråk på statsbidrag enligt samma grunder från skoldistrikt, som åtminstone formellt skulle kunna anse sig i ännu högre grad berättigade till sådant understöd.

Den av överstyrelsen sålunda verkställda undersökningen rörande verkningarna av en utsträckt tillämpning av alternativ II å samtliga rikets skoldistrikt har givit överstyrelsen anledning att yttra några ord rörande nödvändigheten av särskilda bidrag för Lappland:

De ur den av överstyrelsen åvägabragta utredningen framkomna omständigheterna kunna dock icke ingiva överstyrelsen den uppfattningen, att kravet på särskilda statsbidrag till skolväsendet inom Lappland skulle vara oberättigat. Överstyrelsen tillåter sig i detta hänseende hänvisa till vad överstyrelsen i det föregående anfört angående behovet av sådana bidrag och till de uttalanden i detta avseende, som återfinnas i övriga till ärendet hörande handlingar. De motiv till särskilda bidrag, överstyrelsen angivit, synas överstyrelsen under alla omständigheter stå fast, även om det skulle visa sig, att förhållandena jämväl i andra trakter av riket äro sådana, att särskilda statsbidrag till folkskoleväsendet skulle kunna anses påkallade. Detta torde dock enligt överstyrelsens förmenande näppeligen behöva bliva fallet i den utsträckning, som den av överstyrelsen åvägabragta nyssberörda utredningen synes giva vid handen. Att fullständigt förklara det förhållandet, att så många skoldistrikt inom landets sydliga delar enligt de statistiska uppgifternas vittnesbörd skulle befinna sig i sådan ekonomisk ställning, att de i

stor utsträckning vore i behov av särskilda statsunderstöd för sitt folkskoleväsen är för överstyrelsen icke möjligt. Överstyrelsen vill dock för det första erinra därom, att vid den till grund för beskattningen liggande taxeringen, vilken ju också tvdligen komme att utgöra grundval för nästan samtliga de extra bidrag, som enligt Wallins förslag alternativ II skulle utgå, torde tillämpas olika grunder inom olika län. Vad särskilt utgifterna för folkskoleväsendet angår, är det att märka, att för de flesta skoldistrikt inom Västerbottens län komma de för skoldistrikten själva mest betungande kostnaderna, de som avse skolhusbyggnader, icke till synes i de statistiska uppgifterna. Dessa kostnader påvila nämligen inom skoldistrikten i fråga i allmänhet de särskilda skolrotarna och bliva därför icke föremål för allmän utdebitering enligt kyrkostämmobeslut. Detta förhållande torde till fullo förklara, varför Västerbottens län, om man utgår från officiella uppgifter, skulle, såsom ovan angivits, komma först i sjunde rummet i fråga om sammanlagda statsbidraget efter tillämpning av de i Wallins alternativ II upptagna grunderna.

I fråga om folkskolväsendets ståndpunkt tillåter överstyrelsen sig framhålla, att skoldistrikten inom riket i övrigt dock förmått, låt vara med stora ekonomiska uppoffringar, på ett mera tillfredsställande sätt än skoldistrikten inom Lappland ordna sitt skolväsen. Inom de förstnämnda finnas icke så många barn, som alls icke erhålla någon undervisning, de hava i allmänhet varit i stånd att skaffa sig egna skolhus, och de hava icke i tillnärmelsevis så stor omfattning som de lappländska distrikten behövt begagna sig av mindre folkskolor. Det står klart för överstyrelsen, att de lappländska skoldistrikten icke kunna komma så långt med sitt folkskoleväsen, som man i allmänhet hunnit i det övriga Sverige, om de ej erhålla extra understöd av statsmedel. Därtill kommer, att dessa lappmarkskommuner icke mäkta ordentligt tillgodose övriga kommunala ändamål. Fattigvården är synnerligen otillfredsställande ordnad och får till stor del ersättas av frivillig hjälp inbyggarna emellan, vilken tvdligen icke kommer till synes i de statistiska uppgifterna. Och det är allmänt känt, hur ofullkomligt man där uppe förmått tillgodose det betydelsefulla behovet av ordentliga vägar.

Överstyrelsen framlägger härefter sitt eget förslag till grunder för de särskilda bidragens utgående. Detta innebär, att med ledning av föreliggande fakta en lämplig anslagssumma av riksdagen beviljas ungefär på samma sätt, som nu sker i fråga om anslag till befrämjande av undervisningen bland de i rikets nordligaste trakter bosatta finnar. Från detta anslag skulle sedan bidrag efter verkställd prövning och under tillbörlig kontroll kunna utgå till de olika skoldistrikten allt efter föreliggande behov. Överstyrelsen yttrar:

Av vad överstyrelsen i det föregående anfört framgår, att överstyrelsen icke kan ansluta sig till något av de båda framlagda förslagen till grunder för statsbidragens utgående. Det synes överstyrelsen, såsom förut framhållits, icke möjligt att som utgångspunkt för anslagsbeloppens avvägande fastslå en på förhand bestämd organisation av skolväsendet. Vill man från början uppställa som mål att få till stånd en anordning av skolväsendet i lappmarken, som fullt överensstämmer med vad som möter på de ställen i landet, där man i detta hänseende hunnit längst, kommer man utan tvivel till något, som i själva verket skulle vara omöjligt att inom rimlig tid genomföra med de medel, som kunna för ändamålet utverkas. Nöjer man sig å andra sidan med att

blott få till stånd vad som för tillfället kan betraktas såsom ett minimun, löper man den risken, att man, liksom det synes ha gått i fråga om Wallins organisationsplan, kan komma att rikta sina strävanden mot något, som, då man är färdig att börja, redan blivit i stor utsträckning förverkligat.

De bidrag, som, i överensstämmelse med vad överstyrelsen uttalat sig för, skulle utgå, komme att avse dels åtgärder för beredande av undervisning åt barn, som annars icke skulle erhålla skolundervisning, dels åtgärder för åstadkommande av lämpliga skollokaler samt dels avlöning. I det förstnämnda fallet skulle det kunna bliva fråga om anslag dels till skolhemsbyggnader och deras inredning, dels till inackorderingskostnader för barnen, vare sig dessa vore intagna i skolhem eller inackorderade i enskilda hem, i fråga om skollokalerna antingen anslag åt skolhusbyggnader och dessas utrustning eller ock hyresbidrag för skollokaler i enskilda hus. Även överstyrelsen finner det lämpligt att skilja mellan engångsanslag och årsanslag. Engångsanslaget skulle utgå till byggnader och deras utrustning, årsanslaget till inackorderingskostnader samt till avlöning. Huruvida och i så fall i vilken utsträckning jämväl de bidrag, som skulle utgå i form av årsanslag, kunna, sedan skolväsendet nått en ändamålsenlig utveckling och de ekonomiska förhållandena inom skoldistrikten förändrats, komma att minskas eller helt och hållet upphöra, kan, framhåller överstyrelsen, icke för närvarande avgöras, men torde böra göras till föremål för framtida prövning.

Statskontoret ansluter sig till de principer, folkskolöverstyrelsen förordat beträffande formen för statsbidragens utgående. De skäl, som överstyrelsen anfört mot införande av ett automatiskt verkande system anser statskontoret välgrundade. **Statskontoret**

Den ingående granskning, folkskolöverstyrelsen ägnat de båda av rektor Wallin framlagda alternativen, synes mig hava på ett ovederlägligt sätt ådagalagt, att intet av dessa system lämpligen bör komma till användning vid bestämmande av grunderna för de särskilda statsbidragen till ifrågavarande församlingar. Jag anser, att överstyrelsens eget förslag i detta hänseende är avgjort att föredraga. Den av överstyrelsen förordade metoden har tydligen de bästa förutsättningarna att kunna smidigt anpassa sig efter det i varje särskilt fall föreliggande behovet. Och genom att bidrag från anslaget skulle av Kungl. Maj:t beviljas efter särskild ansökning från vederbörande skoldistrikt, synes mig även de säkraste garantier vinnas för att anslaget blir på rätt sätt använt. Att med stöd av de genom utredningen framkomna upplysningar beräkna de anslagsbelopp, som för **Departementschefen.**

de olika ändamålen ungefärligen kunna vara erforderliga, synes icke behöva möta några större svårigheter här än när fråga varit om beviljande av anslag till de finsktalande församlingarnas skolväsende, där ett sådant tillvägagångssätt följts.

Enligt vad jag förut tillstyrkt, skulle statsbidrag komma att utgå dels till inackordering vid skola av fattiga, avlägset boende skolpliktiga barn, dels till skolhemsbyggnader och deras inredning samt till avlöning åt skolhems- och arbetsstuguföreståndarinnor, dels ock till särskilda lönetillägg åt lärarpersonalen. Liksom överstyrelsen anser jag en uppdelning böra ske i engångsanslag och årsanslag. Engångsanslaget skulle avse bidrag till skolhemsbyggnader och deras utrustning, årsanslaget åter skulle tillgodose övriga av de nämnda ändamålen.

Jag övergår nu till frågan om beräkningen av de nödiga anslagsbeloppen.

b) *Engångsanslagets storlek.*

Engångsanslag.

Först gäller det då att klargöra den erforderliga storleken av engångsanslaget till skolhemsbyggnader och deras utrustning. Överstyrelsen har, såsom jag förut nämnt, jämväl uttalat sig för engångsbidrag till skolhusbyggnader samt för anskaffande eljest av skollokaler ävensom för sådana lokalers inredning och för undervisningsmateriell, vilket förslag jag funnit mig icke kunna biträda. Jag torde emellertid böra redogöra även för de härutinnan av vederbörande gjorda beräkningarna.

Anslag till skolhem.

I fråga om kostnaderna för skolhemsanläggningarna innehåller min föregående framställning utförliga uppgifter rörande de uttalanden, rektor Wallin och domkapitlet i Luleå i detta avseende gjort. Jag erinrar, att Wallin för sin del uppskattat kostnaden för ett skolhem till 16,000 kronor. Domkapitlet har ansett denna summa för lågt tilltagen och i stället angivit en kostnad av 18,000 à 20,000 kronor. Domkapitlet finner det emellertid omöjligt att fixera något visst enhetligt belopp i detta hänseende. Folkskolinspektören Svedberg beräknar kostnaden för ett skolhem till 30 000 kronor.

Även i fråga om antalet skolhem, för vilka statsbidrag borde utgå, hava olika meningar framkommit. Wallin har stannat vid antalet 8 i detta avseende, nämligen ett för vardera av Risbäcks, Vilhelmina, Stensele, Tärna, Sorsele, Malå, Arjeplog och Jockmocks församlingar, domkapitlet däremot har funnit sig böra förorda anslag till 11 skolhem,

nämligen till ett skolhem inom vartdera av skoldistrikten Åsele, Risbäck, Vilhelmina, Stensele, Tärna, Sorsele, Malå, Arvidsjaur, Arjeplog, Jockmock och Över-Kalix. Härom anför domkapitlet:

Skolrådsordföranden i Åsele samt vederbörande folkskolinspektör betona kraftigt behovet av ett skolhem jämväl i denna församling. Domkapitlet delar denna uppfattning, dock att statsbidrag för skolhemsbyggnad i Åsele med hänsyn till kommunens ekonomi icke bör utgå med så stort belopp som till fattigare församlingar för samma ändamål. Skolrådet, kyrkostämman och skolrådsordföranden i Arvidsjaur samt vederbörande folkskolinspektör hemställa jämväl om förläggande dit av ett skolhem. Önskvärdheten att få till stånd en dylik anstalt i Muoskusel, såsom ortsmyndigheterna föreslagit, är sedan länge känt. Domkapitlet finner sig fördenskull böra biträda framställningen om statsbidrag härtill. Domkapitlet kommer vidare här nedan att begära statsbidrag för anordnande av skolhem i Över-Kalix församling. I yttrandena från Jockmock göres gällande behovet av ett skolhem i Kåbdalis. Domkapitlet anser likväl, med allt erkännande av detta behov, att skoldistriktet bör själv bestrida kostnaden för denna anstalt, möjligen med något mindre statsbidrag.

Såsom av det föregående inhämtas har domkapitlet ansett, att statsbidragets storlek icke bör fastlåsas vid något visst maximibelopp eller ens vid någon viss del av ett beräknat belopp. Emellertid beräknar domkapitlet ett statsbidrag av 12,000 kronor för varje skolhemsbyggnad, vadan för 11 skolhemsbyggnader skulle erfordras ett anslag av tillhopa 132,000 kronor. Med hänsyn till möjligheten att för vissa fall anskaffa billigare skolhem genom att omändra äldre byggnader till lokaler för sådana anstalter samt det mindre behovet av anslag för ändamålet till Åsele församling och jämväl i viss mån till Arvidsjaur nedprutar domkapitlet anslaget till 120,000 kronor. Kostnaden för ett skolhems utrustning med inventarier och materiell uppskattar domkapitlet till 3,500 kronor eller för 11 skolhem 38,500 kronor. Domkapitlet har ansett jämväl storleken av bidraget till utrustning böra göras beroende av de särskilda skoldistriktens uppvisade behov av understöd för ändamålet. Ett statsunderstöd av i medeltal 2,000 kronor för varje skolhem finner domkapitlet emellertid nödigt och ifrågasätter därför, att för skolhemmens utrustning beviljas ett anslag för en gång av intill 22,000 kronor. Båda anslagen föreslår domkapitlet skola få karaktären av förslagsanslag.

Folkskolöverstyrelsen betonar, att det icke är möjligt att framlägga en beräkning, som kan anses noggrant angiva kostnaderna för de erforderliga byggnaderna för skolhem, samt erinrar, att skolhemmens storlek icke kan tänkas överallt bliva densamma, varav följer, att kostnaderna måste komma att växla. I fråga om det erforderliga antalet skolhemsbyggnader förefaller det överstyrelsen, som om det av domkapitlet förordade antalet, 11, närmast skulle kunna anses motsvara behovet, och över-

styrelsen anser, att detta antal bör läggas till grund för beräkningen av det behövliga anslaget. Överstyrelsen ställer dock i utsikt, att i en framtid en ökning i antalet skolhem kan komma att visa sig behövlig, samt yttrar:

Men även om man ansåge sig kunna fastslå det behov, som i detta avseende för närvarande föreligger, så innebär detta tydligen icke, att man kan för all framtid stanna vid detta antal. Tvärtom torde det vara att förvänta, att anspråk på anslag till ett eller annat skolhem utöver det angivna antalet skall komma att göra sig gällande. Efter vad överstyrelsen av de inom området anställda folkskolinspektörerna inhämtat, skulle utöver vad domkapitlet i sitt förslag upptagit stort behov av ytterligare ett skolhem för Vilhelmina förefinnas och det dessutom få anses som önskvärt, att Lycksele erhölle ett skolhem samt Stensele, Arvidsjaur och Jockmock vartdera ännu ett. Det är dock att märka, att till vissa av sistnämnda skolhems inrättande på grund av skoldistriktens gynnsammare ekonomiska ställning statsbidrag näppeligen synes böra ifrågasättas. Det av domkapitlet förordade antalet synes emellertid böra läggas till grund för beräkningen av det behövliga anslaget. Då det givetvis skulle tillkomma Kungl. Maj:t att bestämma, huruvida anslag till skolhem skall utgå eller icke, torde Kungl. Maj:t icke underlåta att därvid också tillse, att antalet statsunderstödda skolhem blir lämpligen avvägt.

Till grund för de ungefärliga beräkningarna av de erforderliga kostnaderna för skolhemsbyggnader och deras utrustning lämpar sig enligt överstyrelsens mening synnerligen väl de av Wallin och domkapitlet lämnade uppgifterna.

Med hänsyn till inträffade betydliga prisstegringar synes det överstyrelsen lämpligt, att för ifrågavarande ändamål beräknas sammanlagt 180,000 kronor i stället för av domkapitlet beräknade 132,000 kronor.

Anslag till anskaffande av skollokaler.

För anslag till skolhus och deras utrustning har rektor Wallin beräknat omkring 60,000 kronor. Dessutom beräknar han omkring 20,000 kronor till reparationer och inredning av skollokaler i enskilda hus. De båda angivna summorna skulle alltså tillsammans utgöra omkring 80,000 kronor. Såsom jag förut nämnt, anser Wallin, att det senare anslaget, till reparationer och inredning av skollokaler i enskilda hus, hellre borde hava formen av hyresbidrag och därför fördelas på en följd av år.

Sistnämnda mening biträdes av folkskolöverstyrelsen. Då överstyrelsen förordar, att engångsanslaget fördelas på en följd av år, anser överstyrelsen, att hyresbidragen även kunna utgå ur detta anslag, vilket ock synes överstyrelsen bäst överensstämma med anslagets egentliga uppgift att lämna ersättning för särskilda anordningar i enskilda hus för dessas iordningställande till skollokaler. Det synes dock överstyrelsen, som om det av Wallin beräknade beloppet, 80,000 kronor, ej skulle vara tillräckligt för det avsedda syftet. Med hänsyn till såväl det omfattande behov det här gäller

att tillgodose som de stegrade kostnader man jämväl i detta avseende måste taga i betraktande, anser sig överstyrelsen böra förorda, att beloppet i fråga höjes till 120,000 kronor.

Alltså skulle enligt överstyrelsens beräkningar erfordras ett engångsanslag till skolhem och skolhus och deras utrustning av 300,000 kronor. Att detta anslag skulle utgå under ett år synes överstyrelsen icke böra sättas i fråga. Överstyrelsen förordar i stället, att detsamma fördelas på tre år att utgå med 100,000 kronor varje år. Ej heller finner överstyrelsen det lämpligt, att nämnda anslag såsom varande engångsanslag skulle i enlighet med domkapitlets hemställan få karaktär av förslagsanslag. Skulle det visa sig, att beloppet icke räcker till för det ändamål, för vilket det är avsett, förutsätter överstyrelsen, att efter de tre årens förlopp det tages under omprövning, huruvida ytterligare anslag för ändamålet böra beviljas.

Samtliga nu angivna, av överstyrelsen föreslagna beräkningar äro framlagda i det av överstyrelsen den 30 november 1916 i ärendet avgivna utlåtandet. Emellertid har överstyrelsen, såsom jag tidigare vid ett par tillfällen haft anledning erinra, sedermera till Kungl. Maj:t inkommit med en ny, den 26 november 1918 dagtecknad framställning i ämnet, däri överstyrelsen hemställt om en höjning över lag av de utav överstyrelsen i utlåtandet den 30 november 1916 föreslagna anslagsbeloppen. Till följd av penningvärdets oavlåtliga sjunkande under den sedan förslagets framläggande tilländalupna tiden måste bland annat det förut föreslagna anslaget av 300,000 kronor som bidrag till skolhemsbyggnader och deras utrustning ävensom till anskaffande av skollokaler enligt överstyrelsens mening numera anses fullständigt otillräckligt. Huru stor den erforderliga anslagsökningen i sin helhet skulle bliva, synes överstyrelsen icke kunna med större noggrannhet bestämmas utan efter en synnerligen ingående utredning, en utredning, som överstyrelsen emellertid nu icke varit i tillfälle att åvägabringa. Dock synes det överstyrelsen sannolikt, att de år 1916 angivna summorna i stort sett borde höjas med åtminstone 50 procent, vadan omförmälda engångsanslag å sammanlagt 300,000 kronor borde höjas till 450,000 kronor, därav på extra stat för år 1920 skulle utgå 150,000 kronor.

Statskontoret har vidkommande det av överstyrelsen år 1916 för skolhemsbyggnader och deras utrustning beräknade anslagsbeloppet, 180,000 kronor, icke funnit skäl tillstyrka avvikelse från vad folkskolöverstyrelsen

föreslagit. Över folkskolöverstyrelsens omförmälda framställning av den 26 november 1918 har statskontoret icke yttrat sig.

Departementschefen.

Såsom domkapitlet och folkskolöverstyrelsen framhållit, låter det sig av förut angivna skäl icke göra att verkställa en sådan beräkning av kostnaden för skolhemsanläggningarna, att den motsvarar anspråken på fullständig tillförlitlighet. Kostnaden för varje skolhem kommer ju att växla allt efter skolhemmets storlek. Beträffande skolhemmens antal synes det mig, som om man för den närmaste framtiden borde räkna med det antal, vid vilket överstyrelsen tills vidare stannat, eller 11. Vad angår frågan, i vilka skoldistrikt statsunderstödda skolhem böra upprättas, blir det enligt den grundprincip för ifrågavarande statsbidrags utgående, jag tidigare förordat, Kungl. Maj:ts sak att avgöra vilka skoldistrikt, som kunna anses vara i behov av statsbidrag för ändamålet. Det belopp, 21,500 à 23,500 kronor, vartill domkapitlet uppskattat byggnads- och inredningskostnaden för ett skolhem, förefaller mig, även med utgångspunkt från de förhållanden, som rådde vid den tid, då domkapitlets utlåtande avgavs, alltför lågt. Folkskolöverstyrelsen synes mig därför hava haft desto starkare skäl att föreslå en höjning i det av domkapitlet beräknade sammanlagda anslagsbeloppet, 132,000 kronor för skolhemsbyggnader och deras inredning. Den summa, till vilken överstyrelsen kommit, 180,000 kronor, lär, så vitt jag kan bedöma, något så när kunna motsvara behovet med tillämpning av det allmänna prisläget år 1916. Överstyrelsens år 1918 gjorda framställning om en höjning av 50 procent av de år 1916 beräknade anslagsbeloppen torde få anses välgrundad. I det belopp, 450,000 kronor, överstyrelsen i sistberörda framställning begärde såsom engångsanslag, ingår då anslaget för skolhemsanläggningarna med ett belopp av 270,000 kronor. Återstoden, 180,000 kronor, avser anslag till anskaffande av skollokaler och deras utrustning, ett ändamål, för vilket jag funnit mig icke kunna tillstyrka statsunderstöd i detta sammanhang. Då man under de närmaste åren torde hava att räkna med ett lågt penningvärde, kan man enligt min mening icke gärna tänka på en nedprutning av det av överstyrelsen senast äskade anslagsbeloppet för skolhem, 270,000 kronor.

Hela denna summa behöver emellertid icke vara disponibel redan under år 1920, då givetvis ganska omfattande förberedelser äro nödvändiga, innan de olika skoldistrikten kunna vara färdiga att taga i tu med skolhemmens upprättande. En fördelning av det erforderliga anslagsbeloppet på vart och ett av åren 1920, 1921 och 1922, i överensstämmelse med vad folkskolöverstyrelsen föreslagit, synes mig därför lämplig. För

år 1920 skulle således endast ett belopp av 90,000 kronor erfordras för ändamålet.

Beträffande anslagets natur är jag ense med överstyrelsen, att det icke bör erhålla karaktären av förslagsanslag. Riktigast synes mig vara att anslaget uppföres såsom reservationsanslag.

c) *Ordningen för utanordnande av bidrag från engångsanslaget.*

Angående den ordning, vari bidrag från ifrågavarande anslag skola sökas och utanordnas, uttalar överstyrelsen följande:

Sedan riksdagens beslut blivit fattat och meddelande därom tillställts de olika skoldistrikten, hava dessa att genom sina skolråd inom bestämd tid ingiva ansökningar om andel i anslaget. Dessa ansökningar skola beledsagas av en motivering, som kan klarlägga det föreliggande behovet, och av uppgifter, som äro ägnade att ådagalägga det erforderliga beloppets storlek. Ansökningarna inlämnas till vederbörande folkskolinspektör, som har att jämte eget yttrande överlämna dem till domkapitlet i Luleå. Efter en i ett sammanhang företagen prövning av samtliga inkomna ansökningar uppgör domkapitlet med hänsyn till de ådagalagda behoven och det till buds stående beloppet förslag i ärendet, ett förslag avseende skoldistrikt inom Västerbottens län och ett avseende skoldistrikt inom Norrbottens län. Dessa förslag insändas till folkskolöverstyrelsen, som efter att hava infordrat yttranden från Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västerbottens och Norrbottens län med eget utlåtande överlämnar framställningarna till Kungl. Maj:t, som i ärendet fattar beslut, innehållande såväl uppgift om de belopp, som för särskilda ändamål skola tillkomma de olika skoldistrikten, som ock de villkor, under vilka dessa belopp få uppbäras. Sedan vederbörande folkskolinspektörer vitsordat, att de föreskrivna villkoren äro uppfyllda, äga skoldistrikten hos Kungl. Maj:ts befallningshavande uppbära dem tillerkända medel.

Vad överstyrelsen här anfört föranleder ingen erinran från min sida. Departementschefen

Vidkommande de villkor, som böra fästas vid bidragen, torde en första förutsättning för dessas åtnjutande bliva, att skolhemmen anordnas enligt bestämmelserna i den stadga för statsunderstödda skolhem, som, under antagande att min föreliggande framställning vinner Kungl. Maj:ts och riksdagens bifall, av Kungl. Maj:t torde komma att utfärdas i överensstämmelse med de här förut angivna huvudgrunderna för skolhemmens verksamhet. Vidare bör det givetvis vid bidragens beviljande förutsättas, att vederbörande skoldistrikt till anläggningen bidrager med det belopp, Kungl. Maj:t efter prövning av förhållandena kan finna skäligt bestämma.

d) *Årsanslag.*

1) *Inackorderingsanslagets storlek.*

Ur årsanslaget skulle, såsom förut angivits, för det första utgå bidrag till inackordering av fattiga barn i skolhem eller enskilda hem.

Även här möta stora svårigheter att på förhand med någon noggrannhet beräkna kostnaderna. Folkskolöverstyrelsen erinrar om de faktorer, som här äro att taga i betraktande:

Ej minst på detta område är det svårt att på förhand med någon noggrannhet beräkna kostnaderna. Dessa komma givetvis för det första att vara beroende dels av antalet barn, för vilka inackorderingsbidrag bör utgå, dels av inackorderingskostnaden för barn och dag, bådadera faktorer, som icke låta sig i förväg med säkerhet fastställa. Därtill kommer, att kostnaderna kunna ställa sig något olika för inackordering i skolhem och för inackordering i enskilda hem. Särskilt må i detta hänseende framhållas, att man icke kan förvänta, att barn skola kunna inackorderas i enskilda hem lika många dagar av året som i skolhem. Slutligen är att märka, att, såsom ock Wallin och domkapitlet föreslagit, inackorderingsbidraget för barn och dag bör ställas olika för olika skoldistrikt allt efter dessas skilda ekonomiska resurser.

Enär kostnaderna för inackorderingen, på sätt överstyrelsen framhållit, i främsta rummet bestämmas av antalet barn, för vilka skoldistrikten äro i behov av inackorderingsbidrag, och av inackorderingsavgiften för barn och dag, kan naturligen någon säkrare ledning av de utav Wallin och domkapitlet år 1914 respektive år 1915 i sådant avseende gjorda beräkningarna icke erhållas vid uppskattandet av det nu erforderliga anslagsbeloppet. Jag ingår därför icke närmare på deras uttalanden i ämnet.

Folkskolöverstyrelsen har av folkskolinspektörerna inhämtat närmare upplysningar angående beloppen av de anslag, som i förevarande avseende böra ifrågasättas. Såsom redan i det föregående angivits, hava dessa uppskattat sammanlagda antalet av de barn, för vilka inackorderingsbidrag bör utgå, till omkring 1.000. Vad bidragets storlek beträffar hava de uttalat sig för ett medelbelopp av 50 öre för barn och dag. De hava ock ansett, att man i stort sett lämpligen kan utgå från ett medelbidrag för år av 100 kronor för barn i skolhem och 50 kronor för barn i enskilda hem, samt funnit den lämpliga fördelningen av barnen mellan skolhem och enskilda hem kunna antagas bliva omkring 400 barn i de förra och 600 i de senare. Om man lägger de angivna talen till grund, skulle alltså inackorderingsbidraget böra beräknas till 40,000 kronor för inackordering i skolhem och 30,000 kronor för inackordering i enskilda hem. Under framhållande att man knappast torde kunna förvänta, att något skolhem börjar sin verksamhet redan under det första år, för vilket anslag till

dylika anstalter skulle utgå, anser sig överstyrelsen böra beräkna, att samtliga barn under nämnda år inackorderas i enskilda hem, och med utgångspunkt från de angivna talen kommer överstyrelsen till ett anslag för inackordering under samma år av 50,000 kronor. I sin förberörda, den 26 november 1918 gjorda framställning om en allmän anslagshöjning med hänsyn till inträffade utomordentliga prisstegringar har överstyrelsen föreslagit, att ifrågavarande anslag måtte upptagas till ett belopp av 75,000 kronor.

Då det icke synes vara möjligt att för närvarande finna några objektiva, automatiskt verkande grunder för anslagets fördelning, anser överstyrelsen det för sin del icke lämpligt, att anslaget skulle utgå såsom förslagsanslag. Då närmare erfarenhet vunnits beträffande såväl anslagsbehovets storlek som de lämpliga grunderna för dess fördelning, synes frågan om anslagets utgående i form av förslagsanslag böra upptagas till förnyat övervägande.

Statskontoret har i sitt yttrande över folkskolöverstyrelsens första utlåtande i ämnet icke funnit anledning till erinran mot det för ifrågavarande ändamål av överstyrelsen då föreslagna anslagsbeloppet av 50,000 kronor.

Departementschefen.

Liksom överstyrelsen anser jag, att man vid beräkning av det belopp, som för inackorderingsbidrag bör äskas av riksdagen, måste utgå från att samtliga barn under det första året, här alltså år 1920, komma att inackorderas i enskilda hem. Antalet dagar, varunder barnen skulle vistas i inackorderingshemmen, har beräknats till 100 för år. Denna tidslängd måste betraktas såsom ett absolut minimum, för att icke den på inackorderingen nedlagda kostnaden skall bliva utan nytta utgiven. Förutsatt att det antal barn, för vilket skoldistrikten äro i behov av inackorderingsbidrag, alltfort uppgår till omkring 1,000, skulle med beräkning att maximibidraget för barn och dag utgör 75 öre, det erforderliga anslagsbeloppet komma att uppgå till det av överstyrelsen i skrivelsen den 26 november 1918 begärda, 75,000 kronor. Säkerligen kan detta belopp icke betraktas såsom för högt; det torde väl snarare vara anledning antaga, att det kommer att visa sig otillräckligt. Jag vill erinra därom, att, då Kungl. Maj:t genom beslut den 17 januari 1919 bestämt fördelningen av det utav riksdagen på extra stat för samma år beviljade förslagsanslaget å högst 35,000 kronor till inackordering vid skola av barn inom Vilhelmina, Risbäcks, Stensele, Tärna, Sorsele, Arjeplog, Malå, Fredrika och Jockmocks församlingar, det maximibidrag, som finge utgå av nämnda medel, fastställts till 1 krona för dag och barn, domkapitlet i Luleå dock obetaget att i fall av särskilt trängande behov medgiva nödig höjning av detta belopp. I förut av

mig omförmäld skrivelse av den 6 september 1918, däri domkapitlet hemställt, att, för den händelse proposition angående upphjälpande av folkskoleväsendet i de svensktalande lappmarksförsamlingarna icke komme att avlåtas till innevarande års riksdag, framställning till riksdagen måtte göras om en höjning av det för år 1919 med 35,000 kronor utgående inackorderingsanslaget till 46,000 kronor för år 1920, har domkapitlet uttalat såsom sin åsikt, att en fördubbling av det förut gällande maximibeloppet av 50 öre för barn och dag icke komme att vara tillräckligt. Denna domkapitlets åsikt hava de i ärendet hörda myndigheterna allmänt biträtt. Även om man hos vissa av de nu ifrågavarande femton församlingarna torde kunna förutsätta förmåga att själva lämna bidrag för ändamålet, torde det vara klart, att man under inga förhållanden kan sätta det för inackorderingsbidrag erforderliga anslagsbeloppet lägre än 75,000 kronor.

Anslaget torde böra, i likhet med det hittills utgående anslaget för enahanda ändamål, i riksstaten uppföras såsom förslagsanslag, högst. Detta anslag skulle tydligen komma att ersätta förenämnda för år 1919 utgående anslag å 35,000 kronor, vadan ökningen för ifrågavarande ändamål skulle bliva 40,000 kronor.

2) *Sättet för inackorderingsanslagets fördelning.*

Vad angår sättet för inackorderingsanslagets fördelning mellan skoldistrikten, torde man, yttrar folkskolöverstyrelsen, i det hela taget kunna tänka sig en liknande ordning, som nyss angivits beträffande engångsanslaget. De olika skoldistrikten skulle då hava att genom sina skolråd angiva, för huru många barn inackorderingsbidrag vore erforderligt och till vilket belopp inackorderingskostnaden för barn och dag borde beräknas. De från skolråden inkomna ansökningarna skulle sedan prövas av vederbörande folkskolinspektör, domkapitlet i Luleå och vederbörande länsstyrelse samt överstyrelsen för att slutligen avgöras av Kungl. Maj:t, som därvid torde föreskriva de närmare villkor och bestämmelser, under vilka bidragen skulle utgå.

Departementschefen.

Vad överstyrelsen här föreslagit står i stort sett i överensstämmelse med vad som alltsedan år 1905 gällt i fråga om användningen av de utav riksdagen till inackorderingsbidrag beviljade anslagen. Då den hittills tillämpade anordningen fungerat på ett tillfredsställande sätt, har jag intet att invända mot vad överstyrelsen sålunda föreslagit.

3) *Bidrag till avlöning åt skolhems- och arbetsstuguföreståndarinnor.*

Årsanslag skulle vidare utgå för beredande av bidrag till avlöning åt skolhemsföreståndarinnor ävensom föreståndarinnor vid arbetsstugor, belägna inom ifrågavarande församlingar. Jag har i det föregående i överensstämmelse med domkapitlets och folkskolöverstyrelsens förslag och med anslutning från statskontorets sida förordat, att till avlöning åt berörda föreståndarinnor skulle utgå statsbidrag såsom till avlöning av småskollärarinna inom ifrågavarande lappmarksförsamlingar.

Överstyrelsen yttrar i sitt utlåtande den 30 november 1916:

Detta innebär, att statsbidraget skulle utgöra 100 kronor mera än vad som i regel erhålles till småskollärarinnas avlöning. Utgår man från bidraget till småskollärarinna i första lönegraden, enligt nu gällande bestämmelser 450 kronor, och lägger därtill 100 kronor, kan man alltså beräkna statsbidraget till föreståndarinna för skolhem till 550 kronor, vilket för elva skolhem skulle bliva 6,050 kronor. Lägger man i stället, såsom överstyrelsen anser sig böra göra, till grund de avlöningsbelopp, som överstyrelsen i sin framställning den 30 september 1916 föreslagit, komme motsvarande statsbidrag att utgöra för varje föreståndarinna 810 kronor och för elva alltså 8,910 kronor.

— —

Med tillämpning av ovan angivna grunder angående statsbidrag till skolhemsföreståndarinnas avlöning skulle för bidrag till avlönande av de sju arbetsstugornas föreståndarinnor erfordras sammanlagt 5,670 kronor.

Såsom redan förut framhållits, synes knappast några utsikter förefinnas, att något skolhem skulle vara färdigt att träda i verksamhet under det första år, för vilket statsbidrag skulle komma att utgå. Möjligen skulle detta dock kunna i något fall inträffa, därest för ändamålet lämpliga lokaler stode att förhyra eller inköpa. Det förefaller därför överstyrelsen vara lämpligt, att man för detta första år räknar med en summa av tillsammans 7,500 kronor såsom anslag till avlöning åt föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor. Detta anslag synes lämpligen böra erhålla karaktär av förslagsanslag, eftersom det å ena sidan icke är möjligt att på förhand exakt beräkna storleken av det erforderliga beloppet men å andra sidan utgifterna å anslaget skulle utgå efter automatiskt verkande grunder.

I sin skrivelse den 26 november 1918 har överstyrelsen erinrat, att, sedan lönerna för småskolans lärare reglerats, det till bestridande av föreståndarinnornas för skolhem och arbetsstugor avlönande föreslagna anslaget, 7,500 kronor, måste väsentligt höjas, samt i sådant avseende hemställt om en ökning till 11,000 kronor.

Departementschefen.

Enligt kungörelsen den 16 september 1918 (nr 760) angående avlöning åt lärare vid folk- och småskolor samt statsbidrag till sådan avlöning utgör grundlönen för småskollärarinna numera 1,200 kronor. Statsbidraget till sådan

lärarinnas avlönande utgår enligt samma kungörelse med nio tiondelar av nämnda belopp, alltså med 1,080 kronor. För varje skolhems- eller arbetsstuguföreståndarinna skulle således statsbidraget till avlöningen komma att utgöra 1,180 kronor. Till avlönande av de sju arbetsstugornas föreståndarinnor, för vilka man alltid kan beräkna, att statsbidrag för år 1920 skall bliva erforderligt, skulle sålunda krävas ett statsanslag av 8,260 kronor. Som det emellertid, på sätt överstyrelsen framhållit, skulle kunna hända, att även ett eller annat skolhem träder i verksamhet redan under sagda år, synes det mig lämpligt att för ifrågavarande ändamål beräkna det belopp, överstyrelsen i skrivelsen den 26 november 1918 föreslagit eller 11,000 kronor. Jag delar överstyrelsens mening, att anslaget bör erhålla karaktären av förslagsanslag.

4) *Lönetillägg åt lärarpersonalen.*

Beträffande anslaget till särskilda lönetillägg åt lärarpersonalen, vilka tillägg skulle utgå helt och hållet av statsmedel, anser folkskolöverstyrelsen att, då de medel, som för ifrågavarande ändamål erfordras, tydligen böra rekvireras och utanordnas i samma ordning som nu utgående bidrag till avlöning av lärare vid folk- och småskolor, det är ändamålsenligast att i förevarande fall anlita förslagsanslaget till lönetillskott åt lärare vid folkskolor och småskolor, i 1919 års riksstat uppfört med ett belopp av 40,135,000 kronor, och detta så mycket mera som de för lappmarksskoldistrikten här avsedda särskilda avlöningsbidragen komme att i jämförelse med det stora förslagsanslaget till lönetillskott åt lärare vid folkskolor och småskolor bliva förhållandevis små. Överstyrelsen beräknar att, om man utgår från det förslag angående extra lönetillägg överstyrelsen framställt, sådana tillägg åt de enligt 1915 års statistiska uppgifter inom ifrågavarande område anställda lärarna skulle utgöra sammanlagt 42,200 kronor.

Statskontoret anser det vara riktigare, att i stället för att, såsom folkskolöverstyrelsen föreslagit, lönetilläggen skulle utgå av förslagsanslaget till lönetillskott åt lärare vid folkskolor och småskolor, för lönetilläggen uppföres ett särskilt förslagsanslag å riksstaten under titel »Särskilt lönetillägg åt lärare i lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning samt i Över-Kalix församling». Då folkskolöverstyrelsens beräkning av det erforderliga anslagsbeloppet hänfört sig till de år 1915 vid förevarande skolor anställda lärarna, synes det statskontoret, som om man, med hänsyn till den ökning i lärarantal man lärer hava att räkna med, borde upptaga anslaget något högre eller till 45,000 kronor.

Departementschefen.

I mitt förut åberopade anförande till statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden den 9 januari 1919 uttalade jag den uppfattningen, att det av statskontoret föreslagna anslagsbeloppet för beredande av lönetillägg åt ifrågavarande lärarpersonal numera finge anses otillräckligt. På grund av den stegring av lärarnas antal, som torde hava ägt rum, sedan statskontoret avgav sitt yttrande, ansåg jag, att ett belopp av 47,000 kronor skulle vara erforderligt. Av det belopp, som Kungl. Maj:t på min hemställan föreslog riksdagen att taga i beräkning på ordinarie stat för år 1920 för upphjälpande av folkskoleväsendet i nu ifrågavarande församlingar, beräknades även omförmälda belopp, 47,000 kronor, till lönetillskott för lärarpersonalen. Anslag å samma belopp bör nu äskas hos riksdagen. Då anslaget ifråga avser att fylla ett mera extra-ordinärt behov, synes mig statskontorets invändning mot att låta detsamma uppgå i det stora förslagsanslaget till lönetillskott åt folk- och småskollärarkåren vara befogad. Jag förordar därför, att för ändamålet under åttonde huvudtiteln upptages ett särskilt förslagsanslag med den beteckning, statskontoret föreslagit.

Vid bifall till vad jag sålunda förordat skola helt naturligt de förut av mig omförmälda, av Kungl. Maj:t år från år beviljade särskilda lönetilläggen till lärare inom Arjeplogs skoldistrikt upphöra att utgå.

Härmed har jag avslutat behandlingen av det egentliga ämnet för min framställning, nämligen spörsmålet om vidtagande av ytterligare åtgärder till upphjälpande av folkskoleväsendet inom de svensktalande lappmarksförsamlingarna och Över-Kalix församling. Med detta spörsmål har emellertid ställts i sammanhang frågan om beviljande av anslag för vissa medelsbehov, vilka hittills tillgodosetts genom understöd från ett redan befintligt anslag, förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål. Det gäller här anslag för beredande av undervisning åt bofasta lappars barn.

6. Anslag för beredande av undervisning åt bofasta lappars barn.

Domkapitlet.

Domkapitlet har i samband med sitt förslag om åtgärder för upphjälpande av skolväsendet inom lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning hemställt, att vissa för närvarande från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk bestridda kostnader för undervisningen av bofasta lappars barn i stället skulle bestridas från det nu ifrågasatta årsanslaget. De ifrågavarande kostnaderna avse dels uppehållande av Skytteanska lappfolkskolan i Tärna, dels inackordering av bofasta lappars skolpliktiga barn samt dels understödjande av skolanordningar för bofasta lappars barn inom Sorsele och Arjeplog. Domkapitlet anför:

Under den förberedande utredningen för omorganisation av lappskoleväsendet har särskilt av statskontoret gjorts gällande, att förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, hädanefter allenast borde avse skolväsendet för de *nomadiserande* lapparnas barn. Enligt de genom Kungl. Maj:ts brev den 12 september 1913 utfärdade bestämmelser angående lappundervisningen har denna mening även blivit gällande. Att icke förty nyss angivna anslag såväl till Skytteanska lappfolkskolan i Tärna, vilken skola numera hyser, åtminstone huvudsakligen, fastboende lappars barn, som till inackorderingskostnad i allmänhet för barn av sådana lappar fått, intill dess andra medel för respektive ändamål må kunna beredas, fortfarande upptagas i lappmarks ecklesiastikverks stat torde bero av utav domkapitlet därtill åberopade särskilda skäl.

Inom södra lappmarken är gränsen mellan nomadiserande och bofasta lappar mycket flytande. Särskilt i Vilhelmina, Stensele, Tärna och Storsele inträffar ej sällsyntast, att en lapp bygger sig en stuga och begynner ett »jordbruk» i mindre skala, därvid samtidigt drivande renskötsel. Somliga medlemmar av familjen kunna därvid åtminstone under vissa delar av året förbliva nomadiserande. Understundom kan övergången till fastboende levnadssätt vara definitiv, men nästan lika ofta händer det, att längtan till det fria nomadlivet åter griper lappen och att han följer denna maning. Det måste av lätt insedda skäl bliva svårt att avgöra, huru barn av dylika lappar, som än äro nomadiserande och än fastboende, böra betraktas med avseende å undervisningskostnaden. Ytterligare är att taga stor hänsyn därtill, att skoldistrikten äro sedan gammalt vana vid att staten tager på sin del utgifterna för lappbarnens skolgång, och med visst skäl anse de sig själva hava mer än tillräckliga kostnader för anordnande av skolor för de helsvenska

barnen. Vad nu särskilt angår den Skytteanska skolan i Tärna må erinras, att, sedan riksrådet Johan Skytte under 1620-talet till den svenska staten överlämnat en donation av 5,000 daler silvermynt för inrättande av en lappskola, den svenska regeringen åtog sig det framtida underhållet av denna skola, den s. k. Skytteanska, vilken till en början förlades till Piteå, år 1631 förflyttades till Lycksele och år 1865 till Tärna. Statens underhållsskyldighet beträffande denna skola har sålunda en flerhundraårig hävd, som icke lär kunna brytas därav, att lapparna nu till stor del övergivit nomadlivet. Härtill kommer, att skolan med dess barnhem är av särskilt behov påkallad. Den avlägsna församlingen torde nämligen utan överdrift kunna nämnas såsom Sveriges med hänsyn till omständigheterna fattigaste kommun. I sina beräkningar rörande behovet av statsanslag för skolväsendet i Tärna har domkapitlet i likhet med rektor Wallin även utgått därifrån, att kostnaderna för denna skola fortfarande skola bestridas av staten. Dessa kostnader, såsom de ovan angivits vara upptagnat i staten fö lappmarks ecklesiastikverk, synas fördenskull oavvisligt böra alltjämt utgå och tarva icke förändring i vidare mån än att, då den nuvarande lappskolmästaren snart avgår med pension, ålderstilläggen till lärarlönen torde tills vidare bliva överflödiga.

Vid upprättandet av det förslag, varom här är fråga, har vidare på här ovan anförda och tillämpliga skäl ansetts, att jämväl de hitintills från lappmarks ecklesiastikverk utgående anslag till bestridande av inackordering vid skola av *bofasta* lappars barn, utgörande enligt ovanstående förteckning tillhopa 3,450 kronor, böra fortfarande tills vidare utgå, samt att, för den händelse så icke må kunna ske, de förut begärda allmänna bidragen till inackorderingskostnaden för de olika församlingarna böra i motsvarande mån förhöjas. I sistberörda fall komme emellertid svårigheter att uppstå vid anslagens fördelning mellan de olika församlingarna, under det att desammas ställande såsom ett gemensamt anslag till domkapitlets disposition skulle medgiva ett tillgodoseende av behoven av bidrag för ändamålet, där de än framträda. Såsom en följd härav framstår det såsom lämpligast, att motsvarande anslag får ingå såsom del av det förslagsanslag, som nu begäres för skolväsendet i dess helhet i de svensktalande lappmarksförsamlingarna.

För anordnande av undervisning för bofasta lappbarn har därjämte hitintills utgått

dels jämlikt Kungl. Maj:ts brev den 9 september 1898 ett belopp av 300 kronor av lappmarks ecklesiastikverks medel såsom bidrag till två mindre folkskolor inom *Sorsele skoldistrikt*, vilka skolor ständigt besökas av lappbarn,

dels ock ett senast jämlikt Kungl. Maj:ts brev den 12 mars 1915 beviljat anslag av 800 kronor, därav 300 kronor från Filéuska testamentsfonden och 500 kronor från lappmarks ecklesiastikverk, till uppehållande av två mellan vissa byar i *Arjeplogs församling* flyttande folkskolor, vid vilka lappbarn undervisas.

På i huvudsak enahanda grunder, som förut blivit anförda, och med hänsyn till respektive kommuners behov av allt understöd, som må kunna dem beviljas, samt då antalet bofasta lappar inom dessa två församlingar är jämförelsevis stort, torde jämväl nu senast angivna anslag böra fortfarande utgå, men i den mån de utgivas från lappmarks ecklesiastikverk överflyttas till förslagsanslaget för folkundervisningen i de svensktalande lappmarksförsamlingarna.

Folkskolöverstyrelsen är ense med domkapitlet därom, att ifrågavarande kostnader icke längre böra bestridas av förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, utan att särskilt statsanslag för ändamålet bör äskas av riksdagen. Överstyrelsen yttrar: Folkskolöverstyrelsen.

Redan i samband med frågan om nomadskoleväsendets omorganisation framhölls, att de här ifrågavarande ändamålen icke lämpligen borde tillgodoses genom anslag från lappmarks ecklesiastikverk. Särskilt hävdade statskontoret med styrka, att från lappmarks ecklesiastikverk icke borde bestridas andra kostnader för skolväsendet än de, som avsågo beredande av undervisning åt de nomadiserande lapparnas barn. I det utdrag av statsrådsprotokollet, som finnes bifogat Kungl. Maj:ts proposition till 1913 års riksdag angående ökning av förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, uttalade föredragande departementschefen, att den av statskontoret hävdade grundsatsen för användningen av anslaget till lappmarks ecklesiastikverk hade goda skäl för sig. Då emellertid de bidrag till kostnaderna för undervisningen av bofasta lappars barn, varom här är fråga, enligt hans mening fortfarande borde utgå av statsmedel, syntes det departementschefen närmast bliva en bokföringsfråga, om de fortfarande finge utgå från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk eller för deras bestridande särskilt anslag å riksstaten skulle upptagas. Han ansåg därför, att anslaget i fråga borde utgå från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk, intill dess den åt domkapitlet i Luleå anbefallda utredningen rörande ett nöjaktigt ordnande av folkskoleväsendet inom de till Luleå stift hörande lappmarksförsamlingarna med icke finsktalande befolkning hunnit utföras och föranleda beslut. Mot vad departementschefen sålunda uttalat gjordes icke någon erinran från riksdagens sida.

Sedan överstyrelsen därefter erinrat, bland annat, att Kungl. Maj:t genom beslut den 30 juni 1916 medgivit, att av anslaget till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, finge för år 1916 utbetalas tillfällig löneförbättring åt lärare vid lappfolkskolor samt vandrande och bofasta nomadlärare enligt de grunder och med iakttagande i tillämpliga delar av de villkor, som stadgas i kungörelsen den 8 oktober 1915 angående tillfällig löneförbättring åt vissa lärare vid folkskolor och småskolor, därvid lärare vid lappfolkskola skall likställas med ordinarie lärare vid folkskola och nomadlärare med lärare vid småskola, fortsätter överstyrelsen:

Av vad i det föregående anförts torde framgå, att frågan om de här avsedda anslagen till undervisning av bofasta lappars barn bör upptagas till avgörande i samband med beslut om ordnande av folkskoleväsendet inom det icke finsktalande Lappland. Då det å ena sidan synes överstyrelsen vara riktigt, att kostnaderna i fråga icke böra påvila anslaget till lappmarks ecklesiastikverk, vilket synes böra användas enbart för undervisning av de nomadiserande lapparnas barn, men det å andra sidan icke torde kunna anses rimligt att lägga kostnaderna på de fattiga skoldistrikt det här gäller och sålunda öka deras skolutgifter, kan överstyrelsen icke annat än instämma med domkapitlet däri, att medel för ifrågavarande ändamål böra beredas genom beviljande av särskilt statsanslag.

Vad anslagets belopp angår, anser sig överstyrelsen först böra erinra därom, att detta förut för varje särskilt fall bestämts av Kungl. Maj:t, vilket ej mött några svårigheter, då anslaget till lappmarks ecklesiastikverk har karaktär av förslagsanslag. Det förefaller överstyrelsen icke vara erforderligt, att någon ändring sker i Kungl. Maj:ts dispositionsrätt i detta hänseende, helst som det icke torde erbjuda någon svårighet att genom formulering av anslagets rubrik åstadkomma nödig begränsning i fråga om rätten till anslagets användning. Därtill kommer, att det synes vara svårt

att på förhand exakt beräkna anslagets storlek. Särskilt gäller detta kostnaderna för Skytteanska skolan. Å andra sidan är det tydligt, att då det här är fråga om att genom statsbidrag helt uppehålla en bestämd skolas verksamhet, det är nödvändigt, att tillräckliga medel för denna verksamhet alltid stå till förfogande En väsentlig del av anslaget till skolan utgår till lärarens avlöning. Nu är det ju emellertid att vänta ändring i grunderna för avlöning åt de lärare, med vilka läraren vid Skytteanska skolan bör i lönehänseende likställas. Om emellertid skolan icke längre skulle bekostas från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk, synes det överstyrelsen, då skolan vid sådant förhållande närmast bleve att betrakta som en vanlig folkskola, föreligga skäl för att samma statsbidrag till lärarens avlöning skulle utgå från förslagsanslaget till lönetillskott åt lärare vid folkskolor och småskolor som till ordinarie folkskollärare allmänhet. Då emellertid i alla fall en del av avlöningen alltjämt måste utgå från ett särskilt anslag, förefaller det överstyrelsen vara enklast att låta hela läraravlöningen bestridas från samma anslag som övriga här ifrågavarande belopp. På grundvalen av det förslag till lönereglering för lärare vid folk- och småskolor, vilket av överstyrelsen avgivits den 30 september 1915, beräknar överstyrelsen hela anslaget till skolan till 4,573 kronor 50 öre. Mot de av domkapitlet föreslagna beloppen: 3,450 kronor till inackordering av bofasta lappars barn och 800 kronor till skolanordningar för bofasta lappars barn i Sorsele och Arjeplog, har överstyrelsen intet att erinra. Sammanlagda anslagssumman, som skulle överflyttas från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk, bleve då 8,823 kronor 50 öre, vilket belopp lämpligen torde kunna avrundas till 8,900 kronor.

I sin senare framställning i ärendet den 26 november 1918 har överstyrelsen med hänsyn till den av 1918 års lagtima riksdag beslutade lönereglerings för lärarpersonalen vid folk- och småskolor föreslagit en höjning av sistnämnda belopp, 8,900 kronor, till 13,000 kronor.

Statskontoret anser i likhet med överstyrelsen, att i samband med ordnandet av undervisningen i lappmarksförsamlingarna med icke finsktalande befolkning ur förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, böra utbrytas de belopp, som hänföra sig till undervisningen av de bofasta lapparnas barn. Vidkommande åter det anslag, som på grund av en sådan utbrytning bör uppföras å riksstaten, anser statskontoret annat riksstatsanslag icke böra beräknas än det, som betingas därav, att utgifterna för Skytteanska skolan i Tärna ej längre böra utgå från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk. Statskontorets yttrande i denna del innehåller, bland annat: Statskontoret.

Beträffande först Skytteanska skolan i Tärna synas de former för statens bidrag till folkskolundervisningens ordnande i de svensktalande lappmarksförsamlingarna, vilka i det föregående avhandlats, icke vara ägnade att säkerställa, att Tärna församling själv komme att bereda ersättning för skolan, om densamma indroges. Då en försämring av skolväsendet i skoldistriktet i fråga givetvis bör undvikas och då det rör sig om jämförelsevis ringa belopp, har statskontoret icke nu velat motsätta sig, att särskilt anslag för uppehållande av Skytteanska skolans verksamhet uppföres å riks-

staten. Till frågan om det anslagsbelopp, som härför bör beräknas, återkommer statskontoret nedan.

Till inackorderingskostnad för barn av bofasta lappar utgår för närvarande från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk ett belopp av 3.450 kronor för år. Nagot motsvarande anslag synes statskontoret ej behöva för framtiden anvisas å riksstaten. Om den ovan förordade ökningen av anslaget till inackordering av långt från skola boende barn varder genomförd, synas nämligen vederbörande församlingar kunna från sagda anslag erhålla erforderliga bidrag för beredande av inackordering åt nu ifrågavarande skolbarn.

Jämlikt Kungl. Maj:ts brev den 9 mars 1917 har anvisats 800 kronor för uppehållande under sagda år av undervisningen vid de flyttande folkskolorna Bergnäs—Kalön och Gargaur—Brännäs i Arjeplogs socken, att utgå med 300 kronor från Filénska testamentsfonden och med 500 kronor från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk. Från samma anslag har Kungl. Maj:t vidare genom ett annat brev nämnda dag anvisat 260 kronor för fortsatt uppehållande under år 1917 av undervisningen vid småskolan i Racksunds by inom Arjeplogs skoldistrikt. Ehuru sistberörda anslagsbelopp anvisats med anledning därav, att vid skolan undervisats nybyggarlappbarn, ingår detsamma icke i folkskolöverstyrelsens beräkning av anslagsbehovet för undervisning åt barn av bofasta lappar. Däremot har styrelsen medräknat ett genom Kungl. Maj:ts brev den 9 september 1898 anvisat belopp av 300 kronor till bidrag till två mindre folkskolor inom Sorsele distrikt, vilket belopp emellertid icke numera utgår från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk, sedan Kungl. Maj:t vid fastställande den 19 februari 1915 av stat för ecklesiastikverket föreskrivit, att sådana genom äldre beslut från ecklesiastikverket anvisade anslag till folkbildningsändamål, som icke upptagits i nämnda stat, skulle med vissa undantag med 1914 års slut indragas. Vad nu angår de tvenne ovanberörda, för år 1917 anvisade beloppen för upphjälpande av skolväsendet inom Arjeplogs socken, vill statskontoret erinra därom, att då folkskolöverstyrelsen i utlåtande den 8 februari 1917 tillstyrkte dessa medelsanvisningar, styrelsen såsom skäl anförde, att intill dess frågan om ett allmänt ordnande av folkskoleväsendet i lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning nått sin lösning, det vore oundgängligen nödvändigt för undervisningens behöriga uppehållande i dessa trakter att låta de hittillsvarande anslagen till folkskoleväsendet utgå till samma belopp eller efter samma grunder som förut. Då de understöd, som, vid bifall till vad statskontoret ovan förordat, skulle komma att utgå till de ifrågavarande lappmarksförsamlingarna, torde komma att i hög grad lätta skoldistriktens bördor för skolväsendet i allmänhet, kan statskontoret icke finna, att anslag bör å riksstaten beräknas för omhandlade skolor i Arjeplogs socken. Ett stöd för denna sin uppfattning har statskontoret givetvis funnit i folkskolöverstyrelsens ovan återgivna uttalande den 8 februari 1918.

Folkskolöverstyrelsen har, under förutsättning att den av överstyrelsen i annat sammanhang förordade löneregleringen för lärare vid folk- och småskolor varder genomförd, beräknat anslaget till Skytteanska skolan till 4 573 kronor 50 öre, medan för närvarande för skolan är beräknat ett belopp av 3.936 kronor för år. Med hänsyn till att vissa poster i staten för skolan icke äro fasta, torde anslaget böra uppföras såsom förslagsanslag, varvid en avrundning av anslaget till exempelvis 4,600 kronor torde böra vidtagas.

För de utgifter, som, vid bifall till vad ovan föreslagits, skulle upphöra att utgå från förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk, äro för år 1917 anvisade följande belopp:

anslaget till Skytteanska skolan	kronor	3.936: —
inackorderingskostnad för barn av bofasta lappar	»	3.450: —
bidrag till vissa skolor i Arjeplogs skoldistrikt	»	760: —
löneförhöjning till vissa lärare i Arjeplogs församling	»	2.100: —
Summa	kronor	10.246: —

Rätteligen borde, därest berörda ändamål ej längre komme att tillgodoses från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, detta anslag minskas med nämnda belopp, 10.246 kronor. Utgifterna å anslaget hava emellertid under åren 1914—1916 varit i ständigt stigande. De utgjorde för de respektive åren 74,146 kronor 27 öre, 90,913 kronor 66 öre samt 94,763 kronor 17 öre. Under sådana förhållanden synes det ej föreligga skäl att, vid bortflyttande av de avhandlade utgifterna, vidtaga sänkning i det för vartdera av åren 1914—1918 beräknade anslagsbeloppet, 80,000 kronor.

För år 1919 är stat för lappmarks ecklesiastikverk fastställd genom Kungl. Maj:ts beslut den 31 januari 1919. I vad angår nu ifrågavarande ändamål har denna stat följande utseende:

	Kronor	öre	Kronor	öre	
IV. Skytteanska lappfolkskolan i Tärna.					Härtill komma tre ålderstillägg, vart och ett å 300 kronor, att utgå efter respektive 5, 10 och 15 års oförvitligt tjänstgöring, med rätt att i detta avseende tillgodoräkna sig föregående ordinarie tjänstgöring vid folkskola.
1 lärare jämte fri tjänlig bostad, lön	2,100	—			
3 ålderstillägg åt en lärare	900	—			
Ortstillägg till läraren	500	—			
Ersättning till läraren för ved och lyse	200	—			
Till underhåll och beklädnad av 8 frielever 168 hektoliter korn att utgå i penningar efter Västerbottens läns senast fastställda markegångspris, förslagsvis	1,500	—			
1 föreståndarinna och hushållerska vid barnhemmet, jämte fri tjänlig bostad:					
avlöning	600	—			
ersättning för lyse, vedbrand och kost	218	50			

	Kronor	öre	Kronor	öre
Till underhållsarbeten å skolan och barnhemmet	100	—	6,118	50
V. Bidrag till inackorderingskostnad för barn av bofasta lappar.				
För 8 barn i Åsele, Fredrika, D rotea och Vilhelmina församlingar, à 75 kronor	600	—		
För 8 barn i Malå, à 75 kronor	600	—		
För barn, vilka i övrigt av egna medel underhållas vid lappskola, förslagsvis	3,000	—	4,200	—

Vidare torde böra nämnas, att jämväl för år 1918 enligt Kungl. Maj:ts beslut den 22 februari 1918 500 kronor utgått från förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, till uppehållande av undervisningen vid de av statskontoret omförmälda två flyttande folkskolorna inom Arjeplogs skoldistrikt ävensom enligt beslut den 18 januari 1918 260 kronor till småskolan i Racksunds by inom samma skoldistrikt.

Departementschefen.

I likhet med de i ärendet hörda myndigheterna anser jag, att i samband med ordnandet av folkskoleväsendet i de svensktalande lappmarksförsamlingarna från de medelsbehov, vilka för närvarande fyllas genom understöd från förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, böra utrensas de anslagsposter, som icke hava avseende på undervisningen åt nomadlapparnas barn, nämligen dels kostnaderna för uppehållande av den Skytteanska lappfolkskolan i Tärna, dels inackorderingskostnaderna för barn av bofasta lappar, dels ock bidrag till vissa huvudsakligen för sådana barn avsedda skolor inom Arjeplogs skoldistrikt. Det torde få anses såsom en av Kungl. Maj:t och riksdagen godkänd grundsats, att, särskilt sedan numera undervisningen av de nomadiserande lapparnas barn anordnats skild från undervisningen åt de bofasta lapparnas barn, nämnda förslagsanslag skall uteslutande avses för nomadskoleväsendet. Det har också av Kungl. Maj:t senast i beslut den 5 maj 1916, varigenom stat för lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, fastställdes för år 1916, uttryckligen betonats, att utanordnande av understöd från ifrågavarande förslagsanslag till Skytteanska skolan i Tärna och till inackorderingsbidrag för barn av bofasta lappar vore allenast en provisorisk åtgärd, vilken skulle äga bestånd tills vidare, till dess ändrade

bestämmelser meddelades rörande skolväsendet i lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning. Tiden torde således vara inne för den ifrågasatta utbrytningen.

I fråga om kostnaderna för uppehållande av Skytteanska skolan i Tärna råder enighet bland de hörda myndigheterna därom, att för ändamålet ett särskilt anslag bör äskas av riksdagen. Berörda skola, som, på sätt av det föregående inhämtas, grundats genom en donation till svenska staten av riksrådet Johan Skytte under 1620-talet och för vilken svenska regeringen på sin tid iklätt sig framtida underhållsskyldighet, är numera avsedd för de bofasta lapparnas barn. Den torde såsom sådan fortfarande fylla ett behov i den fattiga Tärnaförsamlingen, och jag ansluter mig därför till myndigheternas mening, att anslag för skolans uppehållande bör äskas av riksdagen.

Beträffande anslagets storlek erinrar jag, att i den för år 1919 av Kungl. Maj:t fastställda staten för lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, kostnaderna för skolan upptagits till 6,118 kronor 50 öre. Någon minskning i utgifterna för skolan kan för år 1920 givetvis icke beräknas. Av nämnda belopp utgår till en föreståndarinna och hushållerska vid barnhemmet kontant lön med 600 kronor, varjämte hon åtnjuter fri tjänlig bostad samt ersättning för lyse, vedbrand och kost med 218 kronor 50 öre. Hennes avlöningsförmåner hava varit desamma under ett flertal år, och hon var således, innan 1918 års riksdagsbeslut om lönereglering för folk- och småskollärarpersonalen trädde i kraft, i avlöningshänseende faktiskt något bättre ställd än en småskollärarinna. Numera är dock hennes ställning i jämförelse med en sådan lärarinnas ej obetydligt försämrad, då ju småskollärarinna enligt sagda riksdagsbeslut såsom grundlön erhåller 1,200 kronor och därtill åtnjuter tre ålderstillägg, vart och ett å 150 kronor, efter respektive 5, 10 och 15 års tjänstgöring. Jag erinrar emellertid, att jag i fråga om föreståndarinnor vid skolhem föreslagit, att dessa skulle äga rätt till samma löneförmåner som småskollärarinnor i de ifrågavarande församlingarna, d. v. s. att i första lönegraden den kontanta lönen skulle bliva 1,200 kronor plus ett särskilt lönetillägg å 100 kronor. Då föreståndarinnan för barnhemmet vid den Skytteanska skolan i Tärna i det stora hela torde hava en lika krävande och ansvarsfull uppgift som den, vilken skulle tillkomma en skolhemsföreståndarinna, synes det mig rättvist, att hon ock erhåller samma avlöningsförmåner som en dylik. Den kontanta lönen för föreståndarinnan vid ifrågavarande barnhem bör fördenskull enligt min mening upptagas med ett belopp av 1,200 kronor jämte lönetillägg å 100 kronor, vartill skulle komma rätt till tre ålderstillägg å vartdera 150 kronor efter respektive 5, 10 och 15 års tjänstgöring. Vidare

bör tydligen ifrågavarande föreståndarinna, i likhet med vad i det föregående föreslagits beträffande skolhemsföreståndarinna, erhålla fri bostad och fri vedbrand samt därjämte fri kost under den tid undervisningen pågår. Det sistnämnda synes mig så mycket mera nödvändigt, som det enligt min redan i det föregående uttalade mening ur uppfostringssynpunkt ligger synnerlig vikt därpå, att hon intager sina måltider tillsammans med barnen. För år 1920 skulle alltså, om man bortser från den hittills utgående kostnaden för lyse, vedbrand och kost åt föreståndarinnan, för uppehållande av den Skytteanska skolan i Tärna erfordras dels ett belopp av 5,900 kronor, dels ytterligare 700 kronor eller sammanlagt 6,600 kronor. Med hänsyn till att posten »underhåll och beklädnad av 8 frielever» icke är fast utan följer markegångspriset, samt med hänsyn jämväl till nyssnämnda naturaförmåner åt föreståndarinnan torde sistnämnda summa, 6,600 kronor, böra avrundas uppåt till 7,000 kronor, vilket belopp alltså skulle begäras på ordinarie stat för år 1920. Av detta skäl förordar jag jämväl, att anslaget erhåller förslagsanslags natur.

Vad åter angår de hittills utgående bidragen till inackorderingskostnader för barn av bofasta lappar, delar jag statskontorets mening, att särskilda anslag för berörda ändamål icke vidare kunna anses behövliga, utan att detta medelsbehov får antagas bliva tillgodosett genom det stora inackorderingsanslaget och anslaget till skolhemsanläggningar. Likaledes böra de årligen beviljade bidragen till förenämnda flyttande folkskolor inom Arjeplogs skoldistrikt och till småskolan inom Racksunds by i samma skoldistrikt med 1919 års utgång bortfalla.

De utgifter, från vilka förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, enligt vad nu sagts, skulle komma att befrias, uppgå sammanlagda till 11,078 kronor 50 öre, vartill komma ytterligare 2,100 kronor, som för år 1918 anvisats såsom lönetillägg åt vissa lärare och lärarinnor inom Arjeplogs skoldistrikt. Ifrågavarande utgiftssumma belöper sig alltså till 13,178 kronor 50 öre. Det kan dock enligt min mening icke komma i fråga, att med anledning härav för år 1920 beräkna någon minskning i nyssnämnda anslag, vars höjande från det nuvarande beloppet, 100,000 kronor, till 205,000 kronor enligt Kungl. Maj:ts därom i årets statsverksproposition, punkten 203, gjorda framställning tvärtom ansetts nödigt.

Departementschefens hemställan.

Under åberopande av vad jag i det föregående anfört hemställer jag, att Eders Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen att

för upphjälpande av folkskoleväsendet inom lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning i

Västerbottens och Norrbottens län samt inom Över-Kalix församling i Norrbottens län

1. såsom bidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning bevilja ett belopp av 270,000 kronor att utgå enligt av Kungl. Maj:t fastställda grunder och därav anvisa på extra stat för år 1920 såsom reservationsanslag ett belopp av 90,000 kronor;

2. för beredande av möjlighet till skolgång genom inackordering i skolhem eller enskilda hem för skolpliktiga barn av fattiga, avlägset boende föräldrar under riksstatens åttonde huvudtitel uppföra ett ordinarie förslagsanslag, högst 75,000 kronor, att utgå enligt de närmare villkor och bestämmelser, Kungl. Maj:t kan finna gott föreskriva;

3. a) besluta, att till lärare och lärarinnor vid egentliga folkskolor, mindre folkskolor och småskolor inom ifrågavarande församlingar må under villkor och bestämmelser, som Kungl. Maj:t kan finna lämpligt föreskriva, utöver dem eljest tillkommande avlöningsförmåner av statsmedel utgå särskilda lönetillägg med 200 kronor för år åt ordinarie och extra ordinarie lärare eller lärarinna vid egentlig folkskola samt med 100 kronor för år åt vikarierande och biträdande lärare vid egentlig folkskola, lärare vid mindre folkskola och lärare vid småskola, manlig eller kvinnlig;

b) till bestridande av omförmälda lönetillägg uppföra på ordinarie stat under nämnda huvudtitel ett förslagsanslag med titel »Särskilt lönetillägg åt lärare i lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning samt i Över-Kalix församling», å 47,000 kronor;

4. a) besluta, att till avlönande av föreståndarinna för skolhem eller arbetsstuga inom ifrågavarande församlingar må enligt villkor och bestämmelser, som Kungl. Maj:t kan finna gott föreskriva, utgå statsbidrag ävensom särskilda lönetillägg efter samma grunder som till avlöning av vederbörligen examinerad lärarinna vid småskola inom samma församlingar;

b) till bestridande av kostnaderna härför under åttonde huvudtiteln uppföra ett ordinarie förslagsanslag å 11,000 kronor;

c) medgiva, att föreståndarinna för skolhem eller arbetsstuga må under de villkor och bestämmelser, Kungl. Maj:t kan finna gott föreskriva, vinna inträde i småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt eller den pensionsanstalt, som kan komma att övertaga nämnda ålderdomsunderstödsanstalts funktioner;

5. till uppehållande av Skytteanska lappfolkskolan i Tärna uppföra under nämnda huvudtitel ett ordinarie förslagsanslag å 7,000 kronor att användas enligt av Kungl. Maj:t meddelade närmare föreskrifter.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan biföll Hans Maj:t Konungen; och skulle proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Hemming Gadd.

Stockholm 1919, Ivar Hæggströms Boktryckeri A. B.
190648